

DIÓSI
SZOCIOLÓGIAI
KUTATÓ
ÉS
TANÁCSADÓ
IRODA

DIÓDATA

TARISZNYALELTÁR

Budapesti fiatalok társas kapcsolataikról és generációjuk gondjairól

2000.

Tartalom	
Összefoglalás	3. old.
A kutatásról	10. old.
Akikről a történet szól	13. old.
A FIATALOK GENERÁCIÓN BELÜLI KAPCSOLATAI	19. old.
A korosztályos kapcsolatok körei	19. old.
A barátválasztás kritériumai és a barátság funkciói	29. old.
Milyen ismeretségek alakulnak barátsággá?	37. old.
TEREPEK, INTÉZMÉNYEK: IGÉNY ÉS HASZNÁLAT KETTŐSSÉGE	43. old.
Szükséges terepek, hiányzó funkciók	43. old.
Kik és milyen törzshelyeket érnek el?	52. old.
Kevésbé ismert, alig használt intézmények: a segítő szervezetek	63. old.
EGYÉNI NEHÉZSÉGEK, GENERÁCIÓS GONDOK	68. old.
Magánbajok és civil segítség	68. old.
Viták, konfliktusok a fiatalok és szüleik között	75. old.
A fiatal generáció gondjai, az érdemi javulás kilátásai	80. old.
Igények és az elérésükre szolgáló eszközök	92. old.

Összefoglalás

A DIÓDATA Szociológiai Kutató és Tanácsadó Iroda 1999. szeptember-október során végezte a Fiatalok '99 munkacímű kutatás terepmunkáját. A Fővárosi Oktatási Alap támogatásából készülő standard kérdőíves felvétel kiindulópontjait korábbi helyi (kerületi és intézményi kutatások) eredményei adták. Ezek alapján a fővárosban élő 14 – 20 év közötti fiatalokat 7 ezrelékes képviseleti szinten reprezentáló, 1000 személyes mintán az alábbi témaköröket vizsgáltuk:

- miként határozzák meg a fiatalok saját generációjukat, milyennek látják korosztályos kapcsolatrendszerüket, milyen szempontrendszer szerint szelektálnak barátaik kiválasztásában, miként szemlélik a barátság funkcióit;
- szüleikhez viszonyítva milyennek látják általában a sajátjuknak tekintett generáció helyzetét, mihez kapcsolódnak a szüleikkel átélt viták, konfliktusok, érzékelnek-e a felnőtté válás életkori programjának megvalósítását akadályozó gondokat korosztályuk életében, melyeket tartják ezek közül a legsúlyosabbaknak, milyen prognózissal tekintenek ezekre a gondokra;
- milyen igényeik vannak a lakóhelyük közelében elérhető szabadidő-töltési, kapcsolatteremtési és kapcsolattartási lehetőségekre, szükségesnek tartanak-e önszervező, ill. professzionális segítő szervezeteket, mennyire elégedettek azzal, amit ezekből lokálisan létezőnek tartanak, rendelkeznek-e tapasztalatokkal a külső segítség nélkül számukra megoldhatatlannak tűnő helyzetek kezelésében, tudnak-e segítő személyekről-szervezetekről, mi történt, ha ilyenekhez fordultak;
- milyen céljaik, igényeik kapcsolódnak a „sikeres felnőtt” képzetéhez, miféle eszközöket tartanak alkalmasnak e célok elérésére;

Budapest területét a postai irányítószámok alapján négy régióra osztottuk. Ennek nyomán a megkérdezett fiatalokból négy almintát képeztünk: a budai belső, ill. külső lakóövezetben élőket, a pesti belvárosban és a pesti külvárosban élőket elkülönítve is kezeltük. A felvétel egészében (60 százalékos arányuk alapján) a pesti külvárosban élő fiatalok bizonyultak meghatározó súlyúnak.

A négy almintához tartozó megkérdezettek helyzetében jellegzetes különbségeket találtunk. Első helyre kíváncsiak, hogy a budapesti fiatalok családjai a budai külvárosban élők körében mutatkoztak a legstabilabbnak, a negatív széli helyzetet a pesti belvárosi családoknál találtuk, amelyek körében a megkérdezetteknek mindössze 58 százaléka él együtt mindkét szülőjével. Abban a fővárosi régióban, amelynek fizikai állapota a sporadikus rekonstrukciók ellenére évtizedek óta folyamatosan romlik, és adataink szerint a mind elesettebbek szegregációjának színterévé vált.

A szülők foglalkozásáról azt kell kiemelnünk, hogy a két budai régióban a megkérdezettek szülei elsősorban nagy felelősséggel járó és magas fokú szakképzettséget igénylő munkát végeznek. A családszerkezet szempontjából igen kedvezőtlennek mutató pesti belvárosban a vezető és beosztott értelmiségi szülők kis súllyal szerepelnek és az önállóak aránya az apák és az anyák körében egyaránt alacsony. Jelentős a szakmunkások súlya; valamint az apák, ill. az anyák között is itt találtuk a legmagasabb arányban a szakképzetlen fizikai dolgozókat.

A pesti belvárosban élő, többszörösen nehéz helyzetű fiatalok minden társuknál nagyobb arányban dolgoznak, és a főváros bármely régiójában élőkénél kevesebben járnak valamilyen iskolába. A tanulók iskolatípusának alapján azt láttuk, hogy a ma diáksorban talált fiatalok helyzete az évek múlásával megközelítően leképezi szüleik foglalkozásának alminták szerinti eltéréseit. *A szülők értékrendje és gazdasági ereje elégségesnek látszik arra, hogy a főváros társadalmi szerkezetében látható, régiók mentén kialakuló szegregációt átörökítse a most felnőtté váló fiatalokra.*

A fiatalok döntően három évjártatban határozták meg saját generációjuk sávterjedelmét. A korosztályon belüli ismeretségek, kapcsolatok vizsgálatának eredményeiből elsőként azt kell hangsúlyoznunk, hogy a fővárosi fiatalok ismeretségi köreinek sávterjedelme az elkötelezettséget, és bizalmat követelő kapcsolatok felé haladva mind szűkebbé válik, *ami társválasztásaik szigorúságát érzékelteti. Határozottan elkülönítik laza és erős kapcsolataikat, az utóbbiakból néhány jó emberükre korlátozódik kapcsolati készletük.*

A laza, alig ismeretségnek nevezhető kapcsolatoktól a szoros, magas hőfokú személyességgel jellemezhető kapcsolatok felé haladva markáns csoporteltéréseket tapasztaltunk. Elemzésük alapján úgy láttuk, hogy a budai belső lakóövezetben a magas hőfokú személyességgel együttjáró, a fenntartásokkal terhelt kapcsolatokat és a spontaneitást egyaránt jobban kerülik a fiatalok, mint bárhol a főváros további régióiban. Úgy gondoljuk: ismeretségeikben a laza kapcsolatok ugyanúgy az inkább kerülendők közé tartoznak, mint az elkötelezettséget feltételező, szoros viszonyok. Az ambivalencia, a spontaneitás és a kifejezetten erős személyesség olyan érzelmi terhet jelent számukra, amelyet kapcsolataikban ritkábban képesek vállalni, mint társaik többsége.

Kiemelésre érdemes a kapcsolati körök összetettsége és a barátválasztási szempontok összefüggésének alapján megfogalmazott tapasztalatunk. Azok körében, akiknek kapcsolatrendszere kevesebb ismeretségi típusból áll a megbízhatóságnál fontosabb választási szempont, hogy barátjuk olyan legyen (vagy olyannak lássák), mint amilyennek magukat ismerik-képzelik. Ismeretségi rendszerük szűkössége és az elvárásaikban kifejezésre jutó önösség kézenfogva járnak. Barátaikban önmagukat szeretnék viszontlátni, miközben a bizalmukat kiérdemlőkre ritkábban figyelnek, ezzel az elvárás kettőssel meglehetősen szegényes kapcsolatrendszerhez lehet eljutni. A bizalom vezető szelekciós szemponttá tétele és a kapcsolatokban megismert sokszínűség ugyancsak összetartoznak. Akik a bizalmukra rászorgáló társakat keresik, azok többféle ismeretséget tartanak fenn, mint az önképüket választási mércévé tevők.

A barátság funkcióinak sorában vezető motívumnak találtuk a bizalom és az őszinteség lehetőségét, amelyek már a választási szempontok között is hangsúlyosnak bizonyultak. Több részmozzanatból összetevődő, fontos elemnek láttuk az elkerülő funkciónak nevezett választómotívumokat, amelyek arra utalnak, hogy a megkérdezett fiatalok igen gyakran az egyedülléttől és a csalódásoktól kívánnak megmenekülni barátaik révén.

A kritériumok és a funkciók közös előfordulása nyomán szoros kapcsolat találtunk az *olyan legyen mint én* elvárás és a barátok magányt oldó szerepe között, amelynek háttérben rámutattunk az egyedüllét tolakodó gondjára.

A baráti kapcsolat forrásvidékének vizsgálatában áttekintettük a rekrutációs bázis és a baráti kör terjedelmének összefüggéseit és értelmeztük a pesti belvárosban élők relatíve szűkebb baráti körének valószínűsíthető háttérét. A szülők, rokonok ismeretségi köréhez köthető barátságok kapcsán elemeztük, hogy a jobb helyzetű családok ismeretségi rendszerében adódó „kínálat” elfogadásának miért jobbak a feltételei, és ez miképp vezet a két budai almintában a családi kapcsolatok kiemelkedő szerepéhez a barátok rekrutációjában. Úgy láttuk, a családok több síkon is előnyösebb társadalmi helyzete visszaköszön a barátok megválasztásában.

A fiatalok korosztályon belüli kapcsolatai feltételezik a találkozásokot és a találkozásra alkalmas terepek létezését. Munkánkban hét, társas helyzetekhez kapcsolható, de eltérő funkciójú intézményről kérdeztük a fővárosi fiatalok ítéleteit. Elsőként azt mérlegelték, hogy ezek mennyire szükségesek lakóhelyük környékén a generációjukhoz tartozók számára, majd azt, hogy ugyanezek a helyek mennyire elérhetőek. A szükséglet és a megvalósulás közötti távolságot egy elégedettség-elégedetlenség index segítségével fejeztük ki, amely lehetővé tette az összehasonlítást.

Az index értékek idézése nélkül is célszerű felidéznünk, milyen sorozat alakult ki a szükségletekről megismert adatok alapján. A legszükségesebbnek a **professzionális segítő funkciót** tekintik a fiatalok, majd az **önsegítő funkciót**. A hozzáértők segítségének lehetőségét követően a kölcsönös támasznyújtást tartották fontosnak. A *harmadik-negyedik helyre* kerültek a **kapcsolatápoló** és a **kapcsolatépítő funkciók**, amelyről azt kellett mondanunk, hogy a megkérdezettek kapcsolatigényén belül a *megőrző* és a *nyitott* elemek gyakorlatilag azonos szintűek. A szükséglet sorozat következő párja az **önszervező szórakoztató**, majd a **professzionális szórakoztató funkció**, végül ezektől élesen elkülönülve a **kirekesztő funkció** zárta a sort.

A fiatalok ítéletei szerint *a hét funkció megvalósítására alkalmas intézmények elsősorban nem a szükséglet mértékében különböznek, hanem abban, ahogyan ezek számukra elérhetőek. Egészen pontosan: a szükséglet és a megvalósulás közötti eltérés választja el egymástól az eltérő funkciókat.*

A szükséglet és elvárás viszonyának áttekintése során úgy láttuk, hogy a fővárosi fiatalok többsége sem ismeretségeinek megtartására, sem kapcsolati hálójának bővítésére *nem talál az elvárásokhoz mérhető szinten találkozóhelyeket* lakóhelye közelében. A barátaikkal találkozási lehetőséget kínáló és az új kapcsolatok kialakítását biztosító helyek, intézmények elérésével attól függően változik az elégedetlenségük, ahogyan törzshelyeik lakóhelyüktől egyre távolabb vannak.

A stabil találkozóhelyek vizsgálata során az otthonosságot kínáló törzshelyek létének és igénybevételének több összetevőjét elemeztük. Elsőként azonban azt kell megemlítenünk, hogy *a megkérdezettek mintegy hattizedének nincs ilyen stabil találkozóhelye*. Minden, a törzshelyekről szóló tapasztalatunk legfeljebb 404 fiatal válaszain alapul, a többiek nem rendelkeznek ilyen, a támaszpont biztonságát adó találkozóhellyel.

A négy almintához tartozó fiatalok eltérő súllyal számolhatnak biztos találkozási pontokkal. A két budai almintában ritkábban adtak számot ilyen helyekről, a pesti régiókban lényegesen nagyobb az ismerőseikkel törzshelyeken találkozó fiatalok súlya. A budai belvárosban élők 24, a pesti külvárosban megkérdezettek 47 százaléka rendelkezik stabil találkozóhellyel.

A legfontosabbnak nevezett törzshelyek 49 százaléka pár percnnyire esik a fiatalok lakóhelyétől, 24 % távolabb, de még a lakásukkal azonos kerületben található és 27 % a főváros más kerületében. A törzshelyek karakterét vizsgálva azt láttuk, hogy legnagyobb hányadukat (45 %) az utcák, terek, aluljárók, stb. adják. A második-harmadik helyen a kereskedelmi szabadidős intézményeket, ill. a vendéglátóhelyeket találtuk (16 és 15 %). Jóval kisebb súllyal (9 %) említették a Plaza, bevásárlóközpont típusú találkozóhelyeket, végül 3 százalékban a művelődési ház, ifjúsági ház, stb. következtek. A fennmaradó 12 százalékot egyéb, elkülönítve nem kódolható törzshelyek adták.

Akiknek van törzshelyük, azok döntően az utcasarki társadalomban számíthatnak barátaik, ismerőseik feltűnésére. Ez elsősorban a pesti belvárosban, majd a meghatározó súlyú pesti külvárosban élő fiatalokat jellemzi. *A találkozóhelyek két jellemzője közötti kapcsolat a lokalitás és az utcasarki társadalom szoros összetartozását jelzi.*

A lakóhelytől pár percnnyire főleg az utca szolgál találkozási helyként. A távolabbi, de a lakással azonos kerületben a vezető szerep szintén a közterületeké, de már jelentős a kereskedelmi szabadidős létesítmények szerepe. A más kerületekben található találkozóhelyek sorát már ezek vezetik és közvetlenül utánuk a vendéglátóhelyeket találjuk, viszont az utca már olyan alacsony arányú, hogy az egészében jelentéktelen súlyú bevásárlóközpontok is megelőzik. Az ismert karakterű törzshelyek között a távolságtól függetlenül az ifjúsági- és művelődési házakat találjuk az utolsó helyen.

A stabil találkozóhelyeken kialakuló társaságok tevékenység szerkezete és együtt formált értékrendje aszerint stabilizálódik és válik követendő hagyománnyá, hogy egy-egy hely mennyire épül be az odatartozók életritmusába. A gyakorisági adatok azt jelzik, hogy a legfontosabb törzshelyeket két, eltérő funkciójú, időszervezési rutin szerint keresik fel a fiatalok. *Napi tevékenységeikbe a többnyire helybeli, közterületi találkozásokat építik be, míg a szórakoztató és kereskedelmi intézmények, vendéglátóhelyek inkább heti életritmusukban jutnak szerephez.*

A 14-15 évesek körében a törzshelyek inkább a napi életritmus részei, az idősebbek felé haladva ez fokozatosan átalakul és a legidősebbek között a heti 1-2 napra szorítkozó társasági élet válik domináns magatartássá.

Az időráfordítás alminták szerint is elválík. Azokban az almintákban, amelyekben magas a felsőfokon és a gimnáziumokban tanulók súlya ott alacsonyabb a hosszán törzshelyükön időző fiatalok aránya, és amelyekben a szakmunkástanulók és a szakközépiskolások többséget alkotnak, ott relatíve magas a stabil találkozóhelyeket hetente hosszabb időn át igénybevevők súlya. Az alaptendencia ingadozásokkal érvényesül, *legjobban a poláris helyzetű budai belső és pesti külső régiókban ismerhető fel.*

A heti 10 óránál hosszabban törzshelyükön időzők a közterületek esetében kétszer akkora súlyúak, mint a bármely egyéb terepet legfontosabbnak nevező fiatalok csoportjában. Ez tette átláthatóvá, hogy a fővárosi fiatalok *nem csak minősítéseikben nevezik legfontosabb stabil találkozóhelyüknek az utcát, de az így minősített terepek közül a legtöbb időt is a közterületeken töltik barátaik társaságában.*

Feltételeztük, hogy akiknek van utcai törzshelyük, azok e terep többi használóival szóváltásba, konfliktusba kerülhetnek. Vagy azért, mert másképp használják, mint az ott megfordulók, vagy azért, mert ugyanazt a helyet mások is szeretnék ugyanúgy használni. Az erről kérdezhető 209 személyes körben „idegen” fiatalokkal 27, járókelőkkel 18, és rendőrökkel 8 százaléknak volt szóváltása, konfliktusa. Az arányeltérések azt jelzik, hogy a fővárosi fiataloknak nem a konfliktuskerülő képesség hiánya miatt adódtak nézeteltéréseik, hanem amiatt, mert konfliktuskerülő magatartásuk szelektív. *Ha az összeütközésből várhatóan vesztesként kerülnek ki, akkor elkerülik a bajt, szimmetrikus helyzetű szereplők esetén ritkábban térnek ki a fenyegető konfliktus elől.*

A járókelők esetében a négy régió eltéréseire utaló tagoltságot találtunk. A budai belső almintában senki nem számolt be ilyen konfliktusról, a pesti külső régióban élők közül 24 % arról számol be, hogy gyakori találkozóhelyén nem tudott kitérni a járókelőkkel kialakuló konfliktusok elől. Ebben már nem csak a konfliktuskerülés hiányát kell észrevennünk. A pesti külső almintához tartozó fiatalok szubkultúrájába feltehetően beépült a konfliktusvállalás. *Akkor viselkednek a környezetükben érvényes módon, ha az összetűzéssel fenyegető helyzeteket engedik végigfutni a nyílt konfliktusig és nem a kitérést választják.*

Adataink az összetűzések másik oldali szereplőiről is szólnak. Azokról, akik a rájuk talán kevésbé hasonlító, hangosan focizó, gördeszkáikon közöttük szlalomozó, ránézésre minimum drogosjelölteket tolerancia híján nehezen viselik el, és szintén nem térnek ki egy-egy konfliktus felé tartó feszült helyzetben.

A leggyakrabban említett nézeteltéréseket a társaságukhoz nem tartozó fiatalokkal élték át a megkérdezettek. Ezeket területfélte összecsapásoknak tekintjük, amelyekben a szócsatákat egy idő után tettelegesség követheti. Életkortól, nemtől és régióktól függetlenül, közel azonos súllyal érintettek bennük az utcasarki társadalom szereplői. Úgy gondoljuk, attól váltak e terepek karakteres jelenségévé, mert *a legelérhetőbb, sok fiatal számára vonzó stabil találkozóhelyek értékét fokozza, ha nem kell másokkal osztozni rajtuk.*

A törzshelyekről megismert tények és összefüggéseik azt mutatják, hogy a fővárosi fiatalok számára az utcasarki társadalom minden egyéb találkozóhelynél fontosabbá vált. Emiatt azt gondoljuk, hogy *a több fővárosi kerületben elkezdett, utcai elérésre alapozott ifjúsági programok indokolt, minden lehetséges eszközzel támogatást érdemlő kezdeményezések.*

A különböző funkciójú intézmények iránti elvárásokat és teljesülésüket vizsgálva a professzionális segítség kapcsán láttuk leginkább elégedetlennek a megkérdezett fiatalokat. Válaszaik azt jelezték, hogy lakóhelyük környékén, ha keresnek sem találnák a hozzáértő segítség intézményes formáit. Többségük (71 %) úgy tudta, léteznek segítő szervezetek, de e 705 személyes körből csak 67 % tudott egy vagy több szervezetet megnevezni.

A 14 elkülöníthető karakterű megemlített szervezet közül legtöbben (39 %) a drog elvonó, leszoktató célzatúakat ismerték, majd a lelki segélyszolgálatok, anonim telefonvonalak következtek 27 százalékos ismertséggel, a karitatív szervezeteket még 10 % említette. Ezt követően már csak 5 százalékos vagy ennél is alacsonyabb arányban ismert szervezetek következtek.

Az intézményes segítség igénybevételének még nyomait is elvéve találtuk. A segítő szervezeteket ismerő és nehéz helyzetet átélő fiatalok zöme (86 %) úgy gondolta, problémája nem olyan természetű, hogy abban intézmény a segítségére lehetne. Csak 14 % tartott kompetensnek valamilyen segítő szervezetet, de csak 8 % szánta el magát egy ilyen szervezet megkeresésére.

Az összes segítségkérő fiatal súlya többszöröse az intézmények kapcsán érintett támaszkérésőknek. *Az egymástól távoli arányok azt jelzik, hogy amikor a fiatalok nem látják, miképp is lehetne gondjukat megoldani, akkor sem a segítő szervezeteknél keresik a külső kapaszkodókat.*

Az intézmények kompetenciájának nagyfokú kétségbevonása álláspontunk szerint a szervezetek és a fiatalok gondjainak „illesztési” nehézségeivel kapcsolatos. A segítő többnyire csellengő, gyenge iskolai vagy munkateljesítményű, alkoholizáló, kábítószeres, stb. fiatalokra várnak. A fiatalok viszont eleinte még ezek egyikét sem produkálják, csupán nem szeretnének felnőttek lenni. Amikor azt látják, hogy késztetéseik ellenére a környezet alig ad időt a „szerep moratórium” elnyújtására, akkor kezdődnek azok a bajok, amelyekre a segítő szervezetek specializálódnak. Ezt látjuk annak hátterében, hogy *amikor a fiatalok egy-egy nehéz helyzetet nem tudnak megoldani, akkor is döntően a civil segítő szervezeteknél keresik a külső kapaszkodókat.*

A fiatalok erős egyharmada átélte már olyan nehéz helyzetet, amelyet saját eszközeivel megoldhatatlannak tartott. A nehéz helyzetek karakteréről a 357 személyes kör 41 százaléka tudott beszélni. A külső segítségkeresésre és annak hatékonyságára vonatkozó válaszok alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a fiatalok azokról a gondokról számoltak be, amelyeket külső segítséggel hatékonyan megoldottak és feltehetően *a megoldatlan helyzetek maradtak ismeretlenek számunkra.*

A megismert gondok karakterét vizsgálva azt láttuk, hogy kétharmaduk három típus között oszlott meg. Iskolai, tanulási és iskolaválasztási problémát 32 %, szerelmi csalódásokat, partnerkapcsolati konfliktusokat 19 % és családi vitákat, otthoni gondokat 15 % említett. A nehéz helyzetek fennmaradó 34 százaléka hét további típus között oszlott meg. A leggyakrabban említett nehéz-

ségek az életkori csoportok szerint jellegzetesen tagolódnak. A fiatalabbaktól távolodva csökken az iskolai gondok súlya, viszont emelkedik a párkapcsolati konfliktusok és a családi viták aránya.

A megismert gondok 92 százalékának megoldásához a fiatalok külső segítséget kerestek. A magas arány mellett is fontos eltérést láttunk a testvérhelyzetben felnőtt és az egyedüli gyerekek válaszai között. A testvér nélküliek nehezebben szánták rá magukat a segítségkérésre. Ennek hátterében valószínűleg az áll, hogy a viszonzható segítségnyújtás és segítségkérés lehetőségeiről kevesebb primer tapasztalattal rendelkeznek, mint testvérhelyzetű társaik.

A segítségkeresők 98 százalékának sikerült megkapnia azt az információt, tanácsot vagy segítséget, amely révén megoldhatta, vagy legalább megérthette problémáját. A támaszkereső lépések során 48 % barátjához, barátnőjéhez, haverjához fordult és 35 % szülei segítségét kérte. A további 17 százalékot kitevő válaszok négy segítségforrás között oszlottak meg, 7 százalékos vagy alacsonyabb súlyokkal. A korábbi felvételekben a barátokat és a szülőket együttvéve 78, ill. 82 % említette, ezek az arányok is a mostani 83 % közelében járnak.

A remélt segítség forrásai a megoldhatatlannak tűnő helyzetek jellege szerint élesen elválnak. Az iskolával, tanulással kapcsolatos problémák esetében 67 % fordult a szüleikhez, partnerkapcsolati gondjaival 80 % a barátait kereste segítségért, otthoni konfliktusok esetén 50 % szintén barátaihoz, míg 45 % más segítségforráshoz fordult és csak 5 % kereste a megoldást szüleinél, ahol gondjai adódtak. Az eltérésekben a feltételezett megoldási kompetencia mellett a bizalom és a mintakövetés, ill. a szülői minta tagadásának összetett háttérstruktúráját látjuk. Elemzésünkben leírtuk, miként infantilizálja a fiatalokat az iskolahivatal.

Együttvéve úgy tapasztaltuk, hogy *a fiatalok nehéz helyzetekben elsősorban a civil segítség lehetőségeit veszik számításba, és problémafüggően választják meg a remélt segítség forrásait.*

A szülőkkel előforduló konfliktusok természetét önálló fejezetben tárgyaltuk. A fiatalok optikáján keresztül hét mindennapi helyzet konfliktusforrássá válásáról rendelkezünk adatokkal. A viták, konfliktusok említési sorrendje így alakult: az esti hazajárás (50 %), mire költ pénzt (39 %), a szabadidőtöltés tartalma (34 %), a szabadidőtöltés helye (28 %), barátválasztásai (25 %), kit szeretne meghívni (16 %) és kivel jár (14 %).

Az arányok azt jelzik, hogy a felügyelet, az ellenőrzés olyan szempontja a megkérdezettek szüleinek, amelyből nem szívesen engednének, és amelyet a fiatalok feltehetően gyakran megsértenek. A korábbi kutatásainkhoz közeli eredmények pedig egyértelművé teszik, hogy a budapesti családokban igen stabil az általunk vizsgált hétköznapi kérdések hordereje és a közöttük lévő különbség is.

A legtöbb konfliktusforrás esetében jellegzetes eltéréseket találtunk az alminták szerint. A pénzfelhasználástól eltekintve a budai külvárosban említették a legmagasabb arányban az otthoni összetűzéseket. A viták ilyen mértékű halmozódása arra utal, hogy az itt élő fiatalok szülei törek-szenek a legerősebben gyermekeik életének kontrolljára. Egyúttal arra is, hogy ezt „csendes eszköz- zökkel” nehéz megvalósítani, törekvéseik gyakran ütköznek gyermekeik, ellenállásával.

Szintén gyakori a konfliktusok nemek szerinti eltérése. Ezek a különbségek rendre azt mutat- ják, hogy *a fiatal lányok szülei gyermekeik legszemélyesebb döntéseibe is inkább beleszólnának*, a fiatal férfiak szabadabban mehetnek, ahova kedvük tartja, azzal akivel szeretnének vagy aki hajlan- dó velük menni.

Az otthoni vitákat, konfliktusokat értelmezve a szülők kontrollra irányuló törekvéseiről azt kellett megállapítanunk, hogy hatásuk *nem az autonómiát erősíti, hanem a függőség fenntartásra irányul.* Emiatt a viszonylag ritkábban előforduló konfliktusokat is igen gyakorinak tartjuk.

Kutatásunkban több síkon vizsgáltuk a fiatalok helyzetéről kialakult ítéleteket. Ennek legfon- tosabb részét egy 16 itemből álló problématorozatra alapoztuk. Olyan élethelyzetekről, jelensége- ről faggattuk a megkérdezetteket, amelyekről a fiatalok és az ifjúsággal foglalkozó szakemberek körében egyaránt sokan úgy vélik, hogy ezek gondot, nehézséget okoznak az ifjú generációhoz tar- tozóknak, akadályozhatják felnőtté válásukat. A sorozatból a felnőtté válás öt legsúlyosabb akadá- lyának kiválasztása alapján a fiatalok nyolc legnagyobb gondjaként az alábbiakat emelhetjük ki:

rang Σ 5 %

1.   72   nem lehet lakáshoz jutni
2.   69   kábítószeresnek
3.   57   az elhelyezkedésnek akadályai vannak
4.   56   önhibájukon kívül munkanélkülivé válhatnak
5.   52   lakással, munkával is bizonytalan a megélhetés
6.   46   túl sok alkoholt fogyasztanak
7.   23   konfliktusos a kapcsolatuk szüleikkel, felnőtt családtagjaikkal
8.   22   korlátozott a továbbtanulás lehetősége

A *legsúlyosabb gondok közül öt a megkérdezettek szemszögéből nézve az életüket meghatározó társadalmi környezet része*. Olyan elemei az „adott világnak”, amelyek társadalmi mozzanatok, de befolyásolásukra nekik nincsenek eszközeik. Számolhatnak ezekkel, de tudnunk kell, hogy a társadalom igen keveset tesz azért, hogy a fiatalok felkészülten nézhessenek szembe velük.

A legsúlyosabb bajok további három elemében a probléma részben a fiatalokból fakad. A drogfogyasztás és az alkoholizálás egyaránt olyan magatartás, amely a létfeltételeket képes megintgatni, de óriási hiba lenne, ha mindössze a fiatalok felelőtlenségét látnánk bármelyikükben. Valóban a feszültségoldás, feszültségkerülés tétűjait, viszont ettől a feszültségek még valódiak maradnak, mint ahogyan a fiatalok feszültségviselő képességének hiányai is valódiak.

A szüleikhez, családtagjaikhoz fűződő kapcsolat konfliktusait is itt találjuk. Ezt azért tartjuk veszélyesnek, mert a kapcsolati ambivalencia révén *azt a családi háttérrel gyengítheti, amelyre legsúlyosabb problémáikkal szembenézve támaszkodniuk kellene*.

Az ítéletek átfogó elemzése után három probléma: az 1995. évi felvételhez képest leginkább súlyosodónak ítélt kábítószerfogyasztás, az enyhülőnek látott továbbtanulási korlátok és a négy év elteltével közel azonosan megítélt lakásszerzési nehézségek esetében részletesen elemezzük a megkérdezett fiatalok álláspontjának konszenzusos, ill. megosztott karakterét.

A lakásszerzés nehézségét a budapesti fiatalok igen erős konszenzussal tartják a felnőtté válás útjában álló súlyos akadálnak, és a hatókör dimenziójában is inkább a generációjukat átfogóan sújtó gondnak tekintik.

A droghasználatot a megkérdezettek háromnegyede az ifjúság súlyos gondjának ítélte, viszont a hatókör dimenziójában éles szembenállást láttunk a fiatalok egy részét, ill. a majdnem minden fiatalot érintettnek vélők között. Megosztott ítéletük szinte leképezi azt a vitát, amely a hozzáértőket és a laikus közvéleményt egyaránt foglalkoztatja a kábítószerfogyasztás elterjedtségéről.

A továbbtanulás korlátaival a probléma súlyának dimenziójában az eddigiekénél gyengébb konszenzussal és közepes súlyú gondnak tekintik a megkérdezettek. Ezt a hatókör dimenziójában közepes erejű konszenzus követi, amelyben a fiatalok egy részét érinti álláspont 47 százalékaival szemben csak 29 % gondolja, hogy majdnem minden fiatal továbbtanulását korlátok fékezik.

A legsúlyosabbnak ítélt problémák kapcsán vizsgáltuk a fiatalok prognózisait. Azt mérlegelték, várható-e érdemi javulás a saját, ill. az utánuk következő generáció számára vagy még ők sem számíthatnak a legsúlyosabb gondok enyhülésére.

Öt esetben a következő generációt jelölték kiemelkedő arányban az érdemi változás várományosainak. Ebben a sávban kivétel nélkül az ifjúság körülményeit meghatározó, társadalmi tényezőket találunk, amelyekről azt mondtuk: befolyásolásukra a fiataloknak vajmi kevés eszközük van.

Három probléma kapcsán a megkérdezettek az utánuk jövő generációt sem látják esélyesnek. Ebbe a csoportba tartozik a szülőkkel, felnőtt családtagokkal való konfliktusos kapcsolat, amely az ifjú nemzedék életkori programjából adódóan konfliktusokkal terhelt. A prognózisok nyomán azt kell mondanunk, hogy *a megkérdezettek ezt a gondot reálisan szemlélik*.

Más természetű a legkomorabb ítéletek két további mozzanata. Mindkét gondról azt mondtuk, hogy ezek olyan magatartások, amelyek távlatvesztést okozhatnak. A hozzájuk kapcsolódó prognózisokat okkal tekintjük *a megkérdezettek álláspont sorozata legsötétebb elemének*. Két önpusztító magatartásról, a kábítószerfogyasztásról és az alkoholizmusról állítják döntő többséggel, hogy ezekben az utánuk következő generációnak sincsenek esélyei.

A saját generáció sávterjedelmének ismeretében azt kell mondanunk, hogy a megkérdezettek zöme nem bízik a fiatalok legsúlyosabb problémáinak három éven belül érzékelhető enyhülésében.

Prognózisaikat annak ellenére sem tekintjük előrejelzésnek, hogy legkomorabb és legoptimistább korábbi prognózisok olyan gondokhoz kapcsolódtak, amelyeket most súlyosabbnak, ill. enyhébbnek láttak. A kilátásokról kapott válaszokat az egybeesések nyomán úgy kell szemlélnünk, hogy azok *megbízhatóan közvetítik egy fiatal generáció jövőképeinek néhány részletét. Támpontokat adnak a megkérdezettek bizakodó, ill. sötét várakozásairól. Arról, hogy mit remélnek és mitől tartanak.*

Dolgozatunk utolsó fejezetében arra figyeltünk, milyen igények jegyében kívánnak felnőtte válni a megkérdezettek, és milyen eszközöket látnak célravezetőnek ezek eléréséhez.

A sikeres emberről kapott leggyakoribb válaszok: egzisztencia, bankbetét, stb. a *külső stabilitás, biztonság* szükségletét jelzik, mint ahogyan a harmadik helyen említett biztos, jövedelmező munkahelyet is a *külső stabilitás* feltételének kell tartanunk. A „rendezett”, „normális” családot a *belső stabilitás* iránti igény jelzésének tartjuk. Az elért célok, a megvalósított akarat szintén az idő múlásához kötött *belső stabilitást* képviselik.

A *siker rangjelzéseit* körülíró válaszok (*ismerik, végzettsége, kapcsolatai vannak*) a kérdezettek egytizedénél jelentek meg. Tartalmuk alapján ezek nem kapcsolódnak más válaszokhoz. Végül két *örömelvű* választípust is találtunk. Az önmagukkal, ill. munkájukkal elégedett embereket együttvéve is csak közel annyian említették, mint a „külső” jelek birtokosait.

A kétféle stabilitás (42 és 32 %) meghatározó szerepű. Ezek az ember legősibb vágyának, a biztonságigénynek a megjelenései. Más elemek csak másod-, harmadrendűként fordulnak elő.

A gondokról megismert ítéletek és prognózisok éles ellentétben állnak azzal az igényszerkezettel, amelyet a sikeres embert körülíró válaszokban megismertünk. Azt gondoljuk, hogy a stabilitás erős igényét nem csak a mélyen gyökerező, biztonság iránti vágy táplálja, de az is, hogy a több szempontú biztonság ugyancsak hiánycikk Magyarországon. *A megkérdezetteknek még alig van veszténivalójuk, megnyerni mégis a biztonságot szeretnék.*

A pénz, egzisztencia karakterű *külső stabilitás* a két budai lakóövezetben jelenik meg magasan az átlag (és a pesti alminták) feletti arányokban. Ott, ahol elérésüknek legjobbak az esélyei.

Az eszközök sorozatában a legfontosabb válaszok élesebben válnak el, mint az igények:

	1999.	1998. ősze
Iskolai tanulás (javítom az iskolai eredményeimet, tovább tanulok, stb.)	81	80
Jó állást, pénzt szerezni (jól kell keresni, legyen jó állásom a megélhetéshez)	27	40
Kapcsolatok, barátságok kiépítése, ápolása (gondozom a kapcsolataimat, széles baráti körben mozgok)	13	22
Családi, párkapcsolati háttérter teremteni (pénzes pasira találjak, jó magánéleti háttérter biztosítok, olyan párom legyen, aki mellett nyugalomban élhetek)	12	19
A saját szabályok betartása (kitartó leszek, végigcsinálom mindazt, amit elkezdtem)	9	14
Okulni, példákat követni (információt gyűjtök, figyelek a többiek véleményére, elfogadom a segítséget, okulok anyám életéből)	5	13
Általános emelkedettségem (elszántsággal, higgyek önmagamban, helytálló ahova kerülök, fejlesztem magam)	21	23
Egyéb, besorolhatatlan válaszok (sport-, zenei sikerek, ha tudom a célomat, stb.)	14	10
Nem tudott válaszolni	3	1
Σ	185	222

Az eszközrendszer szerkezete igen közel áll az előző eredményekhez. A korábbi felvétel választöbblete a tanulást követően egyenletesen oszlik el az egyes eszközök között. A döntően tanulókból álló mintában *dominánsnak talált tanulásról* azoknak a csoportoknak van különvéleményük, amelyekben legmagasabb a dolgozók aránya. A pesti belső lakóövezetben és a legidősebbek között 71-71 % tartotta célravezetőnek a tanulást. A dolgozó fiataloknak csak 45 százaléka említette.

A munka, pénzkeresés motívum fordított módon tünt fel a válaszokban: a legidősebbek és a dolgozók csoportjaiban vált gyakoribbá. A tanulók iskolatípusa mentén pedig a szakmunkástanulók említik leggyakrabban (44 %) a munkát igényeik elérése eszközeként.

A kapcsolatokat a szakmunkástanulók közül mindössze 4 %, a felsőfokon tanulók csoportjában pedig 19 % tartotta alkalmas eszköznek. A munka és a kapcsolatok iskolatípus szerint eltérő

megítélése arra utal, hogy ezek a megkérdezettek gondolkodásában nem egymást kiegészítő eszközök. A nehezebb helyzetben lévők gyakrabban tartják igényeiket szolgáló eszköznek a munkát, a fiatalok jobb kilátású csoportjai viszont gyakrabban tekintik alkalmas eszköznek a kapcsolatokat.

Az igények és az eszközök kapcsolatát vizsgálva azt láttuk, hogy a *saját szabályok betartását* (amelyet személyes kompetenciát növelő eszköznek tekintünk) a különböző igények szerint jellegzetesen eltérő arányokban említették. A belső stabilitás két eleméhez és egy örömelevű igényhez kapcsolták leggyakrabban, a külső stabilitás mozzanataihoz és a rangjelzésekhez pedig ritkábban rendelték a következetesen saját értékrendű magatartást. Válaszaik alapján a külső és a belső stabilitás eléréséhez más mércével társítható a saját szabályok betartása. Ítéleteik mögött olyan tapasztalatokat feltételezhetünk, amelyek szerint az egzisztenciális biztonságot és a belső kiegyensúlyozottságot azonos eszközzel nem lehet elérni.

A fiatalok gondjainak szerkezetéről és a legsúlyosabb gondok prognózisáról szóló tapasztalataink érthetővé teszik, miből adódik ez a kettősség. A felnőtté válás legnagyobb akadályait a társadalmi környezet határozza meg, változtatásukra egyéni eszközök kevésbé alkalmasak, és korosztályuk számára kevesen várnak érdemi javulást. *Meglepő lenne, ha ilyen helyzetben a külső stabilitást igénylők a jó egzisztenciát biztosító, megtartható munkahelyeket saját, belső szabályaik követésével gondolnák elérhetőnek.*

Dolgozatunk befejezéseként a helyi-, és intézményi vizsgálatok, valamint a reprezentatív kutatások viszonyát értelmezzük. Álláspontunk szerint a különböző lokális felvételek és a reprezentatív mintán végzett kutatás eredményeinek nagyfokú egybeesése a helyi kutatások és a célvizsgálatok fontosságát jelzi. Egy-egy település vagy intézmény – a maga akár szűkös eszközeivel is – kezdeményezőjévé válhat érvényes eredményekhez vezető kutatásoknak. *Ha ezek során nem ragaszkodnak mereven a kizárólag helyi vagy szervezeti aktualitások vizsgálatához – mint ahogyan korábbi megbízóink sem viseltek ilyen béklyókat – akkor a megszülető munka kiléphet a provincialitás keretei közül.*

A kutatásról

A DIÓDATA Szociológiai Kutató és Tanácsadó Iroda 1999. nyarán készítette el a Fiatalok '99 munkacímű kutatás kérdőívének tervét. A Fővárosi Oktatási Alap támogatásából készülő munka kiindulópontjait korábbi helyi (kerületi és intézményi kutatások) eredményei adták. Ezek alapján arra tettünk javaslatot, hogy a fővárosban élő 14 – 20 év közötti fiatalokat reprezentáló, 1000 személyes mintán az alábbi témaköröket kutassuk:

- milyennek látják a fiatalok a generációjukon belüli kapcsolatrendszerüket és milyen rétegzettséggel írják le azt;
- milyen szelekciós szempontjaik vannak barátaik kiválasztásában, miként szemlélik a barátság funkcióit;
- szüleikhez viszonyítva milyennek látják a sajátjuknak tekintett generáció helyzetét;
- érzékelnek-e a felnőtté válás életkori programjának megvalósítását akadályozó gondokat korosztályuk életében, melyeket tartják ezek közül a legsúlyosabbaknak, milyen prognózissal tekintenek ezekre a gondokra;
- milyen céljaik, igényeik kapcsolódnak a „sikeres felnőtt” képzetéhez, miféle eszközöket tartanak alkalmasnak e célok elérésére;
- rendelkeznek-e tapasztalatokkal a külső segítség nélkül számukra megoldhatatlannak tűnő helyzetek kezelésében, tudnak-e segítő személyekről-szervezetekről, mi történt, ha ilyenekhez fordultak;
- milyen igényeik vannak a lakóhelyük közelében elérhető szabadidő-töltési, kapcsolatteremtési és kapcsolattartási lehetőségekre, szükségesnek tartanak-e önszolgáltató, ill. professzionális segítő szervezeteket, mennyire elégedettek azzal, amit ezekből lokálisan létezőnek tartanak;
- mihez kapcsolódnak a szüleikkel átélt viták, konfliktusok;

A DIÓDATA kérdezőbiztosai a BM Központi Nyilvántartó és Választási Hivatala által készített 1000 személyes reprezentatív fővárosi minta alapján lakásukon keresték fel a megkérdezendő

fiatalokat, 1999. szeptember 9 és október 24-ike között. A megkérdezés négy szemközti beszélgetés során történt, az erre a célra készült standard kérdőíves interjú használatával. A minta az állandó budapesti lakóhellyel rendelkező 14 – 20 év közötti magyar állampolgárokat képviseli, nem, életkor és a lakás közigazgatási kerülete szerint.¹ A mintavétel szükségszerű statisztikai hibája 2-3 %, ebből adódóan az ennél kisebb eltéréseknek nem szabad jelentőséget tulajdonítanunk.

A DIÓDATA 1992. és 1998. közötti kutatásainak részben publikált², részben kézíratos tanulmányokban szereplő eredményeit – ahol az indokolt – a mostani adatok mellett az évszám feltüntetésével megadjuk, így esetenként idősoros adatokat értelmezünk. Az 1999. évi felvétel során a megkérdezettek összetétele a fontosabb szocio-demográfiai változók mentén így alakult:

Nemek szerint:	%
férfiak:	53
nők:	47
<hr/>	
Életkor szerint:	%
14 - 15 éves:	27
16 - 17 éves:	35
18 - 20 éves:	38
<hr/>	
Foglalkozás szerint:	%
iskolai tanuló:	88
dolgozik:	9
munkanélküli:	2
Gyes, htb.	0
nem válaszolt:	1

A tanulók iskolatípusa szerint: (877 személy) %

általános iskola:	7
szakmunkásképző:	8
szakközépiskola:	34
gimnázium:	39
főiskola, egyetem:	9
egyéb iskola:	3

A dolgozók munkajellege szerint: (91 személy) %

fizikai munkát végez:	62
-----------------------	----

---

¹ Budapest területét (a Szonda Ipsos 1996. novemberében készült Kulturális fogyasztás Budapesten c. tanulmányában is használt) négy régióra osztottuk, a postai irányítószámok alapján, az alábbiak szerint:

budai belváros: az I. kerület teljes egészében, valamint a II., III., XI. és XII. kerületeknek a városközpont közelében, valamint a II., III., XI. és XII. kerületeknek a városközponttól távoli részei,

budai külváros: a XXII. kerület teljes egészében, valamint a II., III., XI. és XII. kerületnek a városközponttól távoli részei,

pesti belváros: az V., VI. és VII. kerület teljes egészében, valamint a VIII., IX. és XIII. kerületeknek a városközpont közelében, valamint a VIII., IX. és XIII. kerületeknek a városközponttól távoli részei,

pesti külváros: a IV., X., XIV.-XXI. És XXIII. kerületek teljes egészében, valamint a VIII., IX. és XIII. kerületeknek a városközponttól távoli részei.

Az így körülírt budai belvárosban a megkérdezettek 11, a pesti külvárosban 60 százaléka él. Az 1996. évi felvétel során a megfelelő adatok 11 és 56 % voltak, tehát mindkét felvétel esetében a pesti külváros lakossága határozta meg a főváros egészét jellemző eredményeket.

² Kinek ígéret, kinek délibáb. Család, gyermek, ifjúság 1992/3-4 és 1993/1 számaiban. A töltésen innen, a városon túl. Esély 1996. 5. szám és Legénytoll a láthatáron. Esély 1999. 6. és 2000. 2. számai.

szellemi munkát végez:	38
<hr/>	
Családi állapot szerint:	%
nőtlen, hajadon:	99
házas, élettársi kapcsolatban él:	1
<hr/>	
Alminták szerint:	%
budai belváros:	11
budai külváros:	17
pesti belváros:	12
pesti külváros:	60

A most áttekintett arányok a minta nemek, életkor és lakóhely szerinti szerkezetétől semmi-
ben sem térnek el olyan mértékben, amely az adatfeldolgozást nehezítené.

A kérdezők munkáját Dávid Zsolt irányította, az adatfeldolgozáshoz használt rögzítő file
Molnár István munkája. Nekik és a kutatásban részt vevő többi kollégámnak is ezúton köszönöm
segítőkézségüket, a munkájuk során mindvégig megőrzött precizitásukat. Rajtuk kívül a DIÓDATA
köszönettel tartozik a Fővárosi Oktatási Alapnak, amely támogatásával lehetővé tette ezt a munkát
és a Szonda Ipsosnak, amely megadta a fővárosi régiók 1996-ban általuk használt tagolását.

Budapest, 2000. március

Diósi Pál

Akikről a történet szól

Kutatásunk a Budapesten állandóan bejelentett, érvényes lakcímmel rendelkező, 1999. január elsejei állapot szerint 1.801.483 lakosából a 14 - 20 év közötti fiatalokra irányult, akik ebben az időpontban 144.072 személyes népességet jelentettek. A BM. Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatala által készített 1000 személyes minta ezt a hét évjáratot 7 ezrelékes képviselési szinten reprezentálta.

A kutatásról szóló fejezetben néhány alapvető változó szerint jellemeztük összetételüket, de adósak maradtunk azokkal a szociológiai összefüggésekkel, amelyek nyomán képet adhatunk a megkérdezettek által képviselt sokaság helyzetéről. Úgy gondoljuk, hogy a felvételünk során megismert tények, vélekedések, ítéletek, prognózisok és szükségletek elemzése előtt elengedhetetlen e kép bemutatása.

A megkérdezettek meghatározó többsége (97 %) együtt él szüleinek legalább egyikével. Ez persze nem jelenti azt, hogy ilyen arányban élnek teljes családban, hiszen sokuk családjában csak az egyik szülő, többnyire az anya van jelen. A teljes képet az alábbi rendezett sor mutatja:

Kivel élnek szüleik közül a megkérdezettek (% , N = 1000)

mindkét szülő:	71
anya:	23
apa:	3
egyik sem:	3
Σ	100

Adatsorunk korántsem ismeretlen helyzetet jelez. A megkérdezettek családjainak közel három tizedrésze hiányos, és ezekből leggyakrabban az apa hiányzik. Hosszú évtizedek óta tudjuk, hogy a magyar családok közül jelentős azok aránya, amelyek felbomlanak, a közhasználatban forgó kifejezés szerint csonka családdá válnak, mielőtt felnevelhetnék gyermekeiket. Ha a fővárosban élő fiatalok kapcsán csak ezt nyomatékosítanák adataink, akkor is le kellene írunk azokat, de ennél nyomósabb okkal is szolgálnak.

Úgy gondoljuk, a megkérdezettek abban a korban járnak, amelynek programja elsősorban a felnőtté válás előkészítése, és ennek során az önálló életvitelhez szükséges tanulás és a tapasztalatszerzés egyaránt jelentős szerepű. Azt már láttuk, hogy a megkérdezettek többnyire diákok, most azt kell szemügyre vennünk, hogy az imént bemutatott családszerkezet mentén látunk-e különbségeket a fiatalok foglalkozásában.

Foglalkozás a családszerkezet szerint (% , N = 1000) ³

	tanul	dolgozik	munkanélküli	Gyes, htb.	nem válaszol	Σ
mindkét szülő	90	8	2	-	-	100
anya	85	10	3	-	2	100
apa	81	13	6	-	-	100
egyik sem	61	27	-	9	3	100
Σ	88	9	2	0	1	100

1. táblázat

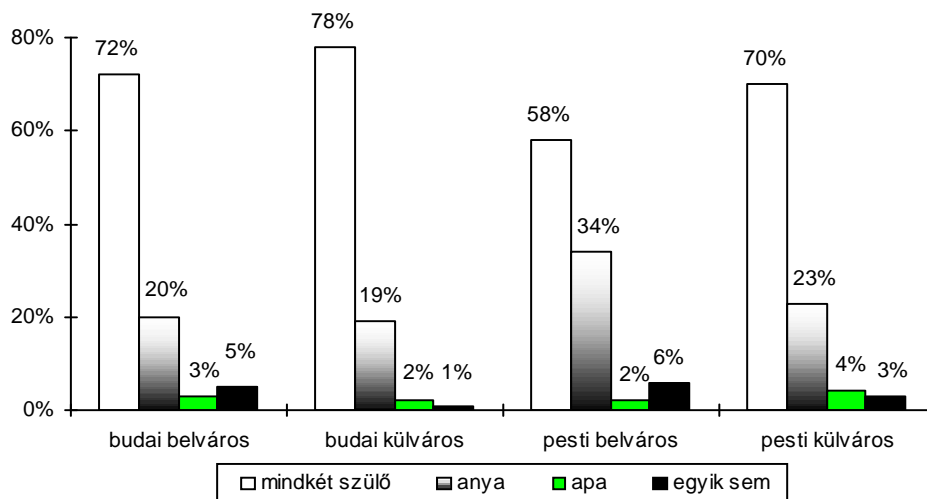
Adataink azt jelzik, hogy a megkérdezetteknek a két szülő családjában legnagyobb az esélyük arra, hogy életkori programjuknak megfelelően iskolába járjanak, és a szülő nélkül élők tehetik meg ezt a legkevésbé. Az egyik szülővel élő fiatalok körében az anya jelenléte inkább lehetővé teszi a tanulást, az apjukkal élők gyakrabban dolgoznak vagy munkanélküliek. Az apa nélkül élők esetében a diákhelyzet arányának csökkenése, a dolgozók és a munkanélküliek súlyának növekedése

³ A táblázathoz $\chi^2 = 81,18460$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

egyaránt a minta hibahatárán tér el a minta átlagától, ezért nem értelmezhetjük. Az anya nélkül élők körében mindhárom adat azt jelzi, hogy azok kerültek nehezebb helyzetbe, akik apjukkal maradtak. A szülők nélkül élők al csoportja a megkérdezettek legrosszabb széli helyzetét teremti meg, közülük csupán 61 % járhat iskolába, viszont 27 százalékuknak munkát kell vállalniuk.

A családszerkezet különbségei nem természeti csapásként jelennek meg a fiatalok körülményei között, erősen kapcsolódnak a budapesti régiók közötti eltérésekhez. Az alminták közötti különbségeket grafikusan ábrázoltuk:

A családszerkezet, alminták szerint (% , N = 1000) ⁴

1. ábra

A budapesti fiatalok családjai a budai külvárosban élők körében mutatkoztak a legstabilabbnak, a negatív széli helyzetet a pesti belvárosi családoknál találtuk, amelyek körében a megkérdezetteknek mindössze 58 százaléka él együtt mindkét szülőjével. Abban a fővárosi régióban, amelynek fizikai állapota a sporadikus rekonstrukciók ellenére évtizedek óta folyamatosan romlik, és részben emiatt a mind elesettebbek szegregációjának színterévé vált.

A főváros négy régiója szerint jellegzetes eltéréseket láttunk a megkérdezettek szüleinek munkajelleg csoportjai között. Az ismert foglalkozású apák (846 személy) és anyák (837 személy) megoszlása alminták szerint így alakult:

Az ismert foglalkozású apák munkajelleg csoportja, alminták szerint (% , N = 846) ⁵

	vezető, és beoszt. ért.	önálló és seg. cs.tag	irodai és k.fokú szell.	szakmunkás	képzetlen fizikai	egyéb	Σ
budai belváros	39	30	6	21	2	2	100
budai külváros	27	24	5	33	5	6	100
pesti belváros	22	9	5	50	10	4	100
pesti külváros	21	12	9	47	5	6	100
Σ	24	16	7	42	5	6	100

2. táblázat

⁴ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 19,07412$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve.

⁵ A táblázathoz $\chi^2 = 66,49223$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

Az ismert foglalkozású anyák munkajelleg csoportja, alminták szerint (% , N = 837) ⁶

	vezető, és beoszt. ért.	önálló és seg. cs.tag	irodai és k.fokú szell.	szak- munkás	képzetlen fizikai	egyéb	Σ
budai belváros	41	14	21	15	6	3	100
budai külváros	29	16	28	20	6	1	100
pesti belváros	19	9	24	24	22	2	100
pesti külváros	19	5	36	26	14	-	100
Σ	23	8	32	23	13	1	100

3. táblázat

A minta egészét nagymértékben meghatározó pesti külvárosban az apák és az anyák között is igen alacsony a vezető pozíciójuk és beosztott értelmiségiek, valamint az önállóak aránya. Ezzel együtt a szakmunkások súlya az anyák esetében kiemelkedően magas, és az apák körében is megközelíti a pesti belvárosban látott 50 százalékos arányt. A tipikusan nőkre jellemző irodai és közép-fokú szellemi munkakörök esetében a pesti külvárosban találtuk a legmagasabb értéket, és az itt élő anyák körében jelentős a szakképzetlen fizikai dolgozók súlya is.

A családszerkezet szempontjából igen kedvezőtlennek mutató pesti belvárosban a vezetők és beosztott értelmiségiek a szülők bármelyike esetében kis súllyal szerepelnek és az önállóak aránya az apák és az anyák körében egyaránt alacsony. Jelentős a szakmunkások súlya és az apák, ill. az anyák között is itt találtuk a legmagasabb arányban a szakképzetlen fizikai dolgozókat. A pesti belvárosban élők esetében az anyák között egyébként gyakori irodai munkavégzés a négy régió közül csupán a harmadik helyhez elégséges 24 százalékban fordul elő. Ennél csak a budai belvárosban megkérdezettek említették ritkábban anyjuk foglalkozásaként az irodai munkát, de esetükben ez a vezető és a beosztott értelmiségi pozíciók gyakoriságával függ össze.

A két budai almintában egészen más a szülők foglalkozásszerkezete. A belső régióban a vezetők és a beosztott értelmiségiek, valamint az önálló egzisztenciájuk az apák 69 százalékát adják, a budai külvárosban e két csoport 51 százalékot tesz ki. A budai belső régióban élők közül az anyák 55 százaléka tartozik e két munkajelleg csoporthoz, a budai külvárosban pedig 45 % él vezető, értelmiségi vagy önálló foglalkozásuként. Mindkét övezetben alacsony a szakképzett és a szakképzetlen fizikai foglalkozásuk aránya, akár az apák, akár az anyák helyzetét figyeljük. Az apákra az irodai munka a budai almintákban sem jellemző. Az anyák esetében a budai belvárosban lényegesen, a külső régióban kevéssel ritkábban fordul elő, mint ahogyan ez a minta egészét jellemzi.

A szülők foglalkozásáról egészében azt mondhatjuk, hogy a két budai régióban a megkérdezettek szülei elsősorban nagy felelősséggel járó és magas fokú szakképzettséget igénylő munkát végeznek. Az önálló egzisztenciájukat ritkán fenyegeti az állásvesztés, az üzleti élet bizonytalanságával pedig feltehetően már akkor számoltak, amikor jószántukból vagy kényszerből a saját lábukra álltak.

Mindkét szülő foglalkozását 731 esetben ismerjük. Ezek olyan szoros kapcsolatot mutatnak, hogy elégséges az apák foglalkozása mentén az azonos foglalkozású anyák arányát kiemelniük.

Az apával azonos munkajelleg csoportú anyák aránya (% , N = 731) ⁷

vezető, beosztott értelmiségi	64
önálló, segítő családtag	46
irodai alk., k.fokú szellemi	50
szakmunkás	37
képzetlen fizikai	42
egyéb	8

⁶ A táblázathoz $\chi^2 = 71,40554$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

⁷ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 527,04058$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

A gyűjtőkategória karakterű egyéb alcsoport kivételével a forrástáblázat minden sorában az azonos munkajellel csoportban találtuk a domináns választ. Az összes vizsgálható esetből 325 alkalommal, amely 44 százalékos azonosságot jelent a két szülő foglalkozási csoportjában. Erről azt kell mondanunk, hogy a megkérdezettek családjai a szülők foglalkozása szerint gyakran egynemű hátteret jelentenek. Úgy gondoljuk, hogy a szülők szubkultúráinak kapcsolata, amely az első megismerhető modell a megkérdezettek társas kapcsolataihoz, nagyfokú homogenitásával akkor is igen hatékony mintát jelent, ha ehhez nem kapcsolódik nevelési célzattal elhangzó rábeszélés. A barátválasztás kritériumainak vizsgálata során megismert *olyan legyen mint én* karakterű követelmény bizonyára az otthon látott és követhetőnek tartott modellek nyomán vált az egyik leggyakoribb elvárássá. E témát dolgozatunk későbbi részében önállóan is tárgyaljuk.

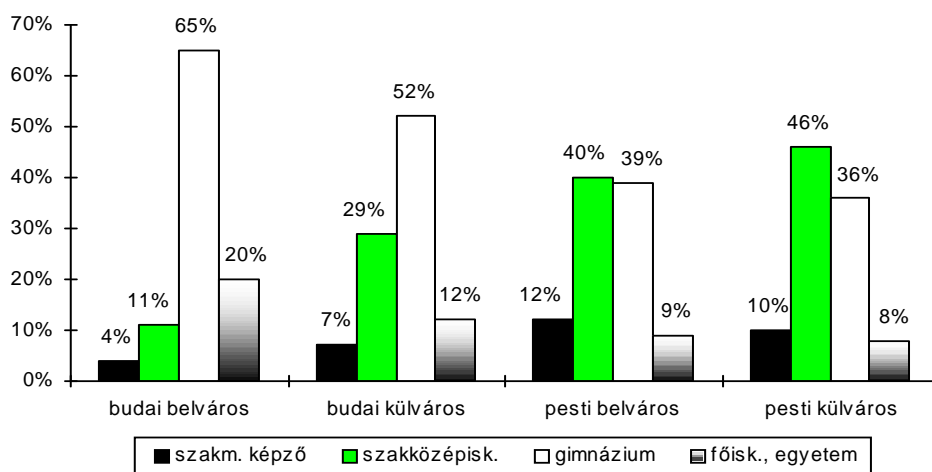
A családszerkezet mellett a megkérdezettek budapesti régiók szerinti lakóhelye is befolyásolja azt, hogy mivel foglalkoznak. Az alminták közötti eltérések alapján a széli helyzeteket ismét a budai és a pesti belvárosban láttuk. A kérdezettek 97 százalékát jelentő két alcsoport, a tanulók és a dolgozók kiemelése minden fontosat elmond erről a helyzetről, ezért felesleges a teljes adatsort bemutatnunk.

Tanulók és dolgozók az alminták szerint (% , N = 1000) ⁸

alminta	tanul	dolgozik
budai belváros	95	3
budai külváros	93	5
pesti belváros	79	16
pesti külváros	87	10
Σ	88	9

A pesti belvárosban élő, többszörösen nehéz helyzetűnek mutató fiatalok minden más almintánál nagyobb arányban dolgoznak, és a főváros bármely régiójában élő társaiknál kisebb arányban járnak valamilyen iskolába. A tanulók esetében azt érdemes figyelnünk, hogy iskoláik milyen további utakat tesznek valószínűvé. A 877 tanuló közül az általános iskolában és az egyéb iskolákban tanulók együttesen is mindössze 10 százalékos csoportjait elhagyva négy ismert iskola-típus esetében grafikusán ábrázoltuk a budapesti régiók különbségeit.

Négy, ismert iskolatípus tanulói, alminták szerint (% , N = 789) ⁹

2. ábra

⁸ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 22,50106$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve.

⁹ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 64,36533$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

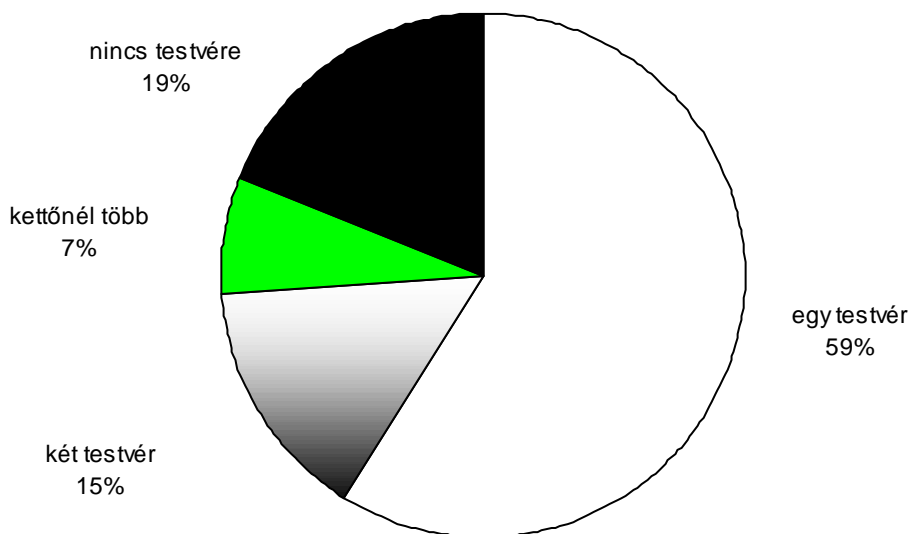
Ahogy a négy almintá szerinti markáns tagoltság jellemzi a szülők foglalkozását, úgy a négy régióban élő, diák helyzetű megkérdezetteket is éles különbségek választják el. A középfokú iskolák esetében a budai régiókban, de főként a belső almintában elvéve találunk szakmunkástanulókat, és a szakközépiskolások súlya is elmarad az átlagos 34 százaléktól, ugyanakkor a felsőfokú továbbtanulásra legjobban előkészítő gimnáziumokban a megkérdezettek jellemző 39 százaléknál lényegesen többen tanulnak, elsősorban a budai belső régióból. A pesti alminták esetében fordított helyzetet láttunk.

Az egészében 9 % súlyú főiskolai, egyetemi hallgatók aránya jól érzékelteti a középszinten tanulók eltéréseit. Azokban a régiókban, amelyekben viszonylag kevesebb gimnáziumi diákot találunk, ritkább a felsőfokon tanulók előfordulása, viszont a kimagasló gyakoriságú gimnazistát adó budai belső almintában minden más régiót felülmúlva a kérdezettek közel egyötöde tanul főiskolán, egyetemen.

Azt kell mondanunk, hogy a ma diáksorban talált fiatalok helyzete az évek múlásával megközelítően leképezi szüleik foglalkozásának alminták szerinti eltéréseit. *A szülők értékrendje és még inkább gazdasági ereje elégségesnek látszik arra, hogy a főváros társadalmi szerkezetében látható, régiók mentén kialakuló szegregációt átörökítse a most felnőtté váló fiatalokra.*

Kutatásunk meghatározó vonulata a társas kapcsolatok és ezek terepeinek feltérképezése. Emiatt a megkérdezettek helyzetének fontos összetevőjeként tekintünk a családszerkezetben elsődleges társas élményt jelentő testvérviszonyokra. Ezt a felfogásunkat arra a hipotézisre alapozzuk, hogy az eltérő testvérkapcsolatok között felnőtt fiatalok társválasztásai más-más módon alakulnak. Most – tapasztalataink részletezése nélkül – a testvérkapcsolatok jellemzésére szorítkozunk. A budapesti fiatalok 81 százaléka rövidebb-hosszabb ideig testvér helyzetben élt és mindössze 19 % állította, hogy egyáltalán nincs testvére. A testvérek számának figyelembe vételével ezt az alapképletet árnyaltabbá tehetjük. A részleteket grafikusán szemléltethetjük a következő kördiagramon.

A megkérdezettek testvérhelyzetei (% , N = 1000)

3. ábra

A megkérdezettek majdnem egyötöde testvér nélkül nőtt fel, közel hat tizedüknek van egy édes-, vagy féltestvére. Tőlük éles szakadék választja el a két testvérről beszámoló, 15 % súlyú csoportot, és mindössze 7 % állította, hogy kettőnél több testvére van. A most látott képet tovább árnyalja, hogy a megkérdezett fiatalok közül 6 százaléknak kizárólag féltestvére(i) van(nak). Ez azt jelenti, hogy a megkérdezetteknek 75 százaléka él vagy élt olyan testvérével egy családban, akinek vele azonos volt a szülőpárja. Azt már nem gondoljuk, hogy az édestestvérek, féltestvérek megkülönböztetése termékeny lehet alapkérdéseink, tehát a társválasztás szempontjainak, gyakorlatának megismerésében, ezért ezt a differenciát kizárólag a megkérdezettek helyzetének jellemzésében vesszük figyelembe.

Arra viszont már most érdemes figyelmet fordítanunk, hogy a főváros különböző régióiban milyen testvérhelyzetben élnek a fiatalok. Ennek legfontosabb mozzanatát foglalja össze következő táblázatunk.

A megkérdezettek testvérhelyzete, alminták szerint (% , N = 1000) ¹⁰

	van testvére	nincs testvére	Σ
budai belváros	71	29	100
budai külváros	73	27	100
pesti belváros	74	26	100
pesti külváros	86	14	100
Σ	81	19	100

4. táblázat

A négy budapesti régió közül a meghatározó súlyú pesti külvárosban élő fiatalok minden más almintánál magasabb arányban szereztek élményeket a testvérhelyzetről. A három további, lényegesen kisebb elemszámot jelentő régióban viszont a fiatalok ugrásszerűen nagyobb súllyal egyke helyzetben élnek. Az alapkérdést tekintve hasonló helyzetű három alminta között jelentős különbségeket látunk, ha a megkérdezettek testvéreinek számát is figyelembe vesszük.

Hány testvérük van a testvérhelyzetben élőknek, alminták szerint (% , N = 806) ¹¹

	egy testvér	két testvér	kettőnél több	Σ
budai belváros	75	19	6	100
budai külváros	87	8	5	100
pesti belváros	63	21	16	100
pesti külváros	71	20	9	100
Σ	73	18	9	100

5. táblázat

Az összesített adatokhoz eddig legközelebbinek mutakozó pesti külvárosban élők változatlanul átlag közeli helyzetűek. A budai belvárosban látott testvérszámok elhanyagolható mértékű eltérést mutatnak. A fennmaradó két régiót viszont ellentétes széli helyzetekben láttuk.

A budai külvárosi családokban kiugróan magas a mindössze egy testvérről beszámoló fiatalok aránya. Ezzel összefüggően minden más régiónál ritkább a két testvérűek előfordulása, és csak elvétve találtunk ennél több testvérről számot adó megkérdezettet.

A pesti belvárosban élő fiatalok körében éppen az egy testvérűek súlya tér el éles töréssel a többi almintától, hiszen mindössze 63 % állította, hogy csupán egy testvére van. A két testvérről számot adók aránya átlag közeli értéket mutat, viszont kiugróan sok itt élő fiatalnak van legalább három testvére.

Szándékosan kerültük az egy-, két-, háromgyerekes... családok kifejezéseket, hiszen már korábban láttuk, hogy a megkérdezettek régióként eltérő módon élnek együtt mindkét szülővel vagy egyikükkel (többnyire anyjukkal), esetenként viszont egyikükkel sem. A fiatalok szüleinek gyakran bomlékony párkapcsolatait – igaz más közelítésből – már jeleztük azzal, hogy a megkérdezettek egy része kizárólag féltestvérekről adott számot.

¹⁰ Táblázatunkhoz $\chi^2 = 27,46103$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

¹¹ Táblázatunkhoz $\chi^2 = 21,18728$ és $p < 0,01$ értékek tartoznak, erős szignifikanciát jelezve.

A négy budapesti alminta széli helyzeteit jellegzetes eltéréseik miatt érdemes kiemelniük. A 806 testvérhelyzetű fiatal közül a pesti külső régióban mindössze 6 százaléknak van kizárólag féltestvére, míg a pesti belső régió esetében ugyanez a helyzet 13 % viszonyait jellemzi.

Azt gondoljuk, hogy a testvérhelyzet alminták szerinti eltéréseinek a családszerkezet korábban bemutatott másik összetevőjével együtt van valódi jelentése. Az 1. ábrán láttuk, hogy a pesti belvárosban igen alacsony a mindkét szülővel és nagyon magas a csak anyjukkal élő megkérdettek aránya. Az itt sűrűsödő igen bomlékony családszerkezet együtt jár a magas gyerek számmal és a féltestvér helyzet kiemelkedéseivel. Ez arra utal, hogy a pesti belső régióban a szülők gyakran változó párkapcsolataik során, újabb és újabb gyerekek vállalásával kísérleteznek, annak ellenére, hogy kapcsolataik teherbírásáról, stabilitásáról nincs reális képük, vagy ha van is, éppen új párjukat szeretnék a korábbinál jobban magukhoz kötni a közös gyerek révén.

Mindez a társkapcsolatok vizsgálata szempontjából olyan alaphelyzetet eredményez, amelyben a pesti belső régióban élő fiatalok minden más budapesti megkérdettnél kevésbé hihetik stabilnak a szüleik közötti viszonyt, emiatt másoknál gyakrabban kell bizonytalannak megélniük családi hátterüket. Ugyanakkor a többi almintához tartozóknál összetettebb, több elemű testvérhelyzeteket kell átélniük. Ezek egyidejűleg hordozhatják a bizonytalanság elemeit, és a társas alaphelyzetek áttekintésének kényszerét. Kikényszeríthetik a szociális ügyességet is, de attól tartunk, hogy inkább az ügyeskedést, az érzelmi zsarolástól és agressziótól sem visszariadó társas manipulációt fejlesztik.

A FIATALOK GENERÁCIÓN BELÜLI KAPCSOLATAI

A korosztályos kapcsolatok körei

Amikor a saját korosztályon belüli társas kapcsolatokat vizsgáltuk – az egyszeri standard kérdőíves felvétel korlátait ismerve – nem törekedhettünk arra, hogy e kapcsolatok működését is megismerve, olyan összetetten járjuk körül funkciójukat, mint amire hosszabb ideig tartó, megfigyeléssel kombinált kutatások során nem egyszer alkalmunk adódott. Azzal kellett beérniük, hogy a mindennapi szóhasználatnál leírható ismeretségi skála néhány eleméről megkérdézzük a fiatalokat. Választásunk ennek az önkorlátozásnak alapján „a látásból, arcról ismerem, de nem szoktunk beszédbe elegyedni”, és „a nincsenek titkaink egymás előtt” végpontok közötti kapcsolati sáv hét különböző erősségű és hőfokú elemére esett. A széli helyzetek az ismeretségnek alig nevezhető, felületes viszonyt és a fenntartásmentes kölcsönös bizalmat jelölték. Mindenkitől, aki egy-egy ilyen kategóriában kapcsolatokról adott számot, megkérdéztük ismerőseik hozzávetőleges számát és elégedettségüket. Elsőként vegyük szemügyre azt a rendezett sort, amely a fiatalok hét, általunk vizsgált ismeretségi előfordulási arányait (és persze hiányát is) összefoglalja:

Vannak-e a saját korosztályodban olyanok... (% , N = 1000)

akiket barátaidnak tartasz	98
akiktől nehéz helyzetben szívesen kérnél tanácsot	87
akiket látásból, arcról ismeresz, de nem szoktatók beszédbe elegyedni	85
akikkel nincsenek titkaid egymás előtt	79
akiket névről ismeresz, de találkozásaitokat nem szoktatók tervezni, megbeszélni, hanem a véletlenre bízátok	71
akikkel úgy is beszélgethetsz, hogy névről nem ismered őket	59
akiket névről ismeresz, és találkozásaitokat tervezitek, megbeszélitek, de nem tartod őket barátaidnak	57

A kutatásunkban figyelemmel kísért kapcsolati skála *három egyértelműen laza ismeretséget* foglalt magába: ismerem, de nem állok vele szóba; nem tudom, hogy ki, de beszélő viszonyban vagyunk; tudom, mi a neve, de a találkozások kedvéért nem vállalom a megbeszéléshez szükséges erőfeszítést. *Fordulópontját azok az ambivalens kapcsolatok jelentik*, amelyekben ezt az erőfeszítést ugyan vállalom, de vannak olyan fenntartásaim, amelyek miatt nem gondolom, hogy barátok lennének. Az ilyen ismeretségeket tudatosan *laza kapcsolataim* sorában tartom. Végül *három erős ka-*

rakterű kapcsolat következik, amelyek elkötelezettséget, társam fontos ügyeim közelébe engedését, majd kölcsönös bizalmat igényelnek.

A rendezett sor jelzi, hogy a megkérdezettek e kapcsolatok mindegyikét ismerik, szinte valamennyiüknek van legalább egy erős kapcsolatuk, és közel háromnegyedük a lazább ismeretségek egyikéről-másikáról is szerzett saját élményt. Egyúttal azt is jól érzékelhetjük, hogy a kapcsolatokban általában szelektív hatású bizalmat nem tartják minden felüli kritériumnak. Ezt jelzi, hogy barátokról közel mindegyikük számot adott, de tanácsadásra alkalmasnak tartott ismerősökről és a titoknélküliséggel kifejezett bizalmas viszonyról jóval kisebb arányban számoltak be.

Szelekciós szempontot abban láthatunk, hogy a cezúrával elválasztott, átlag (76 %) alatti arányokban előforduló kapcsolatok mindegyike *a laza ismeretségek* közé tartozik. Ezek sorában kettőt joggal belső konfliktust kiváltó, érzelmileg nehezen kezelhető kapcsolatnak tartunk. Egyikük az ismeretlen beszélgetőpartner, a másik pedig a tervezett találkozások dacára barátnak nem tekintett ismerős. Ritka előfordulásuk azt jelzi, hogy a fiataloknak vannak ugyan ilyen kapcsolataik, de tartós fennmaradásuknak alacsony a valószínűsége. Az első típus megszűnésének jellegzetes módja az átalakulás, amelyben a kapcsolat megerősítése kedvéért valamelyik fél bemutatkozást kezdeményezve rövidre zárja a felemás viszonyt. A fenntartásokkal terhelt kapcsolatok pedig többnyire a találkozások elmaradása révén szűnnek meg, amikor is a kételyek taszító hatása erősebbnek bizonyul, mint azok az előnyök, amelyekkel az ismeretség kecsgetti a fiatalokat.

A megkérdezettek kapcsolati rendszerének jó jellemzője, hogy az általunk figyelemmel kísért hét ismeretségből egy-egy fiatal hány alkalommal állította, hogy kapcsolatai között ilyen (is) van. A *vannak ilyen ismerőseim* válaszok összesítésével képzett változó elméletileg 0 és 7 közötti értékeket vehetett fel. A *kapcsolat index* mutató a megkérdezettek ismeretségi körének összetettségéről ad képet, hiszen minél magasabb e mutató értéke, annál több eltérő karakterű kapcsolattal bír valaki. A mutató értékeinek emelkedése mentén az alábbi arányokat láttuk:

A kapcsolat index értékei (% , N = 1000)

index	%
1	1
2	1
3	7
4	17
5	23
6	29
7	22
Σ	100

A rendezett sort két cezúrával három sávra osztottuk. Az első sávban a mindössze 1-2 ismeretségi kategóriáról beszámoló fiatalokat találjuk, akiknek súlya együtt is a megkérdezettek tizedrésze alatti. Azt kell mondanunk, hogy fővárosi fiatalok körében igen szűk az a csoport, amely a kapcsolatépítésben visszahúzódó, szelekciós késztetések erősebbek kapcsolatkereső törekvéseiknél.

A második sávhoz tartozók 3-5 eltérő karakterű ismeretségről adtak számot. Az együtt 47 % arányú, három csoportból álló sávhoz olyan, a kapcsolatépítésre jobban felkészült fiatalok tartoznak, akik képesek a különböző hőfokú ismeretségek rendszerében eligazodni, különbséget is tesznek kapcsolati mezőjük elemei között.

Végül a megkérdezettek legszélesebb sávjában a megkérdezettek szinte minden vagy valamennyi, kutatásunkban nyomon követett ismeretségről azt állították, hogy vannak ilyen kapcsolataik. Ide tartoznak a legsikeresebb kapcsolatteremtők, akik miközben ismeretségnek alig nevezhető viszonyokat is fenntartanak, képesek a legszemélyesebb, mélyen elkötelezett kapcsolatok ápolására is a generációjukhoz tartozó társaikkal.

A kapcsolat index sávjait együtt szemlélve olyan képet kaptunk, amelyben a fővárosi fiatalok kapcsolati rendszerét döntően az összetett ismeretségi hálóval rendelkező, inkább kapcsolatteremtő-

kapcsolattartó megkérdezettek határozzák meg és szinte elhanyagolható kisebbségüket találtuk kapcsolatkerülőnek.

A különböző erősségű kapcsolatok előfordulásának átfogó arányain túl áttekintettük az ismeretségi körök terjedelmét is. Arra kerestük a választ, hogy e hét kapcsolat eltérő intenzitású személyessége szerint miképpen változik (változik-e egyáltalán) a kapcsolati körök nagysága. Tulajdonképpen ennek alapján tudjuk árnyaltan áttekinteni, hogy vajon képesek-e szelektálni a fővárosi fiatalok, amikor egyes ismerőseiket magukhoz közel engedik, másokat azonban csak a jellegzetesen laza ismeretség határáig fogadnak el.

A hét elemű kapcsolatrendszer terjedelmi sávjait az egyetlen ismerőstől a 200 felettiig 11 csoportban kódoltuk. Ennek alapján a hét kapcsolathoz tartozó ismeretségi sávokat 77 cellából álló táblázatban tekinthetnénk át, amely előbb válna riasztóvá, semhogy informatív lehetne. Az adattenget úgy tettük kezelhetővé, hogy minden kapcsolati típus esetében megkerestük a mediánt. Ezzel kiemelhetjük, hogy melyik sávban érik el a többséget (50% + 1 válasz) az adott kapcsolatban ismerősökkel rendelkező megkérdezettek. Ha a medián sávja egybeesik a domináns arányú válaszcsoporthoz, akkor táblázatunknak a kapcsolathoz tartozó sorában egyetlen adatot tüntetünk fel, ha van a mediánt magába foglaló sávnál nagyobb arányú válasz, akkor a domináns válaszarányt is szerepeltetjük. A kövérrel szedett értékek minden sorban a domináns válaszcsoporthoz tartozó arányát jelzik.

A hét ismeretség domináns előfordulási arányai és a mediánhoz tartozó válaszok (% , N =1000)

a kapcsolat jellege	a kapcsolat típushoz tartozó ismerősök száma										
	1	2-3	4-5	6-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-100	101-200	201-től
látásból ismeri, de nem beszélgetnek					23 (54)						
névről nem ismeri, de beszélgethetnek			23		9 (55)						
névről ismeri, találkozásaik véletlenek			23		12 (62)						
névről ismeri, találkozásaikat tervezik, de nem barátok			20		8 (53)						
barátnak tartja			29 (73)								
nehéz helyzetben kérné a tanácsát		43 (56)									
kölcsönösen nincsenek titkaik		36 (67)									

A laza, elkötelezettséget nem vagy alig kívánó kapcsolatoknál a mediánt magasabb sávokban találjuk, a domináns sáv viszont az első kivételével alacsonyabb, mint a medián csoportja. A domináns sáv a medián sávjával csak az általunk fordulópontnak tekintett, „ismerős, de nem barát” kapcsolatot követően találkozik újra. A további, egyre személyesebb viszonyt jelentő kapcsolatoknál már nem találunk sem tíz személy feletti mediánt, sem ilyen terjedelmű, domináns ismeretségi sávot. Sőt, a nagyfokú bizalmat igénylő tanácskérés és titokmentesség esetében a domináns kapcsolati sávban legfeljebb három ilyen ismerősről számoltak be a megkérdezettek.

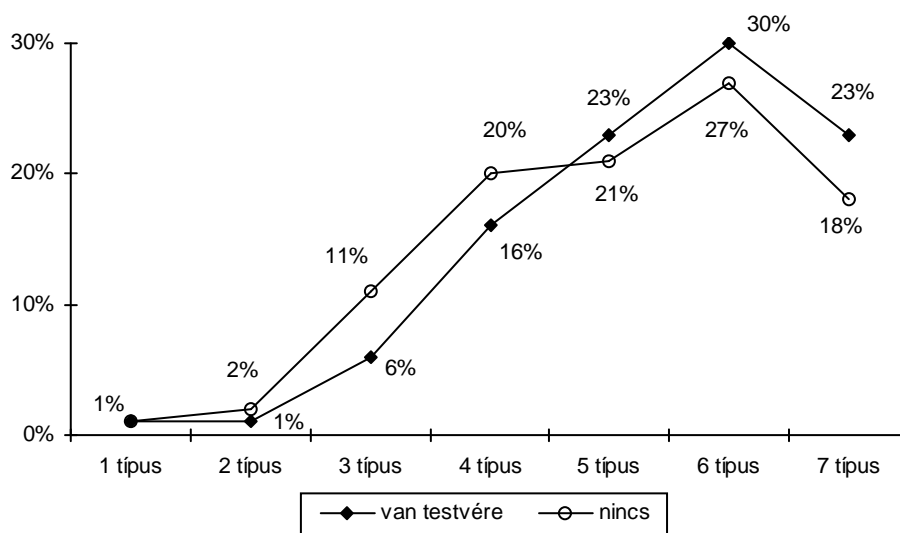
A mediánhoz tartozó, zárójeles kumulált százalékos értékek azt jelzik, hogy a megkérdezettek összesen hány százalékát találtuk az adott ismeretségi sávig. A cezúrákkal ott választottuk el az ismeretség kategóriákat, ahol a megkérdezettek válaszai a medián jól elhatárolható váltásaival jelzik, hogy egyre erőteljesebben szelektálva építik és tartják fenn kapcsolataikat. *A legszemélyesebb helyzetekbe mind kevesebb ismerősüket avatják be. Feltételezésünk szerint azért, mert választási kritériumaik elsősorban az erős kapcsolatokat szűrik meg.*

Azt mondhatjuk, hogy a fővárosi fiatalok ismeretségi köreinek sávterjedelme az elkötelezettséget, és bizalmat követelő kapcsolatok felé haladva mind szűkebbé válik. *Határozottan elkülönítik laza és erős kapcsolataikat, az utóbbiakból néhány jó emberükre korlátozódik kapcsolati készletük.*

Az átfogó képtől eltérő helyzetű csoportokat keresve feltételeztük, hogy az alminták, a nemek, az életkor, a tanulók iskolatípusa, a testvérhelyzet és a jó ismerősökkel megbeszélés nélkül is találkozási lehetőséget biztosító törzshely létezése mentén az alcsoportok kapcsolati rendszere különböző összetettségű. A kapcsolat index és a felsorolt változók keresztösszefüggéseit áttekintve a nemek és a tanulók iskolatípusa esetében nem jutottunk szignifikáns adatokhoz. A többi változó mentén eltérő erősségű szignifikancia szinteket találtunk. Közülük háromnál, a testvérkapcsolat, a törzshely és az alminták esetében nem csak a kapcsolati körök összetettségében, de az erős kapcsolatok elkülönített vizsgálatában is jellegzetes összefüggéseket láttunk. Ezek együtt indokolják eredményeink részletesebb elemzését.

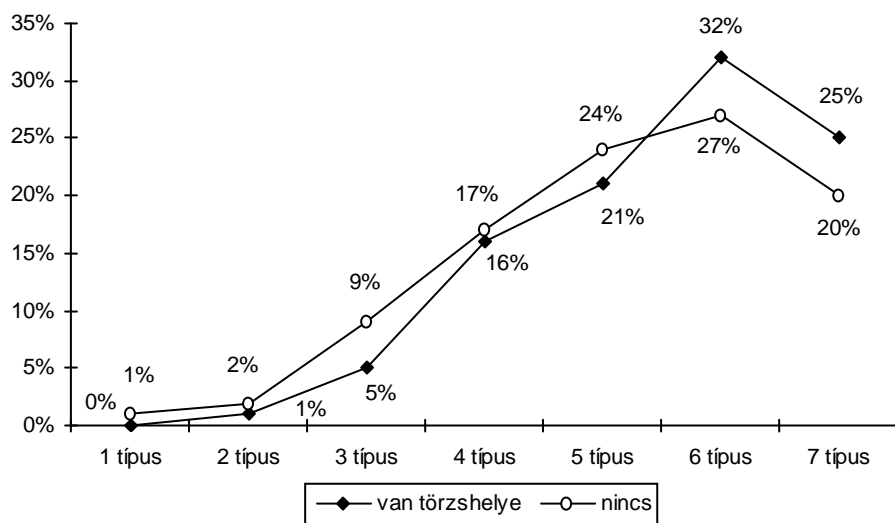
Elsőként a kapcsolati rendszer egészében, majd az erős kapcsolatokban talált csoporteltérésekre figyelünk. A kapcsolat index testvérkapcsolatok, majd a törzshely mentén látott változásait grafikusan ábrázoltuk.

Kapcsolat index, a testvérkapcsolat szerint (% , N = 1000) ¹²

4. ábra

¹² A forrástáblázathoz $\chi^2 = 14,71183$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve.

5. ábra

Az eltérő elemszámú kapcsolati körök szerkezete a testvérkapcsolat és a törzshely megléte szerint olyan közeli, hogy indokoltnak tarjuk együttes bemutatásukat. A testvérkapcsolatban élők és a biztos találkozóhellyel rendelkezők csoportjaiban az alacsony elemszámú kapcsolatrendszerből a hét eltérő karakterű kapcsolatról beszámoló fiatalok felé haladva kezdetben egyaránt alacsonyabb arányú csoportokat látunk, mint amit a testvér, ill. a stabil törzshely nélküli társaik esetében. A fordulópont mindkét keresztkapcsolatban meglehetősen sokára, a négy, majd az öt kapcsolattípusról számot adó megkérdezetteket követi.

A testvérkapcsolat mentén már az öt elemű kapcsolati körtől kezdve alacsonyabb a testvér nélküliek aránya. Az ilyen és az ennél összetettebb kapcsolati háló inkább a testvérhelyzetűek kiváltsága. Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy a fővárosi fiatalok között a testvérvizonyt belülről ismerők a sikeresebb kapcsolatteremtők, kapcsolati rendszerük több elemű, mint testvér nélküli társaiké. Feltehetően annak nyomán, hogy a testvérhelyzetben módjuk volt elsajátítani a társas viselkedés széles skálájú elemeit a rivalizálástól az együttműködésig. A testvérkapcsolat olyan gyakorlóterepet biztosít, amelyen mindezek kockázat nélkül megismerhetők, gyakorolhatóak. Aki gyerekkorában családon belül gyűjti elsődleges élményeit az eredményes, ill. kudarchoz vezető eljárásokról, megszokja, hogy azonos személy hol segítő partner, hol vetélytárs is lehet, alkalmanként elfogadja vezető szerepünket, máskor viszont ő törekszik a dominanciára, annak a későbbiek során könnyebb belátnia, hogy társai sokfélék és az egyes személyekhez fűződő kapcsolataik fennmaradásuk során változhatnak.

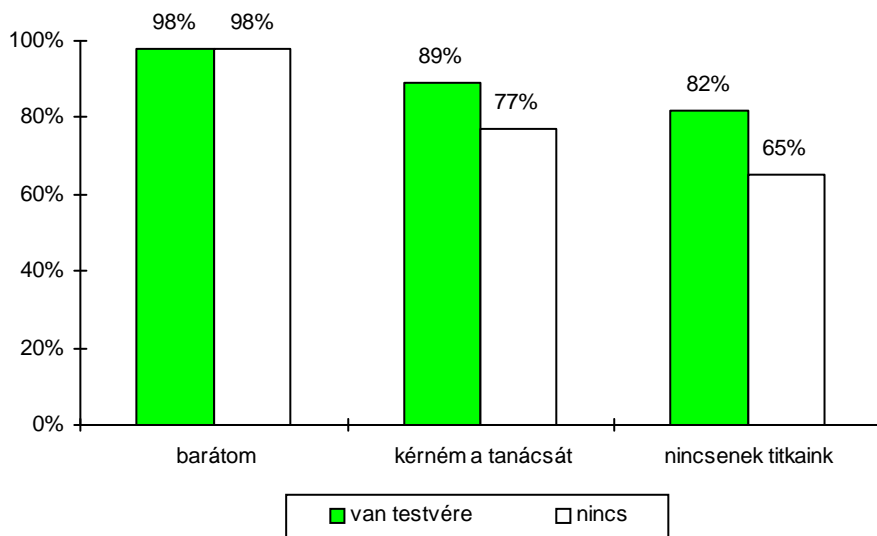
A biztos találkozóhely esetében a hat és hét elemű kapcsolatrendszerrel rendelkezők súlya a törzshelyről számot adók körében nagyobb, mint a stabil találkozóhely nélküli társaiké. Úgy gondoljuk, hogy a találkozások előzetes megbeszélést nem igénylő helyszíne éppen azok számára válik működőképpé, akiknek kiszámítható, vagy legalábbis jól ismert személyekhez fűződő kapcsolataik vannak. Ilyen társak esetében nagy valószínűséggel várhatják, hogy azonos terep időzítés nélkül is egybegyűjti őket. Előre kell bocsátanunk, hogy a törzshelyek vizsgálata során a lokális terepek kiemelkedő súlyát ismertük meg, ami valószínűsíti, hogy a stabil találkozóhelyeken nagy gyakorisággal a szomszédsági kapcsolatok révén egymást alaposan ismerő, más helyeken, és a törzshely lehetőségein túlmutató tevékenységekben is összeszokott társakkal találkoznak. Ezt a feltételezésünket nyomatékosítja az erős kapcsolatok előfordulásának elkülönített vizsgálata során megismert tapasztalataink.

Az eddigiek alapján mindkét metszet esetében indokoltnak tartottuk a három erős kapcsolat elkülönített vizsgálatát. A hét ismeretségi kategória globális előfordulását szemlélve (1.: 18. old. rendezett sor) láttuk, hogy e kapcsolatok a megkérdezettek által leggyakrabban említett ismeretsé-

¹³ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 19,29610$ és $p < 0,01$ értékek tartoznak, erős szignifikanciát jelezve.

gek körébe tartoznak, élükön a barátsággal, amely a fiatalok 98 százalékának osztályrésze. Elsőként a testvérviszonyban élők és a testvér nélküliek erős kapcsolatainak eltéréseit vizsgáljuk.

A három erős kapcsolat, a testvérhelyzet szerint (% , N = 1000) ¹⁴

6. ábra

A barátság esetében a testvérhelyzet mentén nincs eltérés. Ennek a rendkívül magas (98 %) átlagérték mellett igen alacsony volt a valószínűsége. A további két erős kapcsolat, mind nagyobb eltéréssel, elsősorban a testvérkapcsolatban élők körében fordul elő. A testvér nélküliek köréből ritkábban mondták, hogy vannak tanácskérésre méltónak tekintett, ill. a kölcsönös titokmegosztásra megbízhatónak tartott társaik. Azokban az ismeretségi kategóriákban találtuk rosszabb helyzetűnek őket, amelyekben a kapcsolat nélkülözhetetlen eleme a bizalom. A családon belüli elsődleges kapcsolat hiánya a bizalom képességétől gyakrabban fosztja meg a testvér nélkül felnövő fiatalokat, mint azokat akiknek van testvérük. Pontosabban: ritkábban képesek annak felismerésére, hogy egy-egy ismerősükben megbízhatnak, nehezebben azonosítják a feléjük forduló bizalomteli gesztusait, amelyeknek viszonzása nélkül az ismeretségek nehezen juthatnak el a kölcsönösen átélt, magas hőfokú kapcsolatig.

A testvér nélküliek kapcsolatépítési nehézségeit az eddigieknél is plasztikusabbá teszik a gyenge kapcsolatokban látott eltérések. Látásból ismert, de beszélő viszonyt nem jelentő ismerősökről a testvérhelyzetűek 85, a testvér nélküliek 92 százaléka számolt be. Olyan kapcsolatokról, amelyben a beszélő viszony ellenére sem tudják ismerősük nevét a testvérkapcsolatban élők 58, a testvér nélküliek 67 százaléka adott számot. Mindkét adatpár azt jelzi, hogy a testvér nélküliek inkább távolságtartók, ismerőseikkel nehezebben lépik át azt a határvonalat, amelyen túl már valódi kapcsolatról beszélhetünk. ¹⁵

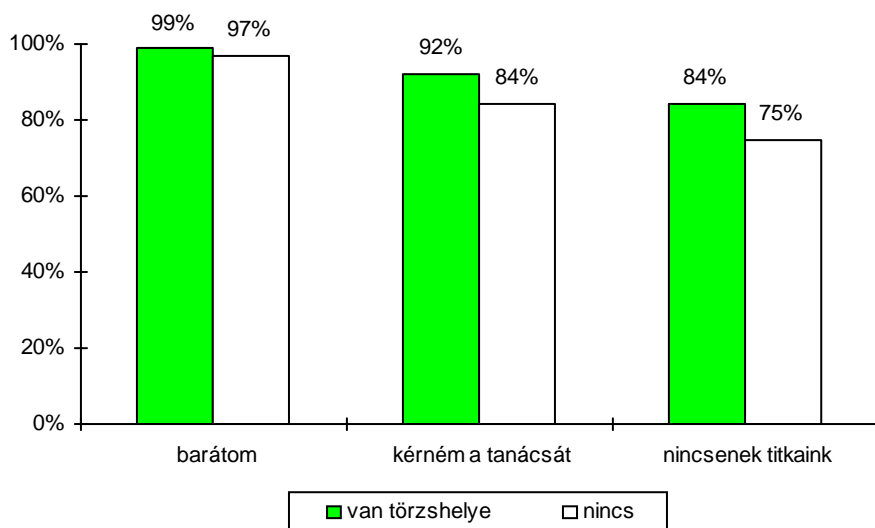
A stabil találkozóhely létezése mentén ugyancsak jellegzetesek az erős ismeretségek eltérései. Ezeket a keresztkapcsolatokat ismét grafikusán ábrázoltuk.

¹⁴ A forrástáblázathoz a tanácskérés esetén $\chi^2 = 19,16391$ és $p < 0,0001$, a titoknélküliség kapcsán pedig $\chi^2 = 26,19005$ és $p < 0,0001$ értékek tartoznak egyaránt igen erős szignifikanciát jelezve.

¹⁵ Az idézett adatok forrástáblázataihhoz $\chi^2 = 5,68592$ és $p < 0,05$, ill. $\chi^2 = 5,70536$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve.

A három erős kapcsolat, a törzshely létezése szerint (% , N = 1000) ¹⁶

7. ábra

Az időegyeztetést nem kívánó, stabil találkozóhely olyan választóvonalat jelent a fővárosi fiatalok körében, amely markáns módon megosztja az erős társkapcsolatok alakulását. A törzshelyről beszámoló kisebbség (40 %) mindhárom erős kapcsolatról gyakrabban adott számot, mint azok a társaik, akiknek nincs stabil találkozóhelyük fontos ismerőseikkel. Úgy gondoljuk, hogy a most jellemzett kapcsolatokban kétirányú hatásszerkezet működik. Az erős kapcsolatok elősegíthetik a törzshelyek kialakulását és a stabil találkozóhelyeken kialakuló ismeretségek újabb erős kapcsolatokat eredményezhetnek. Anélkül, hogy a törzshelyek kapcsán fontosnak megismert lokalitás és az ingyenesség-megfizetendő szolgáltatás kérdéseit most érintenénk – később ezekre is sort kerítünk –, már itt előrebocsáthatjuk véleményünket: *a stabil találkozóhelyek hiánya nehezíti az ismeretségek elmélyülését és az erős kapcsolatok egy részének hosszútávú fennmaradását.*

Az érdemi eltérések áttekintésének sorát az alminták mentén látott különbségek elemzésével zárjuk. A kapcsolati körök összetettségét kifejező kapcsolat index értékeiből számított súlyozott átlag ($\bar{x}$) alkalmas egyes csoportok összehasonlítására. Értéke a négy régió esetében így alakult:

A kapcsolat index súlyozott átlaga, alminták szerint ($\bar{x}$, N = 1000)

budai belváros	4,83
budai külváros	5,36
pesti belváros	5,21
pesti külváros	5,49
Σ	5,36

A megkérdezettek egészére jellemző 5,36 értéktől kizárólag a budai belváros esetében látunk a teljes skálaterjedelemben képest jelentős eltérést. Ennek alapján e régió adatait kezdtük részletesebben is vizsgálni. Elsőként a kapcsolati körök elemeinek számát vetettük egybe a minta átlagával:

	1 elemű	2 elemű	3 elemű	4 elemű	5 elemű	6 elemű	7 elemű
budai belváros	1	7	17	17	20	18	20
átlag	1	1	7	17	23	29	22

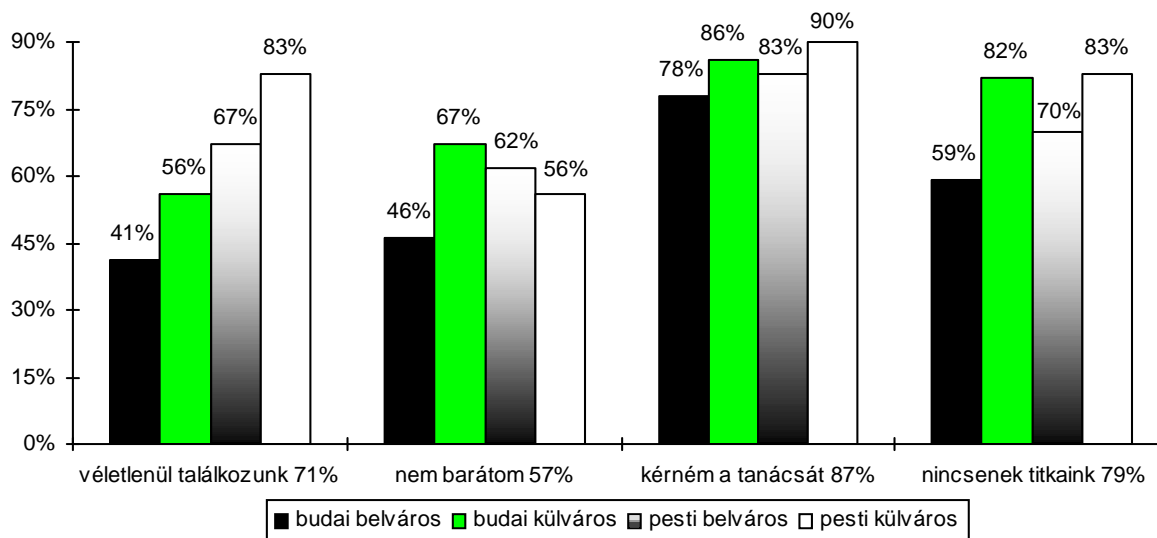
Úgy találtuk, hogy a két-három elemre korlátozódó kapcsolati körök aránya ebben az almintában lényegesen magasabb az átlagnál, míg az öt-hét elemű kapcsolati hálók előfordulása

¹⁶ A forrástáblázathoz a barátságánál $\chi^2 = 4,87190$ és $p < 0,05$, a tanácskérés esetében $\chi^2 = 13,61356$ és $p < 0,001$, a titoknélküliség kapcsán pedig $\chi^2 = 14,00894$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, amelyek szignifikáns, majd két keresztösszefüggésnél igen erősen szignifikáns adatokat jeleznek.

elmarad attól. A teljes sorozat eltérései azt jelzik, hogy a budai belvárosban élő fiatalok kapcsolati körei szűkebbek. Gyakrabban találunk néhány ismeretségi kategóriára szorítókozó kapcsolati hálót és ritkábban fordul elő körükben a sokelemű, kiterjedt kapcsolatrendszer. Ennek alapján azt gondoljuk, hogy a társválasztásban szigorúbban szelektálnak a főváros más régióiban élő társaiknál.

Feltételezésünket a kapcsolatok elkülönített áttekintése nyomán tudjuk elvetni vagy tarthatónak tekinteni. A budai belvárosban élők válaszai öt kapcsolatnál tértek el jelentősen a többi almintához tartozó fiatalokétól. Közülük négyet közös grafikán ábrázolunk.

Az alminták szerint jelentősen eltérő négy kapcsolat (% , N = 1000) ¹⁷

8. ábra

Az alminták kapcsolatonként eltérő érintettségén túl, jellemezni kívánjuk az ismeretségek alakulásának régiók szerinti egységét vagy megosztottságát. Ezért a jelmagyarázatban a négy ismeretség, összes megkérdezettre vonatkozó, előfordulási arányait is feltüntettük.

A négy almintát azok a laza ismeretségek érintik a leginkább eltérő módon, amelyekben a kapcsolattartás a véletlen találkozásokra korlátozódik. A két budai régióban, különösen a belső lakóövezetben a többi almintához viszonyítva igen alacsony arányban fordulnak elő ilyen kapcsolatok. Az ismerősökkel fenntartott kapcsolatoknak ezt a kiszámíthatatlan módját az itt élő fiatalok lényegesen kevésbé viselik el. A pesti régiókban, elsősorban a kiemelkedő súlyú pesti külvárosban a kapcsolattartásnak ez a spontán változata ugyancsak gyakori. A széli helyzetek alapján azt kell mondanunk, hogy a pesti külvárosban élők ilyen ismeretségeiket is kapcsolati rendszerük részeként kezelik, míg a budai belső régióban kért fiatalok számára ezek a relációk alig nevezhetőek kapcsolatnak.

Lényegesen kisebb különbségekkel, de szintén eltérő módon épül be a négy almita kapcsolati hálójába a titoknélküliséggel jellemzett erős kapcsolat. A budai belső régióban a kérdezettek erős fele számolt be ilyen ismeretségekről, a pesti belvárosban erős kétharmaduk, míg a külvárosi régiókban négyötöd feletti súllyal találtunk ilyen kapcsolatokat. Úgy látjuk, hogy a személyességnek és a bizalomnak az a hőfoka, amely elengedhetetlen a kölcsönös titokmegosztáshoz, ebben a két almintában gyakran jellemző a fiatalokra, a két belső lakóövezetben ezt – talán az integritásukat veszélyeztető közelségnek tartva – inkább kerülik a megkérdezettek.

A legritkábban előforduló, laza ismeretséget az előbbinél csak alig kisebb eltérésekkel említették válaszaikban a négy almintához tartozók. Ez is a budai belső régióban a legritkább, itt a kérdezettek fele sem ápol kapcsolatot olyan ismerősökkel, akiket nem tekint barátjának. A felvétel egészében meghatározó súlyú pesti külvárosban már az itt élők több mint fele beszámolt ilyen, elhatárolással terhelt kapcsolatáról, a fennmaradó két régióban tovább emelkedett előfordulási arányuk.

¹⁷ A forrástáblázathoz a kapcsolatok sorrendjében $\chi^2 = 104,31805$ és $p < 0,00001$, $\chi^2 = 14,74306$ és $p < 0,01$, $\chi^2 = 12,56166$ és $p < 0,01$, végül $\chi^2 = 36,72384$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, amelyek igen erősen, majd két esetben erősen, végül igen erősen szignifikáns adatokat jeleznek.

Az átlagos 57 % ezekben az ismeretségekben is jelentős tagoltságot fed, élesen eltérő csoporthelyzeteket ismertünk meg.

A hét elemből álló sorozat igen gyakori eleme, a tanácsadásra alkalmasnak tekintett ismerősökhöz fűződő erős kapcsolat. Erről a négy régióban egymáshoz sokkal közelebbi arányban adtak számot a megkérdezett fiatalok. Ismét a budai belső lakóövezetben élők körében fordul elő a legritkábban. A további három almintában magasabb, de egymáshoz meglehetősen közeli arányban említették, legtöbbször a pesti külső régióban. A korábban számbavett három kapcsolathoz viszonyítva igen magas (87 %) átlag kiegyenlített csoportállapotok mellett alakult ki.

A négy ismeretség eltéréseiről megismert kép nyomán azt kell kiemelnünk, hogy akár laza ismeretséget, akár erős kapcsolatot vettünk szemügyre, a budai belső régióban rendre a legalacsonyabb arányokat tapasztaltuk. Függetlenül attól, hogy egészében ritkán előforduló vagy gyakori kapcsolatot szemléltünk. A tagoltság másik pólusát (egy kivételtől eltekintve) a pesti külváros képezte. A széli helyzetek eloszlásának nyomán azt kell mondanunk, hogy a négy alminta közül ketőben sajátos kapcsolati szubkultúra jelenlétéről beszélhetünk.

A budai belső lakóövezetben a magas hőfokú személyességgel együttjáró, a fenntartásokkal terhelt kapcsolatokat és a spontaneitást egyaránt jobban kerülik a fiatalok, mint bárhol a főváros további régióiban. Úgy gondoljuk, hogy ismeretségeikben a laza kapcsolatok ugyanúgy az inkább kerülendő közé tartoznak, mint az elkötelezettséget feltételező szoros viszonyok. Az ambivalencia, a spontaneitás és a kifejezetten erős személyesség olyan érzelmi terhet jelent számukra, amelyet kapcsolataikban ritkábban képesek vállalni, mint társaik többsége. Ennek kontrolljaként a 10. ábrán nem szereplő, ötödik kapcsolat eltéréseit kell bemutatnunk.

A pesti külvárosban élők válaszai nyomán viszont olyan kép bontakozik ki az ismeretségekről, amelyben a véletlen elemek ugyanúgy megférnek, mint a magas hőfokú szoros kapcsolatok. A pillanat által alakított együttlétek, és a tartós elkötelezettség egyaránt része kapcsolataik rendszerének. Ezekben az érzelmi töltés többnyire jelentős szerepű és az itt élők számára kiemelkedő gyakorisággal elfogadható. Az ötödik kapcsolat különbségei e kép megértésében szintén szerephez jutnak.

Az eddig csak jelzett ötödik ismeretség azokhoz köti a megkérdezetteket, akiket névről nem ismernek, de ettől függetlenül beszélő viszonyban vannak egymással. Előfordulásuk a négy alminta válaszaiban így alakult:

A névről nem ismert beszélgetőtársak, alminták szerint (% , N = 1000) ¹⁸

	van	nincs	Σ
budai belváros	74	26	100
budai külváros	70	30	100
pesti belváros	54	46	100
pesti külváros	55	45	100
Σ	59	41	100

6. táblázat

Ezt az ismeretség típust is kapcsolatnak tekintjük, bár a körülírás szó szerinti értelmében nem is ismeretség. A kérdezettek 59 százalékának gyakorlatában előfordul, így nagyon is létező személyes viszonyoknak kell tartanunk. A válaszok tagoltságán látjuk, hogy a budai belvárosban élő, korábban következetesen tartózkodónak mutató fiatalok minden más almintánál gyakrabban állították, hogy kapcsolataik sorában vannak így jellemezhető ismerőseik. A legmagasabb kapcsolat indexű pesti külvárosban kérdezettek viszont szinte a legritkábban számoltak be ilyen kapcsolatokról.

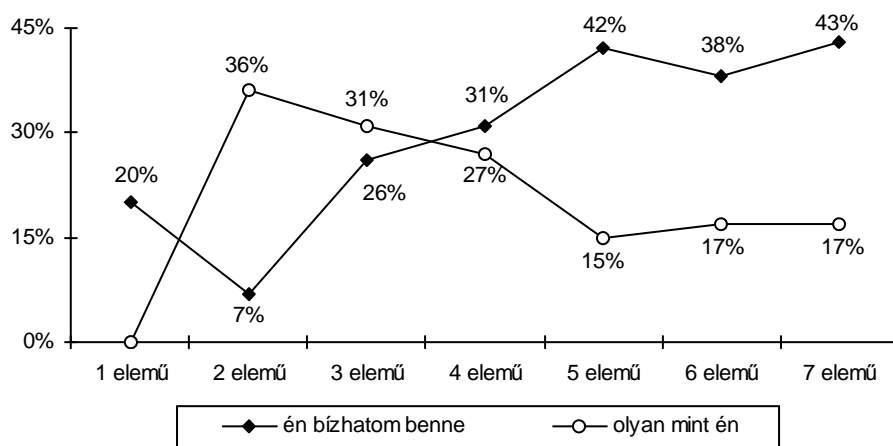
Ha van a hét ismeretség között olyan, amelynek igen alacsony az érzelmi töltése, akkor ezt a kapcsolatot bizvást ilyennek tarthatjuk. A budai belváros rejtőzködőnek látott fiataljai ezt a viszonyt a többi almintánál lényegesen gyakrabban említették. A pesti külváros, náluk több szálon kapcsolat-teremtőnek mutató fiataljai, viszont erről az ismeretségről kisebb súllyal számoltak be. Azt kell mondanunk, hogy mindkét alminta kapcsolatrendszerében „helyükre kerültek” ezek a kapcsolatok,

¹⁸ A táblázathoz $\chi^2 = 22,59329$ és $p < 0,0001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

vagyis ott fordulnak elő gyakran, ahol az ismeretségek érzelmi összetevője kevésbé fontos és abban a körben ritkák, amelyben az emócióknak jelentős a súlyuk.

E fejezet végére egy olyan összefüggés kívánkozik, amely egyben átvezet dolgozatunk következő témájához. A különböző ismeretségeket szemlélve láttuk, hogy a megkérdezettek leggyakrabban (98 %) baráti kapcsolataikat említették. Munkánkban a barátválasztás kritériumait és a barátság funkcióit elkülönített témaként vizsgáltuk. A megkérdezettek 97 százaléka legalább egy választ adott a barátsághoz kapcsolódó szelekciós szempontjairól. A kapcsolatrendszer összetettségét jelző kapcsolat index mentén az első válaszok két meghatározó súlyú motívumában jellegzetes arányeltéréseket találtunk. A szelekciós kritériumok domináns eleme (37 %) az *én bízhatom benne* típusú válaszcsoporthoz tartozó, a második leggyakoribb motívum pedig az *olyan mint én* karakterű válaszokat fogta egybe 20 százalékos előfordulással. Ezek a válaszok meghatározó többségét adják, elkülönített bemutatásuk nem torzítja az összképet, hanem figyelmünket a hangsúlyos elemekre irányítja.

A barátválasztás két kiemelt szempontja, a kapcsolat index szerint (% , N = 1000) ¹⁹

9. ábra

A kis elemszámú kapcsolati rendszerektől a mind összetettebb ismeretségi körűek felé haladva a barátválasztás legfontosabb kritériumai ellentétes módon változó válaszsorozatokat képeztek. A megbízhatóság – ugyan hullámzó részadatokkal – mind gyakrabban szerepel az első válaszok között, miközben a „like me” elvárás fokozatosan veszít súlyából. Mit közvetít számunkra az egymást keresztező két adatsor?

Azok körében, akiknek kapcsolatrendszere kevesebb ismeretségi típusból áll a megbízhatóságnál fontosabb választási szempont, hogy barátjuk olyan legyen (vagy olyannak lássák), mint amilyenek magukat ismerik-képzelik. Úgy gondoljuk, hogy ismeretségi rendszerük szűkössége és az elvárásaikban kifejezésre jutó önösség kézenfogva járnak. Barátaikban önmagukat szeretnék viszontlátni, miközben a bizalmukat kiérdemlőkre ritkábban figyelnek, ezzel az elvárás kettőssel meglehetősen szegényes kapcsolatrendszerhez lehet eljutni.

A négyelemű ismeretségi körnél kiegyenlítődnek az arányok, majd ettől kezdve a megbízhatóság messze az olyan legyen mint én kritérium feletti arányokat vesz fel. Az összetett kapcsolatrendszerűek elvárásaiban a bizalomra érdemes személyek a kívánatosabb barátok, míg önmaguk kópiáját egyre kevésbé kívánják felfedezni. A bizalom vezető szelekciós szemponttá tétele és a kapcsolatokban megismert sokszínűség ugyancsak összetartoznak. Akik a bizalmukra rászolgáló társakat keresnek, azok többféle ismeretséget tartanak fenn, mint az önképüket választási mércévé tevők.

Talán nem megyünk megengedhetetlenül messzire az értelmezésben, ha azt állítjuk, hogy a „like me” elvárásúak valójában csak magukban bíznak, és ezért meglehetősen kevés esélyük van gazdag kapcsolatrendszerre.

A kapcsolati körök elemzése során azt láttuk, hogy a fővárosi fiatalok tagolt módon, de ismerik és átélnek valamennyi, általunk figyelemmel kísért ismeretséget. A különbségek részletesebb elemzése során három változó funkcióját emelhetjük ki. A testvérhelyzet és a törzshelyek szerepét az erős kapcsolatok megosztottsága kapcsán jártuk körül. Az alminták szerinti eltérések révén pedig

¹⁹ A forrástáblázattal igen erős szignifikanciát jelző, $\chi^2 = 104,80852$ és $p < 0,00001$ értékek járnak.

a társkapcsolati szubkultúrák különbségeit tekintettük át és kimutattuk, hogy a régiók mentén tapasztalt kapcsolati különbségek a társas rendszer erős kapcsolatain túl a laza ismeretségekre is jelentős hatással vannak. Végül rámutattunk, hogy a barátválasztás két fontos kritériuma, a megbízhatóság és a hasonlítson rám elvárások, ellentétes módon halmozódnak a néhány és a sok elemű kapcsolati körök mentén. Összefüggésük alapján a kapcsolatok sokrétűsége, ill. a bizalom és az énközpontúság viszonyát írtuk le.

A barátválasztás kritériumai és a barátság funkciói

A figyelemmel kísért hétféle ismeretség erős kapcsolatai közül a barátságról úgy gondoltuk, hogy a megkérdezettek különösebb körülírás nélkül is azonosítják. Joggal tettük, hiszen a fővárosi fiatalok 2 % kivételével azt állították, hogy ismerőseik között van olyan, akivel baráti kapcsolatban állnak. Kutatásunkban a várhatóan igen gyakori kapcsolatról ennél többet akartunk megtudni. A fiatalok választási szempontjait és azt is, hogy milyen funkciókra tarják alkalmasnak az elvárásaiknak megfelelő barátokkal kialakuló viszonyukat.

A megkérdezetteknek három lehetőséget ajánlottunk egy megkezdett mondat: „Az lehet a barátom, aki...” befejezésére. Mindössze 27 fiatal mutatkozott válaszképtelennek, és a többség nem érte be egyetlen válasszal. A választás szempontgazdagsága egészében így alakult:

A barátok kiválasztásának tagoltsága (% , N = 1000)

egyáltalán nem tudott válaszolni	3 %
egy választ adott	20 %
két választ adott	28 %
három választ adott	49 %
Σ	100 %

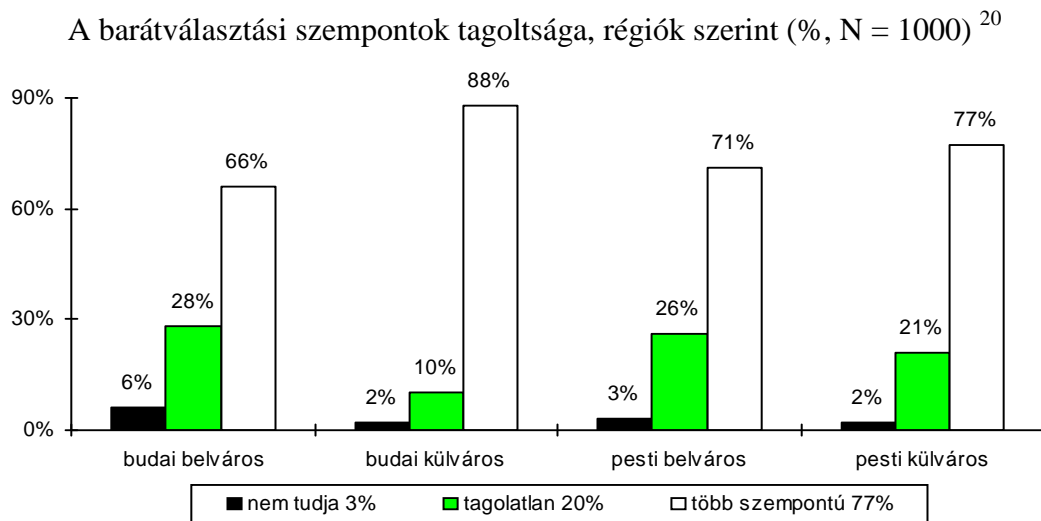
Ezt követően 973 fiattól kérhettük, hogy mondja el, mire jó neki, ha olyan barátai vannak, mint ahogyan azt a mondatbefejezés(ek)ben meghatározta. A három befejezhető mondat után itt azt kértük, hogy legalább annyi választ adjanak, ahány mondatot befejeztek. Ha legalább egy választ kaptunk, akkor befejezésként megkérdeztük, hogy másra is jó-e, ha van ilyen barátjuk. Így elvben akár a barátság négyféle, nekik fontos funkcióját is elmondhatták. Az összes kérdezhető fiatal között csak 2 % akadt, aki egyáltalán nem tudott válaszolni, viszont háromnegyed részük több funkcióját is elmondta a barátságnak. A válaszok megoszlása ezt a képet mutatta:

A barátság funkcióinak tagoltsága (% , N = 973)

egyáltalán nem tudott válaszolni	2 %
egy választ adott	19 %
két választ adott	27 %
három választ adott	31 %
négy választ adott	21 %
Σ	100 %

A nyitott kérdések nyomán a megkérdezettek többsége (77, ill. 79 %) egynél több válaszban határozta meg a barátválasztásban fontosnak tartott szempontokat és azt, hogy mire jó, ha barátai megfelelnek ezeknek a kritériumoknak. Ezek az arányok jelzik, hogy a fővárosi fiataloknak határozott elképzeléseik vannak a számukra elfogadható barátokról, ill. a baráti kapcsolatok számukra kívánatos funkciójáról. Elvárásrendszerük többnyire tagolt a barátválasztás szempontjai esetében, és ugyancsak differenciált a barátság funkcióinak megítélésében. Az egyszerűbb és a bonyolultabb szempontrendszer különbségei három változó mentén jártak különböző horderejű csoporteltérésekkel. A kereszttáblákhoz azonos szintű szignifikancia kapcsolódik, a csoporteltérések azonban korántsem azonos horderejűek.

A különféle ismeretségekből szerveződő kapcsolati körök jellegzetes eltéréseinek elemzésekor már láthattuk, hogy a négy fővárosi régióban egymástól eltérő összetételű kapcsolati hálókat alakítanak ki a fiatalok. Ezekben az eltérésekben a baráti kapcsolatok nem szerepeltek, mert közel azonos arányban fordultak elő az egyes alminták válaszaiban. Most viszont azt láttuk, hogy a barátok megválasztásának szempontjai jellegzetesen tagolódnak az egymáshoz közeli arányban „barátkozó” fővárosi régiókban.

10. ábra

A jelmagyarázatban megadtuk a megkérdezettek egészére jellemző arányokat. Ezek, és a négy alminta adatainak összevetése alapján könnyűszerrel kiválaszthatjuk a széli helyzetű csoportokat. A két budai alminta adatai az átlagostól mintegy 10-10 százaléknnyira térnek el a tagolatlan és a több szempontú választási kritériumok esetében. A különbségek ellenkező előjelűek, így e két régióban tagoltságukban jelentősen különböznek egymástól a barátok megválasztásának szempontjai.

A budai külső régió tizenévesei mindhárom további alminta fiataljainál összetettebb elvárások alapján választják meg barátaikat, és csak elvétve akad közöttük olyan, aki ne tudná, milyennek kell lennie a barátjának. A másik széli helyzetben a budai belvárosban élőket találtuk, akik körében az összképnél lényegesen magasabb a tagolatlan – egyetlen szempontra szorító – elvárásúak aránya, és egyetlen csoportként már számottevő a válaszképtelenek súlya is. Esetükben az adatokat az teszi nyomatékosná, hogy a nyitott kérdésekre az iskolázottabb megkérdezettek általában könnyebben, több válaszmózzanattal szoktak válaszolni, mint a kevésbé iskolázottak. Ennek az általános tapasztalatnak ellentmondó, viszont a korábban már megismert, szűk körű kapcsolatrendszereinkkel összecsengő eredményeket láttunk. Ezek alapján arra kell gondolnunk, hogy a választási szempontok tartalmának alaposabb elemzésekor a budai belvárosban élők válaszaiban olyan tendenciákat várhatunk, mint amelyeket a néhány elemű, ill. a sokrétű kapcsolati rendszer esetében az előző fejezet végén megismertünk.

Most azonban a választási kritériumok tagoltságának két további összetevőjét kell szemügyre vennünk. A nemek és a testvérviszony szerint is különbözik a szelekciós szempontok tagoltsága. Az első változó mentén az alábbi eltéréseket láttuk:

²⁰ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 23,06242$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

A barátválasztási szempontok tagoltsága, nemek szerint (% , N = 1000) ²¹

	tagolatlan	több szempontú	nem tudja	Σ
férfiak	25	72	3	100
nők	15	83	2	100
Σ	20	77	3	100

7. táblázat

A csoporteltéréseket jelző kövérrel szedett adatok arról tanúskodnak, hogy a (hagyományosan kemény változónak tekintett) nemek szerint, azonos szignifikancia szint mellett is kisebb eltérések adódnak, mint amelyeket a szubkulturális hatásokat hordozó alminták között láttunk. Még így is azt mondhatjuk, hogy a nőknek – gazdagabb szempontrendszerük nyomán – kicsivel könnyebb feladat lehet barátaik kiválasztása, mint a fiatal fővárosi férfiaknak. Nem gondoljuk, hogy ebből adódóan több barátságot is kötnek, csak azt, hogy szélesebb körből meríthetnek.

A testvérhelyzetűek és a testvér nélküliek szempontjainak tagoltságában meglévő eltérések közelebb állnak a nemek szerint látott különbségekhez, mint az alminták differenciáihoz.

A barátválasztási szempontok tagoltsága, a testvérkapcsolat szerint (% , N = 1000) ²²

	tagolatlan	több szempontú	nem tudja	Σ
van testvére	18	80	2	100
nincs	28	67	5	100
Σ	20	77	3	100

8. táblázat

Az összképet – súlyuknál fogva – azok a fiatalok határozzák meg, akiknek van testvérük. Választási kritériumaik tagoltsága csak kevéssé tér el az átlagostól. A lényegesen kisebb, testvér nélküli alcsoportban viszont a tagolatlan és a több szempontú válaszok arányeltérése számottevő. Azt kell mondanunk, hogy szimplább szempontrendszerük miatt az ide tartozó fiatalok, szűkebb körből választhatják barátaikat, mint azok akiknek vannak testvéreik.

A barátválasztási kritériumok tagoltságában megismert eltérések közül az alminták különbségei a legmarkánsabbak, ezeket a testvérviszony és végül a nemek mentén megismert differenciák követik.

A barátság funkcióit szintén több válaszban határozhatták meg a fiatalok, és 79 százalékuk élt is ezzel a lehetőséggel. A választási szempontokhoz hasonlóan ebben a tagolatlan-tagolt mezőben is találtunk jellegzetes csoporteltéréseket. Az imént bemutatott három változó közül az alminták és a testvérhelyzet mentén – eltérő szinten –, de szignifikáns adatokat ismertünk meg. A keresztkapcsolatok áttekintése nyomán beérjük a tagolt funkció arányainak kiemelt közlésével, hiszen a megkérdezett fiatalok közel négyötöde ilyen válaszokat adott.

Több funkciót rendelt a barátsághoz, alminták szerint (% , N = 973) ²³

budai belváros	78
budai külváros	91
pesti belváros	64
pesti külváros	78
Σ	79

²¹ A táblázathoz $\chi^2 = 15,59890$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

²² A táblázathoz $\chi^2 = 14,15626$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

²³ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 39,93357$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

A budai külső régióban élők a barátság funkciói esetében is kimagasló arányban tagolt meghatározást adtak, míg az ellenkező póluson a pesti belvárosban kérdezett fiatalokat találtuk. Az imént látott eltéréseknél kisebb távolság választja el a testvérhelyzetben élőket azoktól akiknek nincsenek testvéreik:

Több funkciót rendelt a barátságához, a testvérkapcsolat szerint (% , N = 973) ²⁴

van testvére	81
nincs testvére	72
Σ	79

A választási kritériumok és a funkciók tagoltságában egyaránt feltűnő csoporteltérések mérlegelése alapján úgy látjuk, hogy a szelektív szempontok és a funkciók tartalmának átfogó megismerésén túl nem hagyhatjuk figyelmen kívül a mindkét esetben kiemelkedő, alminták szerinti csoporteltéréseket. A nemek és a testvérviszony mentén megismert tagoltság nem teszi indokolttá a részletesebb elemzést, mert a viszonylag szűk eltérések további tagolásától nem várhatunk értelmezhető eredményeket.

A választási kritériumrendszer részeit a három mondatbefejezésben szereplő összes motívum súlya alapján rendezett sorban tekintjük át.

Az lehet a barátom,	Σ	% ²⁵
akit én megbízhatónak tartok, akire én számíthatok	57	
aki olyan mint én vagy hasonlít rám	50	
akivel kölcsönös a bizalom, a megértés, a segítségnyújtás	36	
aki egyoldalúan megért, elfogad engem, a hibáimat	30	
akit nekem tetsző tulajdonságok, tevékenységek jellemeznek	14	
aki mentes az általam rossznak tartott tulajdonságoktól, tevékenységektől	5	
egyéb, besorolhatatlan elvárások	33	

Ebben az elvárásegyüttesben a válaszok tartalma alapján kétféle csoportosítást kell elvégeznünk. Az első az egyoldalúság és a kölcsönösség mentén meghúzódó dichotómia. A rendezett sorban kövérrel szedett arányok alapján ezt látjuk hangsúlyosabbnak. A másik a megbízhatóság mozzanatának kiemelése.

Az első megközelítés mentén az egyoldalú elemek domináns súlyát láthatjuk. A fővárosi fiatalok barátválasztási szempontjaiban a többi válaszlelet háttérbe szorítják a *titkaikat megőrző, kiegyensúlyozott* és a *zavaros helyzeteket kerülő* társak, a *csalódást soha nem okozó* barátok, az *őket gyengéikkel együtt elfogadó* türelembajnokok iránti igények. Ezekhez kell társítanunk a némileg nehezebben mérlegelhető *hozzám hasonlítson, olyan legyen mint én* tartalmú követelményt. Ha felismerjük, hogy ebben a viszonyító elvárásban a hasonlítás mércéje mindig a *saját lenyomatát kereső személy*, aki nem társa jegyeit keresi önmagában, akkor átláthatjuk: ennek a szempontnak egyoldalú, ha jobban tetszik, önös vonásai a hangsúlyosak.

A *viszonzás képességét*, a *segítségnyújtás kölcsönösségét* vagy bármilyen más *adok-kapok* mozzanatot elvéve említettek amikor a barátságukra érdemes társakat jellemezték.

Az egyoldalú elvárások túlsúlyának háttérében kétféle hiánybetegséget is feltételezünk. Egyfelől a tényleges *társas élmény*, a közös produktumot eredményező *együttes cselekvés hiányát*. A gyakran emlegetett csoportmunka, a team-szellem tüntető hangsúlyozása napjainkban az álláshirdetések sajátja, de a mögötte meghúzódó praxisban az egyénnek magára hagyatva kell boldogulnia. Az iskola is olyan versenyterepké vált, mint amilyen letaposópálya a munkahelyek többsége.

Másfelől veszteségek, kudarcos önelfogadtatási készíthetők elő a terepet az egyoldalú választási kritériumok dominanciájához. Társkeresési törekvéseik gyakorta futhattak zátony-

²⁴ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 6,60696$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve.

²⁵ A rendezett sor elemeinek összege 100 % feletti, mert a megkérdezettek nagyrésze több választ adott.

ra a talán hasonlóképpen egyoldalú szempontrendszerű fiataloknál, ezzel távolítva őket a kölcsönöségtől.

A barátválasztási szempontok rendezett sorának kevésbé hangsúlyos, de mégis szembeötlő sajátossága a bizalom kritériumú választípus két, eltérő hangsúlyú előfordulása. Az egyoldalúan elvárt és a kölcsönös bizalom kritériumok közül legalább egy a kérdezettek 50 százalékának válaszaiban megjelent, további 21 % mindkét elvárást említette. Egészében véve a fővárosi fiatalok meghatározó többsége valamiképp a bizalomhoz köti a barátságot.

Az eddigiek során a barátválasztási szempontok két mozzanatát emelhetjük ki. A nyomatékosabb tendenciának az egyoldalú elvárások túlsúlyát találtuk. Mellette látnunk kellett a bizalom követelményének gyakoriságát is.

Azt gondoljuk, hogy az egyoldalú elvárásokat hangsúlyozók közül sokan eljuthatnak odáig, hogy a kölcsönöséget tekintsék a baráti kapcsolatok alapjának. Tudjuk, hogy ennek feltétele a barátokkal átélt jó tapasztalatokhoz kötődik. Olyan élményekhez, amelyekben társaik viszonzják az odaforduló gesztusokat, az őszinteségről nem kell azt hinniük, hogy ezzel kiadják magukat. Ebbe az irányba mutat az egyoldalú és a kölcsönös megbízhatóságot egyaránt említők 21 százalékos súlya.

Azt is tudjuk, hogy ez a most látott kép lehetséges kimenetelének pozitív scenáriója, és adataink alapján nem is a legvalószínűbb fejlemény. A másik változat kevésbé optimista, viszont az elvárások tartalmi eltérései és a baráti kör különbségei nyomán differenciál a fővárosi fiatalok csoportjai között. A rendezett sor első, harmadik és negyedik tagja a négy régióban élő fiatalok válaszaiban jelentős eltérésekkel fordult elő. Ezeket a három válaszlehetőség összesítése alapján közös táblázatba foglaltuk:

Három barátválasztási kritérium említése, alminták szerint (% , N = 1000) ²⁶

	megbízható legyen	olyan legyen mint én	fogadjon el hibáimmal együtt
budai belváros	37	58	32
budai külváros	54	61	42
pesti belváros	51	53	34
pesti külváros	62	45	25
Σ	57	50	30
$\chi^2 =$	21,54980	17,11596	24,55221
p <	0,0001	0,001	0,0001
szignifikancia	igen erős	Igen erős	igen erős

9. táblázat

A *megbízhatóságot* a pesti külvárosban élő fiatalok említették a leggyakrabban. Az ellenkező póluson a budai belső régiót találtuk, az itt kérdezettek igen alacsony arányban (37 %) említették a megbízhatóságot.

Az *olyan legyen mint én* kritérium leggyakrabban a budai külvárosban élő fiatalok válaszaiknak része, míg a másik pólust a pesti külváros jelenti, ahol lényegesen kisebb a súlya ennek a kirekesztő tartalmú szempontnak.

A *fogadjon el* határozottan egyoldalú elvárás szintén a budai külvárosban élőkre jellemző elsősorban. A másik széli helyzetben a pesti külvárosi alminta tagjait találtuk, akiknek csak negyed-része említette barátválasztási szempontként az egyoldalú önfelfogadtatás szintén kirekesztő igényét.

A barátválasztási szempontok tartalmában látott eltérések egyáltalán nem jelentik azt, hogy egyik vagy másik alcsoport kívánságai automatikusan együtt járnak a sikeresebb vagy kevésbé sikeres barátságteremtéssel. Különösen nem annak ismeretében, hogy kapcsolati körének jellemzőkor legalább egy barátjáról a megkérdezettek 98 százaléka beszámolt. A különböző ismeretségek terjedelmét (lásd 21. old.) a domináns sáv arányával és a mediánt magába foglaló terjedelmi sávval jel-

²⁶ A táblázatot három forrástáblázat egy-egy oszlopának kiemelésével készítettük, ennek megfelelően nem tartalmaz Σ oszlopot.

lemeztük. A baráti kapcsolatok esetében a 6-10 barátról beszámoló 29 % adta a domináns válasz-csoportot és a medián azt jelezte, hogy a kérdezettek 73 százalékának legfeljebb 10 barátja van. Összevontuk az ide tartozó, ill. a tíznél több barátot említő fiatalokat. Az így kapott adatokat az alminták mentén szemlélve képet alkothatunk a baráti kapcsolatokat eltérő mértékben fenntartó alcsoportokról. Ennek nyomán sem tartjuk indokoltnak a sikeres ill. kevésbé sikeres minősítéseket. Azzal, kell beérnünk, hogy rámutatunk: a barátválasztási kritériumokban különbözőnek talált alminták baráti körének terjedelme is különbözik. Erre adnak lehetőséget 10. táblázatban megismert adatok.

Barátainak száma, alminták szerint (% , N = 1000) ²⁷

	1-10 között	10 felett	nincs barátja	Σ
budai belváros	78	20	2	100
budai külváros	81	17	2	100
pesti belváros	78	17	5	100
pesti külváros	68	31	1	100
Σ	73	25	2	100

10. táblázat

A barátválasztásban az önszerelem igényének leghatározottabb képviselői, tehát a budai külső régióban élő fiatalok között a legmagasabb a szűkebb baráti körről beszámolók aránya. Azt kell mondanunk, hogy a megbízhatóság viszonylag gyakran említett kritériuma az itt élő fiatalok esetében kevésbé ellensúlyozhatta a két másik választási szempont szelektáló (talán taszító) hatását.

A megbízhatóságot leggyakrabban említő, ugyanakkor igen ritkán kirekesztő szempontú megkérdezetteket a pesti külvárosban találtuk. Abban a régióban, amelyben a legmagasabb a tíznél több baráti kapcsolatról számot adó fiatalok aránya. Úgy látjuk, hogy a kirekesztéstől leginkább mentes, egyúttal a megbízhatóságra erősen számot tartó szempontegyüttes bizonyul a leghatékonyabb barátságsszervezőnek.

A pesti belvárosban élők sajátos helyzetére kell még utalunk. A szűkebb baráti kör mellett a barátok nélküli fiatalok arányát látjuk magasnak. Körükben a szelekciós szempontok nem nyújtanak értelmezési hátteret. A következő fejezetben (egy újabb szempont belépését követően) barátaik számára még visszatérünk.

A most áttekintett adatok és összefüggéseik – a bizalom és az egyoldalú elvárások alminták szerinti szétválása – figyelembevételével szükségszerűen az elsőként jelzett, kedvező tendenciától eltérő távlatot kell felvázolnunk. A kirekesztő hatású szempontok nyomán a főváros különböző régióiban élő fiatalok társadalmilag kedvezőbb helyzetű részében a barátok megválasztásának azok a motívumai válnak meghatározó hatásúvá, amelyek már fiatalon a társadalmi szegregáció irányába mutatnak. Az elkülönülés ugyan keresztezheti az általunk figyelembe vett régióhatárokat, hiszen a hasonló, vagy őket (értsd értékeiket, ideáljaikat) elfogadó ifjú embereket más lakóövezetben is találhatunk, de ennek kisebb a valószínűsége, mint a régiókon belüli barátválasztásnak. A szegregáció szempontjából azonban elhanyagolható annak jelentősége, hogy hol is élnek a hasonlóság és a fenntartás nélküli elfogadás nyomán kiválasztott barátok. Legalább is amellet, hogy a baráti kapcsolatok az elkülönülés felé vihetik a fiatalokat. A választási szempontok szegregáló hatása mellett másodlagos „eredménynek” tartjuk, hogy egyes almintákban alacsonyabb a széles baráti körök aránya.

A barátválasztási kritériumok szegregáló szerepének körvonalazása után nézzük, milyen szerepeket tulajdonítottak a barátság maguk a megkérdezettek. Az elvárásait megfogalmazó 973 megkérdezett négy válaszig sorolhatta a barátság funkcióit. A válaszgazdagság nyomán a rendezett sor ismét 100 % feletti motívumot fog egybe.

²⁷ A táblázathoz $\chi^2 = 27,13694$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

megadja az <i>őszinteség</i> , a <i>bizalom</i> lehetőségét	59
a <i>magány</i> oldását, az <i>egyedüllét elkerülését</i> teszi lehetővé	57
<i>segítséget</i> jelent nehéz helyzetekben, <i>tanulni lehet</i> abból, amit társam ismer	52
<i>közös időtöltésre, örömelvű programokra</i> ad módot	40
<i>garancia a csalódások</i> , az alárendelődés, a lenézettség <i>ellen</i>	8
általános <i>emelkedettség</i> , üres jelzők	16
egyéb, besorolhatatlan funkciók	17

A választási szempontok sorában hangsúlyosnak látott *bizalom, őszinteség* a *funkciók esetében vezető motívumnak* bizonyult. Korábbi kutatási eredményeinkkel egybecsengő tapasztalatként azt kell mondjuk, hogy az érintett 14-20 év közötti fiatalok körében a barátságról megfogalmazható legfontosabb kérdés teoretikus módon így hangzik: *kiben lehet megbízni?* vagy egy személyre fordítva: *bízhatom-e benne?* Ez utóbbi változatra feltehetően gyakran *nem* volt a válaszuk és éppen a hiánya, ritkasága emeli ilyen magasra a bizalom rangját. Mindenesetre a barátság minden más funkciójánál előbbre helyezik válaszaikban. Hozzá kell tennünk, korántsem egységes állásponttal. Alminták, nemek és a testvérviszony mentén ismertünk meg sajátos csoport különvéleményeket.

Az elvárások sorában alig előforduló (5 % súlyú) *negatív, elkerülő* vagy *kizáró* mozzanatok a funkciók szerkezetében lényegesen gyakoribbak. Két elkülöníthető tartalmú válaszcsoportban is a hiányok, kellemetlenségek vagy éppen a becsapás *elkerülésével* határozzák meg a barátság szerepét. A vezető funkció mögött alig marad el a *magánytól megszabadító* barátokat említő válaszok súlya. Azt gondoljuk, hogy döntően azoktól kaptunk ilyen funkció-megjelöléseket, akik már átélték a nyomasztó egyedüllétet, esetleg éppen a felvétel idején kellett szembenézniük magányukkal. Markáns eltéréseket az iskolatípus és az alminták szerint elkülönülő csoportok egy részében láttunk.

A barátok segítő szerepét szintén a megkérdezettek több mint felének válaszaik tartalmazták. Ebben a kategóriában olyan motívumokat csoportosítottunk, amelyek arról szóltak, hogy barátaiktól tanulhatnak, ismereteiket, készségeiket fejleszti ha átveszik tőlük azt, amiben előttük járnak. Ezek sorában a tárgyi tudástól a helyzetfelismerő készségen át a bonyolult szituációk megoldásáig széles skálán sorolták a megkérdezett fiatalok, mit vehetnek át abból, amit barátaik már elsajátítottak vagy miben várhatják azok aktív segítségét. Az ílymódon szerzhető előnyök kapcsán jellegzetes csoporttíteleket ismertünk meg az alminták, az életkor, a testvérviszony és a kapcsolat index mentén.

Az eddigieknél számottevően kisebb arányban (40 %) tartották a barátaikkal közösen átélhető, *örömelvű programokat, az együttes időtöltést* említésre méltó funkcióknak. Konszenzusközeli ítéletnek ezt sem tekinthetjük, mint ahogyan az előző három funkciónál is jelentős eltéréseket, különvéleményű csoportokat találtunk. A kapcsolat index mentén képzett csoportokban ezt a funkciót nagy arányeltérésekkel kapcsolták a barátsághoz a fiatalok.

A funkciók sorának további, ritkán előforduló elemeinél nem találtunk sajátos csoporttíteleket. Ezeket – a közel egységesen kevésbé fontosnak tekintett funkciókat – a rendezett sorban cezúrával választottuk el a megkérdezettek gyakori válaszaitól.

A válaszokban megemlített *második elkerülő funkcióhoz* soroltuk azokat a garanciákat, amelyeket a megkérdezettek szerint barátjuk jelent a *csalódások, az alárendelődés, a lenézettség* ellen. Ezek mindössze 8 százalékban fordulnak elő, így viszonylag kicsi a súlyuk a funkciók szerkezetében. Úgy gondoljuk, azok válaszaiban találtuk ezeket a funkció motívumokat, akik társaik révén már átélték, hogy a jó emberüknek vélt ismerősük miként fordított nekik hátat, valaki már cserben hagyta őket, amikor bajba jutottak. Az elkerülő funkciók két csoportja együttvéve 65 százalékot tesz ki, amelynek nyomán feltételezhetjük, hogy a megkérdezettek jelentős hányada már begyűjtött kellemetlen, esetleg riasztó élményeket.

Az általános emelkedettségek kategóriába sorolt válaszok valójában nem tartalmaztak funkció megjelölést. A mire jó neked... kezdetű kérdésfeltevésre adott egy-két szavas válaszok (a barátom becsületes, őszinte, segítőkész, stb.) az önmagukban pozitív jelzón túl nem hordoznak értelmezhető mozzanatokot arról, hogy mire jó a megkérdezetteknek, ha barátjuk megfelel az elvárásaiknak. Ezért nevezük a tartalmatlan, de nagyon jól hangzó válaszokat általános emelkedettségeknek. Előfordulásuk aránya (16 %) felvetette annak lehetőségét, hogy a *másra is jó...* kezdetű negyedik válaszlehetőséggel mintegy belekergettük a már mondanivaló nélküli megkérdezetteket abba, hogy mindegy mit, de valamit még válaszoljanak. Az összesen 160 ilyen karakterű válaszból mindössze

10 hangzott el a negyedik kérdés nyomán, így az általános emelkedettségeket nem kell artefact típusú „eredménynek”, magyarán módszertani hiba következményének tekintenünk.

A barátság funkciószerkezetének a megkérdezett fővárosi fiatalok egészére jellemző áttekin-tése után szükségszerű a fontos részletek árnyaltabb vizsgálata. A nem konszenzusos állásfoglalás-ok értelmezésekor jeleztük, hogy egy-egy funkció esetében milyen változókhoz tartoznak különvé-leményű csoportok. Láttuk, hogy az alminták három funkció tagolt megítélésében jutnak szerephez, míg a többi változók csupán egy-két alkalommal. Ennek megfelelően arra szorítkozunk, hogy a barátság három funkciójának eltérő említését az alminták mentén elemezzük.

Három funkció eltérő említése, alminták szerint (% , N = 973) ²⁸

	bizalom-őszinteség funkció	magány oldása funkció	fejlesztő-segítő funkció
budai belváros	49	68	47
budai külváros	66	75	66
pesti belváros	54	50	40
pesti külváros	59	52	51
Σ	59	57	52
$\chi^2 =$	8,61309	35,54091	21,12255
p <	0,05	0,00001	0,001
szignifikancia	Szignifikáns	igen erős	igen erős

11. táblázat

A barátság vezető funkcióját abban a két almintában említették a leggyakrabban, amelyben választási kritériumként is a többi almintánál nagyobb súllyal szerepelt. A hangsúlyok egybeesése azt jelzi, hogy a budai külső régióban és a pesti külvárosban élő fiatalokat minden más megkérde-zettnél jobban foglalkoztatja a megbízhatóság kérdése.

A magány oldása típusú válaszokat a két budai almintában említették kiemelkedően magas arányban, míg a pesti régiókban jóval ritkábban határozták meg így a barátok szerepét. Ezek az ará-nyok ugyanúgy válnak szét, mint az olyan legyen mint én, kirekesztő válaszok a szempontrendszer-ben.

Végül a barátok fejlesztő-segítő szerepét azokban a régiókban fogalmazták meg a leggyak-rabban, amelyekben a megkérdezettek a megbízhatóságot is másoknál sűrűbben említették. A budai külső lakóövezetben és a pesti külvárosban.

Együttvéve azt mondhatjuk, hogy a barátság leggyakrabban körülírt funkciói elsősorban a megbízhatóság már többszörösen hangsúlyosnak bizonyult motívumához kapcsolódnak. Ennek fon-tosságáról már nem kell újabbakat mondanunk. A magány oldása funkció és a „like me” választási szempont azonos almintákban sűrűsödő előfordulása viszont egy megjegyzést provokál.

Korábban ezt a kritériumot kirekesztőnek neveztük, amely énközpontúságával taszító hatású-vá is válhat. A magány oldása kapcsán pedig feltételeztük, hogy azok adtak ilyen válaszokat, akik számára az egyedüllét gondot jelent. Úgy gondoljuk, közös előfordulásuk háttérben nem véletlen egybeesések állnak, hanem ennél erősebb kapcsolat. A saját lenyomatukat kereső fiatalok gyakrab-ban magányosak, mint azok, akik barátválasztásukban nem kívánnak kirekesztő szempontot érvé-nyesíteni. Emiatt keresztkapcsolatukat elkülönítve is megvizsgáltuk.

²⁸ A táblázatot három forrástáblázat egy-egy oszlopának kiemelésével készítettük, ennek megfelelő-en nem tartalmaz Σ oszlopot.

A magány oldása funkció, a „like me” választási szempont szerint (% , N = 973) ²⁹

	a magány oldását említette	nem említette	Σ
„like me” szempontú	72	28	100
ezt nem említette	42	58	100
Σ	57	43	100

12. táblázat

Az olyan legyen mint én szempontúak közel háromnegyede állította, ha olyan barátja van, mint amilyenre vágyik, akkor ennek köszönhetően megmenekül az egyedüllétől, a magánytól. Nem állítjuk, hogy a „like me” kritérium okozza egyedüllétüket, hiszen a magány is kiválthatja a hozzánk hasonló társ iránti vágyat (Ki ne ismerné az ifjúkorban gyakori „Hol lehet az aki megért engem?” kérdést), de e két mozzanat együvértartozását meglehetősen erősnek találtuk. És itt már nem egy áttételes egybeesés hipotetikus értelmezését adjuk, mint előző megjegyzésünkben, hanem a választási szempontok és a barátság funkció-meghatározásának egy-egy válaszmozzanatát vetettük egybe.

Milyen ismeretségek alakulnak barátsággá?

A barátságok forrásvidékét szinte a teljes mintán vizsgálhattuk, hiszen mindössze 19 megkérdezett fiatal állította, hogy nincsenek barátai korosztályában. Nyolc olyan kapcsolatszervező terepet-helyzetet soroltunk fel, amelyek egy részét a kutatásban érintett 14-20 év közötti fiatalok mind-egyike átélhette, másokat viszont egyéni sorsuk alakulása szerint ismerhettek. Erre a különbségre elsősorban akkor kell figyelni, amikor a fiatalok különböző csoportjaiban a barátságok forrásainak arányeltéréseit értelmezzük. Elsőként a minta egészében megismert arányokat érdemes áttekin-tenünk.

Milyen terepeken, helyzetekben ismerte meg barátait? (% , N = 981) ³⁰

általános iskolát követően lettek iskolatársak	81
általános iskolában voltak iskolatársak	80
közös hobby, sport, más kedvtelés révén ismerte meg	57
lakóhelyi szomszédok voltak	56
szüleik, rokonaik ismeretségi, rokoni körében találkoztak	49
együtt jártak és a kapcsolat megmaradt barátsággént	35
egy óvodába jártak	26
munkatársak, közös a szakmájuk	10

Rendezett sorunkat a gyakran, a közepes mértékben és a ritkán előforduló helyzetek-tereppek szerint cezurákkal választottuk el. Az így kirajzolódó tagolódás azt jelzi, hogy a többnyire tanuló fiatalok baráti kapcsolatai döntően az általános iskolai és az azt követő diákévekben kötött ismeretségekből alakulnak. Mindkét helyzet hosszú éveken át meghatározza a naponta ismétlődő találkozókat, a kapcsolatválasztások repertoárját. Ez a kínálat több tucat osztálytárs és akár több száz iskolatárs jelenléte révén igen széles lehet. E két helyzetet gyakorlatilag azonos súllyal említették.

Közepes gyakoriságúnak tekinthetünk két olyan helyzetet, amelyekre a megkérdezetteknek viszonylag kevés befolyásuk volt, a lakóhelyi ismeretségeket és a szülői-rokoni kör kapcsolati készletéből eredő találkozásokat. Mindkettő a fiatalok környezetének, eredendő szociális hálózatának velejárója, megválasztásukra gyermekként kevés vagy inkább semmilyen lehetőségük nem volt.

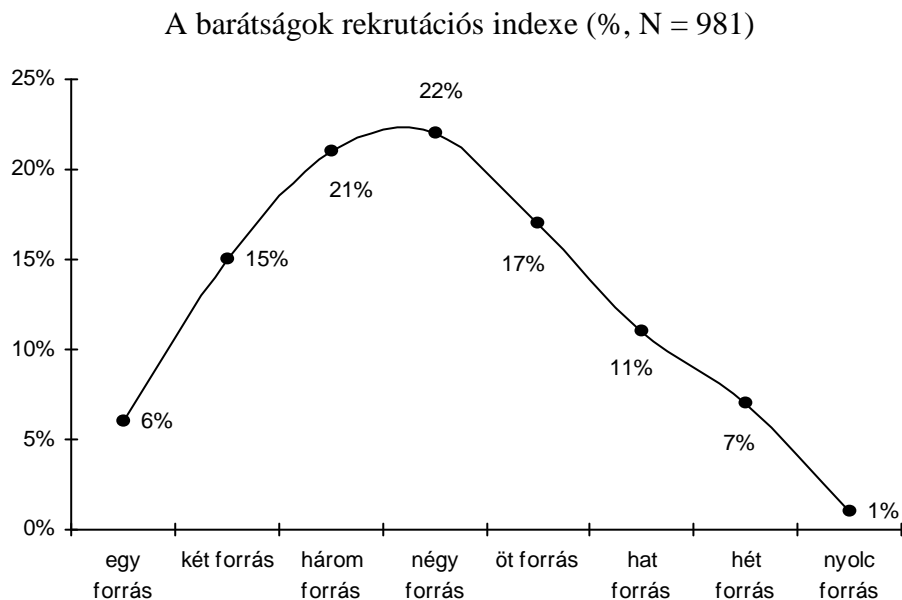
²⁹ A táblázathoz $\chi^2 = 85,25806$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

³⁰ A rendezett sor elemeinek összege 100 % feletti, mert a megkérdezettek nagyrésze barátságainak több forrását is megjelölte.

Ezeknél alig gyakoribb, de „saját jogon” szerveződő ismeretség vált barátsággá a közös érdeklődés, azonos időtöltés, kedvtelés során kialakult kapcsolatokból. Tudjuk, hogy a fiatalokat gyakran szüleik pásztorolják egy-egy sportág vagy szabadidős elfoglaltság felé, érdeklődésüket családi hagyományok befolyásolhatják, de ezek mégsem olyan keményen viselik a külső környezet hatását, mint a szülők ismeretségei, barátságai.

A barátságok forrásainak ritkábban előforduló változatai között az egykori partnerkapcsolatot, együttjárást a megkérdezettek mintegy harmada említette. Anélkül, hogy a szerelem és a barátság átjárhatóságát részletesebben értelmeznénk, már most jelezzük: 35 százalékos előfordulása az érzelmek és a kapcsolatok bizonytalanságára utal. Az óvodai ismeretségekre visszanyúló barátságok alacsony aránya arra utal, hogy az óvodás társakkal átélt élmények igen régiek, már történelemnek számítanak. Tíz-tizenöt év során sokkal több változás történik a fiatalok életében, mint az érett felnőttkorban. Ezek olyan viharosan rendezik át az ifjú ember kapcsolatrendszerét, hogy a korai ismeretségekből meglehetősen kevés bizonyul időtállóknak. Végül a munkahelyi, szakmai ismeretségek a megkérdezettek szűk köre számára kínálták a barátságkialakítás esélyét. Ez annak következménye, hogy többségük olyan tanuló, akiknek csak a későbbiek során lesznek munkatársaik, szakmai kapcsolataik.

A barátsággá váló különféle ismeretségek arányeltérései mintegy előrevetítik, hogy a megkérdezettek egy részének néhány szálon szerveződtek a barátságai, míg mások összetett módon, több helyzetben ismerték meg barátaikat. A skála 1 és 8 közötti értékeket vehet fel, hiszen 0 csak azoknál fordulhat elő, akiknek nincs barátjuk. A rekrutációs index nyolc lehetséges értéke az alábbi eloszlást mutatta:

11. ábra

A barátságok forrásvidékének kevésbé tagolt és összetett változatait plasztikusan jelző görbe határozott balra tolódást mutat a normál eloszláshoz képest, amelynél a széli helyzetek megközelítően azonos arányban fordulnának elő. A most látott kép viszont azt jelzi, hogy a fővárosi fiatalok körében magasabb azok aránya, akiknek barátságai néhány szálon szerveződtek, mint a sok forrásvidéken barátokra találók. Ez megfelel annak a képnek, amelyet a tíznél kevesebb és annál több barátról beszámoló esetében láttunk.

A nyolc fokú skála alapján három sávot célszerű elkülönítenünk. Szűk forrásúnak tekintjük az 1-3 közötti, közepesnek a 4-5 és szélesnek a 6-8 közötti barátságokhoz vezető ismeretség típusokról beszámoló eseteket. Ennek alapján a megkérdezettek körében 42 % a szűk, 39 % a közepes és 19 % a széles rekrutációs bázis alapján barátkozók aránya. A barátságok forrásvidékének így leírt sáv szélessége az alminták mentén markáns csoporteltérésekkel jár.

A barátok rekrutációs bázisának terjedelme, alminták szerint (% , N = 981) ³¹

	1-3 forrás, szűk	4-5 forrás, közepes	6-8 forrás, széles	Σ
budai belváros	37	50	13	100
budai külváros	41	41	18	100
pesti belváros	76	17	7	100
pesti külváros	36	41	23	100
Σ	42	39	19	100

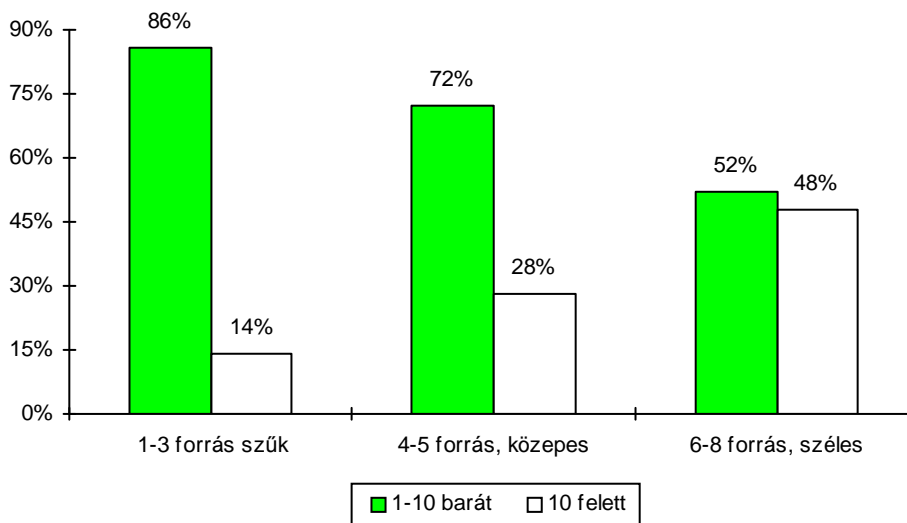
13. táblázat

A széli helyzetű csoportokat kövér szedésű adatokkal jelezzük. A pesti belvárosban élő megkérdezettek minden más alcsoportnál szűkebb rekrutációs forrásból választották barátaikat. A másik póluson a pesti külvárost találjuk. Ebben az almintában a megkérdezettek barátságainak rekrutációs bázisa szélesebb az összes többi fővárosi régióban megismertnél. Emlékeztetőül érdemes néhány adatot felidézni a baráti kapcsolatok terjedelméről az előző fejezetből (lásd. 30. old. 13. táblázat).

A pesti belvárosban 10 feletti barátról 17 % számolt be és 5 százaléknak egyáltalán nincs barátja. A másik pesti régióban 31 % esetében 10 feletti baráttal számolhatunk és mindössze 1 százaléknak nincsenek barátai. A szélesebb rekrutációs bázisok és a terjedelmesebb baráti körök egyazon almintába esnek, mint ahogyan a barátságok szűk forrásai és a barát nélküli helyzetek is azonos régióban sűrűsödnek.

Az egybeesést látva jó okunk van annak feltételezésére, hogy ezek nem elszigetelt mozaikok, hanem közös forrásra visszavezethető tények. Kapcsolatot sejtetnek a barátság rekrutációs bázisa és a baráti kör terjedelme között. A keresztösszefüggés vizsgálata alapján ezt a feltevést nem kellett elvetnünk:

Barátainak száma, a barátság rekrutációs bázisának terjedelme szerint (% , N = 981) ³²

12. ábra

Ahogyan az 1-3 forrású, szűk háttértől a széles rekrutációs bázis felé haladunk, úgy csökken a 10 alatti barátról beszámoló aránya, miközben egyre nagyobb lesz a 10 feletti baráti körök súlya. Ez a kapcsolat arra utal, hogy a fővárosi régiók eltérő terjedelmű baráti körei kapcsolódnak rekrutációs bázis szűkebb, ill. szélesebb terjedelméhez. Korábban a barátválasztás szelekciós szempontjaiban mutathattunk rá a baráti kör terjedelmét befolyásoló mozzanatokra. Most, a barátságok forrásainak tagoltságát elemezve, egy új elemmel egészíthettük ki eddigi megállapításainkat.

³¹ A táblázathoz $\chi^2 = 70,68992$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

³² A forrástáblázathoz $\chi^2 = 77,62102$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

Itt kell beváltanunk korábbi ígéretünket. A pesti belvárosban a barát nélküliek magas és a széles baráti körrel rendelkezők alacsony arányát a szelekciós szempontok közvetlenül nem magyarázták, viszont a szűk rekrutációs bázis előidézhette ezt a helyzetet.

Mindemellett úgy gondoljuk, hogy a szelekciós szempontok is megjelennek a rekrutációs bázis terjedelmében, de csak áttételesen. A kirekesztő és egyoldalú kritériumok (az *olyan legyen, mint én* és a *fogadjon el* karakterű szempontok) valószínűleg nem csak egyes személyek választását vagy kikerülését befolyásolják, de barátként kívánatos és kevésbé preferált csoportokat, ismerkedésre alkalmas és alkalmatlan helyzeteket is kijelölhetnek. A kutatásunkban követett felvételi eljárás, a standard kérdőíves interjú ennek feltárására kevésbé alkalmas eszköz, olyan adataink nincsenek, amelyek e hipotézis elvetésére vagy elfogadására készítenének. Reményeink szerint ennek az áttételes hatásnak a megismerésére a strukturált szociológiai interjú hatékony módszer és bízunk abban, hogy a téma további kutatása során alkalmunk lesz a használatára.

A barátságok eltérő súlyúnak bizonyult nyolc forrása közül kettővel célszerű részletesebben is foglalkoznunk. Egyikük a közepes gyakorisággal említett, szülői-rokoni körre visszavezethető kapcsolatokból kialakult barátság. Ebben az esetben az ismeretség automatikusan kapcsolódik a fiatalok családi környezetéhez, és a találkozások – legalább is kezdetben – a családi döntések eredményei. A korábbi együttjárást a megkérdezettek viszonylag ritkán említették barátságaik forrásaként. Az ilyen előzményre visszavezethető baráti kapcsolat kétszeresen is a fiatalok személyes választásaiból fakad, hiszen a barátságot egy korábbi, érzelmi szálakkal megerősített viszony előzte meg.

A négy fővárosi régió mentén mindkét barátságforrásnál markáns arányeltéréseket láttunk. Eredményeinket közös táblázatba foglaltuk:

A baráti kapcsolatok két forrása, alminták szerint (% , N = 981) ³³

	szüleik-rokonaik ismeretségi köre	korábban együtt jártak
budai belváros	63	22
budai külváros	63	30
pesti belváros	35	22
pesti külváros	46	41
Σ	49	35
$\chi^2 =$	34,91427	25,57022
p <	0,00001	0,0001
szignifikancia	igen erős	igen erős

14. táblázat

A szülők, rokonok révén szerzett ismeretségekre visszavezethető barátság látszólag szintézisbe hoz két faktort, a családot és a barátokat, illetve ezek kapcsán az előre gyártott társas rendszert és azokat a kapcsolatokat, amelyekért a barátok közösen megoldoztak. Fogalmi síkon ez rendben is lenne, de az empiria kissé rácafol erre a logikára. Ugyanis az alminták szerint eltérő arányok azt jelzik, hogy ez a szintézis éppen a kedvezőbb szociális háttérű budai almintákban fordul elő gyakran és a legrosszabb feltételrendszerű pesti belvárosban a legritkábban. Ennek nyomán azt kell mondanunk, hogy azokban a régiókban váltak barátságsszervező erejűvé a szülői, rokoni kapcsolatok, amelyekben a családok jobb helyzetűek, és ott fogadták el legkevésbé a családi kínálatot, ahol a legelesettebb családi, rokoni környezet veszi körül a fiatalokat. Ellenőrzésképp megnéztük, vajon az apák munkajelleg csoportja szerint különböző mértékben barátkoznak-e a szülői, rokoni kör kínálatából a megkérdezettek.

³³ A táblázatot két forrástáblázat egy-egy oszlopának kiemelésével készítettük, ennek megfelelően nem tartalmaz Σ oszlopot.

Vannak barátai szüleik, rokonaik ismeretségi köréből, az apák munkajelleg csoportja szerint (% , N = 830) ³⁴

önálló és segítő családtag	60
vezető és beosztott értelmiségi	53
irodai alkalmazott, középfokú szellemi fogl.	51
szakmunkás	44
képzetlen fizikai munkás	39
egyéb	52
Σ	49

Nem kockáztatunk nagyobb tévedést, ha eredményeinket, a két budai almintában domináns súlyú vezető, ill. értelmiségi és önálló foglalkozású szülők kapcsolati készségeinek elfogadásaként értelmezzük. Ezt még azzal kell kiegészítenünk, hogy a két budai régióban magasabb az együtt élő szülőpárok aránya, akiknek talán több esélyük van arra, hogy az időről-időre ismétlődő családi események keretei között ismertessék meg gyermekeiket a család kapcsolati rendszerében élő többi gyerekekkel. Együttvéve: korántsem a felszínen tettenérhetőnek mutató szintézisről kell beszélnünk, hanem arról, hogy a családi kínálat eléggé vonzó és elfogadtatásának jók a feltételei.

A megkérdezettek közül 35 % számolt be olyan barátjáról, akivel előzőleg együttjárt. A barátsággá szelődött kapcsolatok két tendenciát jeleznek. Részben azt, hogy ebben az életkorban a szerelem – bármily nehéz is elviselni, ha végetér – gyakran képlekeny viszonyt jelent, amely átalakulhat, érzelmi alapjait esetenként kevés választja el a mélyen átélt barátságtól. E jelenség másik vonatkozása a gyakran kimondottan is tartós elkötelezettség nélküli szexuális kapcsolatokhoz köthető. A jobb elnevezés híján próbaszexnek nevezhető viszonyokban kölcsönösen „sportszerű” viselkedést várnak egymástól a fiatalok, és ennek betartása lehetővé teszi a későbbi baráti kapcsolatot. Kölcsönös előfordulását jelzi, hogy a férfiak 36, a nők 33 százaléka számolt be olyan barátságról, amelyet együttjárás előzött meg.

A négy fővárosi régió közül az egész felvételt jelentősen befolyásoló súlyú, pesti külvárosban megkérdezett fiatalok említették leggyakrabban baráti kapcsolataik forrásai között a korábbi együttjárást. A további három almintához tartozók (együttes arányuk 40 %) lényegesen ritkábban számoltak be ilyen előzményekre visszavezethető barátságról. E három régióban is találtunk arányeltéréseket, de adataink nem nyújtanak támpontokat ezek értelmezéséhez. Így be kell érünk azzal, hogy az összképet alapvetően befolyásolta az, ahogyan a legnagyobb almintában előfordul a partnerkapcsolatok barátsággá alakulása.

A párkapcsolatból alakult barátságok esetében célszerűnek láttuk annak vizsgálatát, hogy a különélő szülők kapcsolataiban található-e a fiatalok valamilyen modellt arra, miként alakítsák viszonyukat korábbi párjukkal. A teljes mintában el is jutottunk erre utaló adatokhoz:

³⁴ A forrástáblához $\chi^2 = 13,43227$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve.

Van olyan barátja, akivel korábban együttjárt, a szülőkkel való életközösség szerint (% , N = 981) ³⁵

	korábban együtt jártak
mindkét szülőjével	32
anyjával	42
apjával	47
egyikkel sem	33
Σ	35
$\chi^2 =$	8,50211
p <	0,05
szignifikancia	szignifikáns

15. táblázat

Partnerkapcsolatból alakult barátságról azok a fiatalok számoltak be gyakrabban, akik szüleik egyikével élnek. Úgy gondoljuk, nekik több alkalmuk volt megismerni, miként kezelik egymást szüleik a partnerkapcsolat megszűnése után. Ennek során láthattak olyan helyzeteket, amelyben az egykori párok – talán éppen a közös gyerek érdekében – együttműködtek, összehangolták azt, amit lehetett. Hozzá kell tennünk, a megkérdezettek többsége (71 %) mindkét szülőjével együtt él, így a sajátos helyzetű alcsoportokban látott magasabb arányok az összképre kevésbé hatottak.

Az ilyen kapcsolatok arányai egy további metszetben is sajátos csoporthelyzeteket jeleztek. Az életkorban előre haladva, mind többen számoltak be arról, hogy korábbi párjuk barátjukká lett. A 14-15 évesek körében 29 %, a 16-17 évesek közül 34 % végül a 18-20 évesek csoportjából 40 % adott számot ilyen barátságról. Ezt természetes tendenciának kell tekintenünk, hiszen a megkérdezettek abban a korban járnak, amelyben egyre többen teremtenek partnerkapcsolatot, és e kapcsolatok megszűnéséről is az idősebbeknek lehet több tapasztalatuk.

Együttvéve azt kell mondanunk, hogy a párkapcsolatokból lett barátságokról leírt tendenciákat a sajátos csoporthelyzetek csak szűk körben írják felül. A szülők különélése és az évek múlása ad olyan tapasztalatokat, amelyek nyomán többen kerülnek hasonló helyzetbe. Ezek bemutatása mellett ugyanúgy fenntarthatjuk a szerelem és a barátság átjárhatóságáról mondottakat, mint ahogyan a sportszerű próbaszex és a barátság viszonyáról szóló megállapítást.

Az életkor szerepét a barátsághoz vezető ismeretségek többségénél megtaláltuk. Három barátságforrás előfordulása a 14-20 év közötti életszakaszban nem vagy alig változik az életkor mentén. Ezek: a szülői, rokon kör kapcsolatrendszer, a szomszédsági kapcsolatok és a közös hobby, sport. A további öt esetben az arányok változását annyira természetesnek tartjuk, hogy részletes bemutatásuktól a munkahelyi-szakmai ismeretségek kivételével eltekintünk, beérjük a tendenciák jellemzésével.

Az idősebbek körében ritkábban fordul elő az óvodai és az általános iskolai ismeretségre visszanyúló barátság. A korai kapcsolatok az új ismeretségi források belépésével fokozatosan elkopnak, más szálon szerveződő, más funkciójú barátságok szorítják ki ezeket. Ennek megfelelően a későbbi közös iskola, a munkatársi-szakmai kapcsolatok és az egykori párkapcsolat barátságsszervező szerepe az életkorban előre haladva emelkedik. Közülük a párkapcsolatot az imént értelmeztük, az általános iskolát követő, közös diáksors kapcsán csak annyit érdemes megjegyeznünk, hogy az arányok viszonylag szűk sávban, 76-85 % között emelkednek.

A munkahelyi, szakmai ismeretségekből kialakult baráti kapcsolatok arányai így alakultak:

³⁵ A táblázatot a forrástáblázat egy oszlopának kiemelésével készítettük, ennek megfelelően nem tartalmaz Σ oszlopot.

Vannak baráti munkahelyi, szakmai ismeretségek alapján,
életkori csoportok szerint (% , N = 981) ³⁶

14-15 éves	2
16-17 éves	6
18-20 éves	19
<hr/>	
Σ	10

Az első két életkori csoportban alig talákoztunk ilyen válaszokkal, ami egyértelműen annak következménye, hogy a 18 év alattiaknak jórészt nincsenek munkahelyi tapasztalataik, így csak elvétve nyílt lehetőségük munkatársi ismeretségeket kötni. Ezt hirtelen váltással követik a felső korcsoport közel egyötödének válaszai. Ettől kezdve lépnek be a munkaerőpiacra, és ha sikerül munkához jutniuk, akkor kollegáik körében barátokra is találhatnak. Az éles váltás arra utal, hogy feltehetően igénylik is a munkahelyi barátságot. Ennek kontrolljaként a tanulóokra és dolgozókra szűkítve ismét megvizsgáltuk a keresztkapcsolatot.

Vannak baráti munkahelyi, szakmai ismeretségek alapján,
foglalkozás szerint (% , N = 950) ³⁷

tanul	5
dolgozik	52
<hr/>	
Σ	10

A tanulók közül csak a szakmunkástanulók, szakközépiskolások és egyetemi hallgatók említettek munkahelyi, szakmai kapcsolatból kialakult barátságokat. Az elhanyagolhatóan alacsony arány arra utal, hogy ezekben az alcsoportokban a diáktársakat még valószínűleg inkább iskolai, mint szakmai kapcsolatnak tekintik. Viszont a dolgozók több mint fele állította, hogy van olyan barátja, akit munkahelyi, szakmai kapcsolat révén ismert meg. Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy az iskolát elhagyva dolgozni kezdő fiatalok nyitottak az új helyzetben köthető, új ismeretségekre.

Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy az általános iskolai ismeretségekre (65%) és a későbbi iskolai kapcsolatokra (81 %) épülő barátságok a dolgozó fiatalok körében magasabb arányúak a munkahelyi, szakmai ismeretségekből kialakult barátságok 52 százalékos arányánál. Ezt figyelembe véve úgy látjuk, hogy az új helyzettel együtt járó, új ismeretségek egy részét a dolgozni kezdő fiatalok korábbi barátságaikat megőrizve építik be baráti kapcsolataik rendszerébe. Nem átírják, hanem bővítik telefonkönyvüket, vagy korszerűbben: „mobiljuk” tárolóját.

TEREPEK, INTÉZMÉNYEK: IGÉNY ÉS HASZNÁLAT KETTŐSSÉGE

Szükséges terepek, hiányzó funkciók

A baráti kapcsolatok funkcióit áttekintve láttuk, hogy a fővárosi fiatalok több mint fele (57 %) az egyedülléttől szeretne megszabadulni barátja révén, és hasonló súllyal (52 %) említik elvárásaik között a barátaiktól várható segítséget, társuk tapasztalatainak, tudásának elsajátítását, átvételét. Az is egyértelművé vált, hogy korosztályukon belüli ismeretségeik közel sem korlátozódnak a baráti viszonyra, laza és erős kapcsolatok összetett rendszere jellemzi társas mezőjüket. Ezek a funkciók, mint a most nem említettek is, találkozásokot és találkozásra alkalmas helyeket feltételeznek.

Kérdéses, hogy lakóhelyük közelében szükségesnek tartják-e erre alkalmas helyek, intézményszerű terepek létezését, vajon megtalálhatják-e azt, amit szükségesnek tekintenek? Kutatásunkban hét, nyitottságuk és funkciójuk szerint elkülönülő, de egyaránt társas helyzeteikhez rendelhető,

³⁶ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 54,50079$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

³⁷ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 204,09900$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

helyről, intézményről kérdeztük a fiatalok álláspontját. Elsőként aszerint, hogy mennyire kellene ezek a korosztályukhoz tartozó, környékbeli fiatalok számára. Majd mindazokat, akik szerint akár csak egészen kevésbé, de szükség lenne egy-egy ilyen helyre, elégedettségükről kérdeztük, annak alapján, hogy a közelben élő fiatalok megtalálhatják-e a szükséges funkciójú helyet, intézményt. Mindkét megközelítésben skálatechnikát alkalmaztunk, az alábbi módon:

a „szükséglet skála” fokozatai		a „megvalósulás skála” fokozatai	
5	nagyon szükségesek	5	teljesen megfelelőnek tartod
4	eléggé szükségesek	4	eléggé megfelelőnek tartod
3	közepes mértékben szükségesek	3	közepes mértékben tartod megfelelőnek
2	alig van szükség rájuk	2	alig tartod megfelelőnek
1	teljesen feleslegesek	1	egyáltalán nem tartod megfelelőnek

Mindkét skála válaszaiból súlyozott átlagot (x) számítottunk, így olyan indikátort képeztünk, amellyel a válaszokat összehasonlíthatjuk akár egy-egy funkció, akár a megkérdezettek egy-egy csoportja esetében. A grafikus ábrázolásban fellépő szemléleti megtévesztés elkerülése érdekében a súlyozáskor minden választ 1.00 ponttal alacsonyabb értékkel vettünk figyelembe, így a *teljesen feleslegesek* és az *egyáltalán nem tartod megfelelőnek* válaszokat 0, a *nagyon szükségesek* és a *teljesen megfelelőnek tartod* válaszokat pedig 4 súlyértékkel. Ennek megfelelően a „szükséglet index” és a „megvalósulás index” egyaránt 0,00 és 4,00 közötti x értékeket vehet fel. Az indexek számításakor csak a válaszképes megkérdezetteket vettük figyelembe. A megkérdezettek egészét jellemző két index sorozatát a *szükséglet index* értékei szerint rendeztük:

A szükséglet és a megvalósulás a hét különböző funkció szerint (x , N = változó)

	szükséglet index		megvalósulás index		eltérés
	n	x	n	x	
olyan hely, ahol hozzáértők tudnak segíteni nehéz helyzetekben	996	3,21	899	1,25	- 1,96
olyan hely, ahol egymást segíthetik nehéz helyzetekben	997	3,07	878	1,21	- 1,86
olyan hely, ahol ismerősökkel, barátaikkal is találkozhatnak	998	3,01	911	1,95	- 1,06
olyan hely, ahol új ismeretségeket, barátságokat lehet kötni	998	3,02	908	1,79	- 1,23
olyan hely, ahol szabadidejük programjait maguk alakíthatják	997	2,96	911	1,72	- 1,24
olyan hely, ahol ötletekkel, programkínálattal várják őket	998	2,89	908	1,57	- 1,32
olyan hely, ahol csak az fordul meg, akit ők szívesen látnak	990	1,84	652	1,67	- 0,17

A rendezett sor tagjaihoz rendelt adatok a szükségleten túl a megvalósulás mértékét és a két index értékének eltérését mutatják. Az eltérést az *összes válaszképes* megkérdezett esetében minden alkalommal a negatív tartományban találjuk, de egyes csoportoknál pozitív értékeket vett fel, így azt az indexet, amely a két mutató távolságát jelzi *elégedettség-elégedetlenség indexnek* nevezzük.

A sorozatot ott választottuk el cezúrával, ahol a szükséglet index értékei megtörnek. Azt látjuk, hogy a fővárosi fiatalok hat funkciót egymáshoz igen közeli x értékekkel tartanak szükségesnek. Erről a sávról azt mondhatjuk, hogy válaszaikkal olyan igény szint csoportot jelöltek ki, amelyben a különböző funkciójú terepekre közel azonos mértékben lenne szükségük a kutatásunkban megkérdezett fiataloknak. A cezúra alatt éles töréssel az exkluzív terep iránti szükséglet szerepel, amelyet lényegesen kevésbé tekintenek szükségesnek.

Rendezett sorunk második oszlopában, a megvalósulásra vonatkozó ítéletek között már nagyobb eltéréseket találunk, és ennek nyomán az elégedettség-elégedetlenséget jelző eltérések sorozata is differenciáltabb a szükséglet indexnél. Együttvéve azt kell mondanunk, hogy a fiatalok álláspontja szerint *a hét funkció megvalósítására alkalmas helyek, intézmények elsősorban nem a szükséglet mértékében különböznek, hanem abban, ahogyan ezek számukra elérhetőek. Egészen pontosan: a szükséglet és a megvalósulás közötti eltérés választja el egymástól az eltérő funkciókat.* Mielőtt az eltéréseket részletesebben szemügyre vesszük, célszerű a kérdőívben körülírt funkciók meghatározása a szükséglet szerinti sorrendben.

A válaszok alapján *magas szükségleti szinttel* jellemezhető sorozatot két, összetartozó elem nyitja meg. A legszükségesebbnek a **professzionális segítő funkciót** tekintik a fiatalok: *olyan hely (intézmény), ahol hozzáértők tudnak segíteni nehéz helyzetekben*, majd utána az **önsegítő funkciót** találjuk: *olyan hely(intézmény), ahol egymást segíthetik nehéz helyzetekben*.

A *harmadik-negyedik helyre* kerültek – biztosan csak a véletlennek köszönhető sorrendben – a **kapcsolatápoló** és a **kapcsolatépítő funkciók**: *olyan hely (intézmény), ahol ismerősökkel, barátakkal is találkozhatnak*, ill. *olyan hely (intézmény), ahol új ismeretségeket, barátságokat lehet kötni*. A megkérdezettek kapcsolatigényén belül a *megőrző* és a *nyitott* elemek gyakorlatilag azonos szintűek.

A sor *következő eleme* **önszervező szórakoztató funkciójú**: *olyan hely (intézmény), ahol szabadidejük programjait maguk alakíthatják*, a saját ötletekre alapozott időtöltés magas értékét jelzi. Ezt követi a **professzionális szórakoztató funkció**: *olyan hely (intézmény), ahol ötletekkel, programkínálattal várják őket*.

Befejezésként pedig a *legkevésbé szükségesnek tartott* **kirekesztő funkció**: *olyan hely (intézmény), ahol csak az fordul meg, akit ők szívesen látnak zárja a sort*.

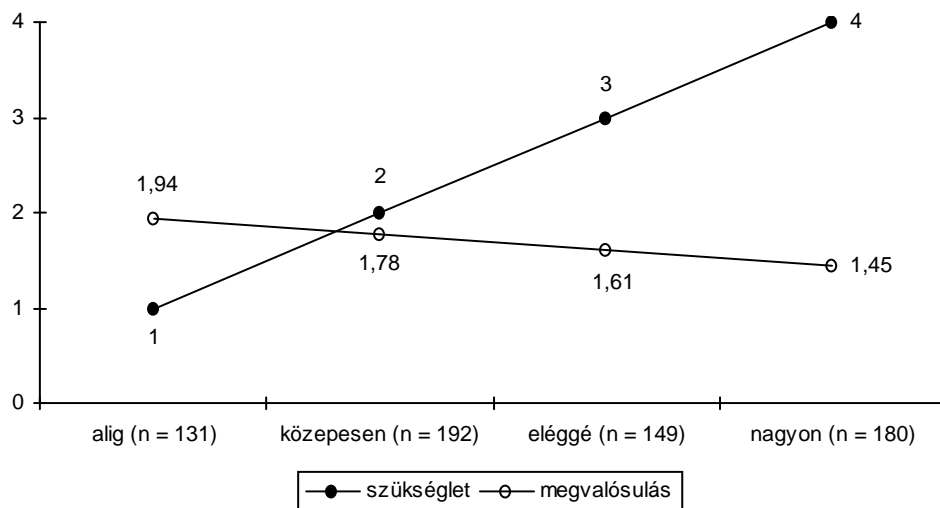
Jól érzékelhetjük, hogy a sorozat tartalmilag együvé tartozó *funkciópárjait* a szükségletre vonatkozó ítéleteikkel a megkérdezettek is egymás közelébe rendezték. Ennek eredményeként a hét elemű, de valójában négy alapfunkcióra felépített sorozatban *legszükségesebbnek* a segítő, majd az őket társaikhoz kapcsoló funkciókat tartották, ezt követte a szórakoztató funkció és *legkevésbé* a kirekesztés jelent meg elvárásaikban.

Feltételeztük, hogy a rendezett sor két mutatójának eltérései nem csupán a szükségletek és a megvalósulás között húzóódó, kizárólag funkciónként változó feszültséget jelzik, hanem egy-egy funkció esetében is különböző csoportok más-más mértékű elégedettsége-elégedetlensége átlagát fejezik ki. A számításba vehető szocio-demográfiai változók és az alminták mentén ugyan láttunk csoportkülönbségeket, de ezek egyike sem volt olyan mértékű, mint a szükséglet fokozatai és a megvalósulás közötti eltérés. Ezen túl is találtunk markáns különvéleményeket, attól függően, hogy a megkérdezetteknek van-e az ismerőseikkel, jó embereikkel előzetes egyeztetés nélkül is találkozási lehetőséget kínáló törzshelyük, illetve aszerint, hogy ez a stabil találkozóhely milyen távolságra van a lakóhelyüktől.

Az eltérések mindkét sorozata fontos értelmezési lehetőségeket kínál. Az alaphelyzet áttekintéséhez a hét funkció iránti szükséglet fokozatai és a megvalósulásukról kapott ítéletek kapcsolatát választjuk, abban a sorrendben, ahogyan az összes megkérdezett elégedetlensége egyre nagyobb mértékűvé válik.

Ezt követően szemügyre vesszük az elégedettség-elégedetlenség stabil találkozóhely szerinti eltéréseit is. Az így kialakult különbségeket azért tartjuk fontosnak, mert azt teszik kézzelfoghatóvá, hogy a megkérdezett fiatalok helyzetük eltérései alapján mérlegeltek, amikor az eltérő funkciójú terepeket a szükséglet és a megvalósulás szerint eltérő módon ítélték meg. Ennek megértése mintegy átvezet bennünket dolgozatunk következő fejezetébe, amely a stabil találkozóhelyek kapcsán felmerülő kérdésekkel foglalkozik. Kezdjük az elégedettség-elégedetlenség átfogó jellemzésével:

A szükséglet mértéke és a megvalósulás a kirekesztő funkció esetében
(skálafok, ill. x, N = igényszintenként változó a válaszképesség szerint)

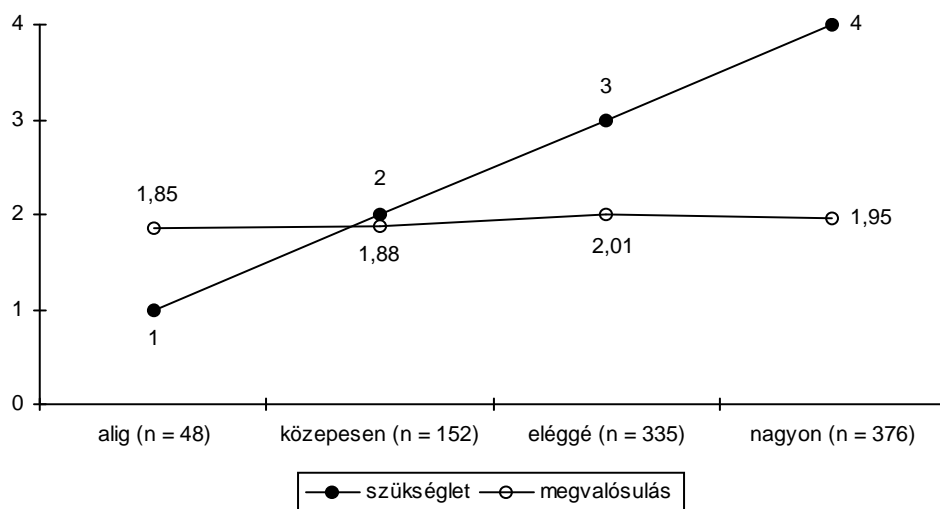
13. ábra

A kirekesztés az egyetlen valamennyi általunk vizsgált funkció közül, amelyről a megkérdezett fővárosi fiatalok 10 % feletti arányban úgy gondolták, hogy alig szükséges. Az így ítélő csoport a szükségletekhez képest még elégedettnek is mutatkozik, hiszen a kirekesztő karakterű helyeket minden más társuknál elérhetőbbnek tekintik. Az ítéletek viszonyát jelző egyenespár ezt követően keresztezi egymást, majd az olló az elégedetlenség sávjában egyre tágabbra nyílik. Ha arra gondolunk, hogy a kirekesztés eredendően a kívülállókval való elégedetlenséget jelenti, akkor nem lehetnek kételyeink afelől, hogy a megkérdezettek körében a „másik” fiatal nem csak megismerésre kész, de az elutasítást is kiváltja. Érdeemes lesz erre emlékeznünk akkor, amikor a törzshelyek kapcsán a viták, konfliktusok leggyakoribb szereplőiként az idegen fiatalokról lesz szó.

Ennek ismeretében is azt kell nyomatékosnak tartanunk, hogy az exkluzivitásra irányuló szükségletüket a többi elváráshoz képest inkább megvalósultnak tartják.

Lényegesen magasabb az elégedetlenségük a kapcsolatópoló funkciót hordozó terek helybeli kínálatával.

A szükséglet mértéke és a megvalósulás a kapcsolatópoló funkció esetében
(skálafok, ill. x, N = igényszintenként változó a válaszképesség szerint)

14. ábra

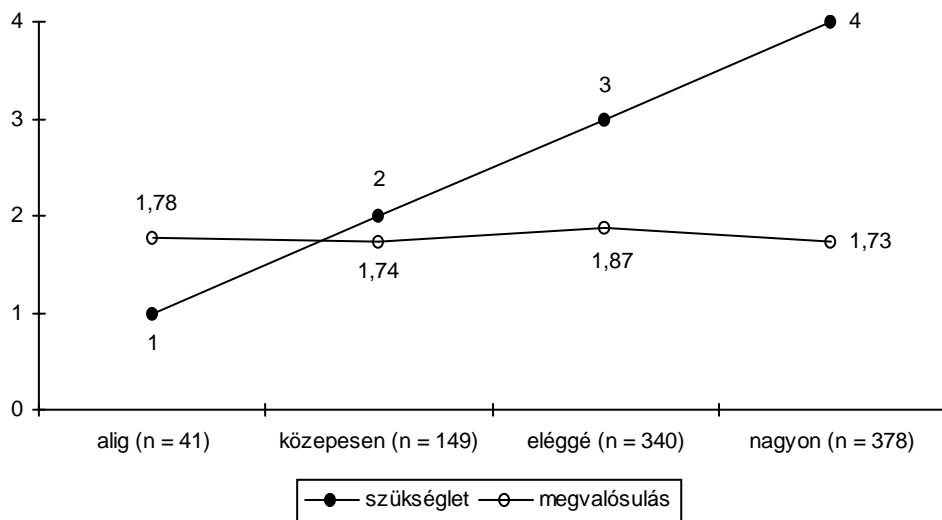
A megkérdezetteknek csak töredéke gondolta, hogy kapcsolatápoló funkciójú helyekre alig lenne szükség. Esetükben az elvárásokat közel egy skálafokkal meghaladja a megvalósulás mértéke és csak ebben az 5 % alatti, joggal igénytelennek tartott körben beszélhetünk *elégedettség*ről. Az olló a közepes szükségleteket megközelítve zárul és ettől kezdve a szükséglet és a megvalósulás viszonyát jelző egyenesek távolsága az *elégedetlenség tartományát* jelölik ki. A közepesnél magasabb igényszintűek két csoportjánál (együtt 71 százalékot tesznek ki) már jelentős elégedetlenséget látunk. Ők egyértelműen úgy ítélték, hogy a kapcsolatápolás lehetőségét kínáló terepek lakóhelyük közelében a szükségesnél kevésbé állnak a fiatalok rendelkezésére.

Emiatt azzal kell számolnunk, hogy a budapesti fiatalok többsége *meglévő ismeretségei megtartására sem talál megfelelő találkozóhelyeket*. A törzshelyükről beszámolóik jelentős részénél azt látjuk, hogy az utcát, a közterületeket jelölik meg legfontosabb találkozóhelyként. Emiatt arra kell gondolnunk, hogy a kapcsolatápolás lehetőségeivel elégedetlen fővárosi fiatalok egy része csupán annyit várna, hogy kellemetlen időjárás esetén behúzódhasson valahova társaival. A 15. ábrán látott igények ismeretében ezt az egyszerű kívánságot kissé bonyolítja, hogy *egy részük ezzel egyidejűleg azt is szeretné, ha mások nem ugyanoda szeretnének behúzódni*. E kétféle törekvés közös szolgálata csak tagolt belső terű intézmények alkalmasak, ezzel máris a művelődési intézmények régi leckéjénél járunk: ha sikerrel beszoktatják a környékbelieket, esetünkben a fiatalokat, akkor egy helyiség még a szigorúan helybelieknek sem igazán elég.

A társas helyzetekhez kötődő funkciópár másik tagjával, a kapcsolatépítő funkció számára alkalmas helyel a megkérdezett fiatalok még elégedetlenebbek voltak:

A szükséglet mértéke és a megvalósulás a kapcsolatépítő funkció esetében

(skálafok, ill. x , N = igényszintenként változó a válaszképesség szerint)

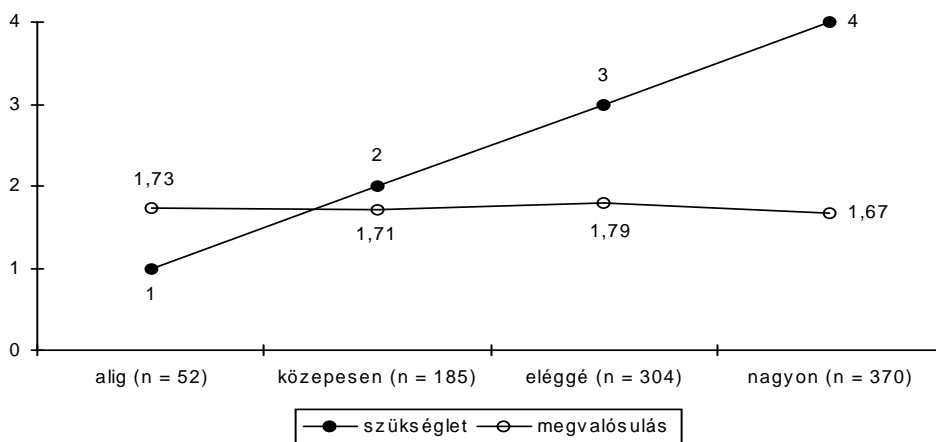

15. ábra

Kizárólag az új ismeretségekre alig motivált, mindössze 41 személyes csoportról állíthatjuk, hogy elégedettek a kapcsolatépítési lehetőségekkel. A kapcsolatépítésre alkalmas helyeket közepes szintű szükségletnek ítélik még csak kis mértékben elégedetlenek lakóhelyük környékének adottságaival. Az új ismeretségek iránt fogékonyabbnak mutakozó többség esetében (a megkérdezettek 72 százaléka) az olló szárai egymástól egy kevéssel távolabbra nyílnak, ami azt jelzi, hogy az új kapcsolatokra nyitott, széles kör elégedetlenebb, mint amit a kapcsolatápoló funkció esetében láttunk. Az adatok mögötti tapasztalataikról azt kell mondanunk, hogy kevéssé tudnak olyan helyekről, amelyeket ismeretségi körük bővítésére alkalmasnak tartanak, bár erre határozott igényük lenne. A szükséglet és a megvalósulás átfogó viszonyát kifejező elégedetlenségi indexet ($x = -1,23$) az ilyen funkciójú helyek esetében elsősorban a magas igényszintűek csoportjának ítéletei alakították, a közepes elvárásúak csak kevéssé befolyásolták az összképet.

A most látott hiányérzettel szinte azonos mértékű az önállóan formált szabadidős tevékenységek lehetőségeivel kapcsolatos elégedetlenség. Az ítéletek szerkezetét ilyennek találtuk:

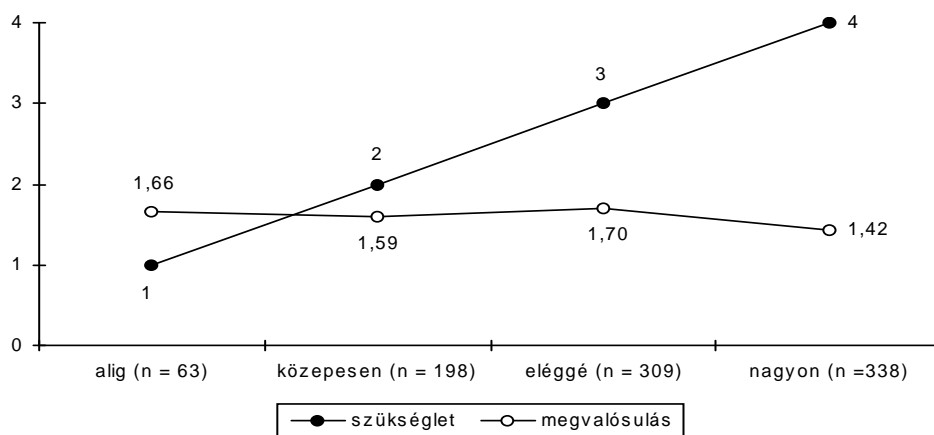
A szükséglet mértéke és a megvalósulás az önszervező szórakoztató funkció esetében (skálafok, ill. $\bar{x}$, N = igényszintenként változó a válaszképesség szerint)

16. ábra

Az önszervező szórakoztató funkció kapcsán az előbbi adatokhoz igen közeli képet kaptunk. Említésre érdemes eltérésnek a szükségleteket közepes szintűnek tekintők mintegy 4 százalékos emelkedését látjuk, miközben az ennél nagyobb elvárásúak csoportja ugyanennyivel szűkebb lett. Az elégedettség mértékének változását elhanyagolhatónak tartjuk. A *szórakozás* funkciópár másik tagja, a professzionális szórakoztatás esetében is folytatódik a magasabb szükségletű csoportok súlyának enyhe csökkenése:

A szükséglet mértéke és a megvalósulás a professzionális szórakoztató funkció esetében (skálafok, ill. $\bar{x}$, N = igényszintenként változó a válaszképesség szerint)

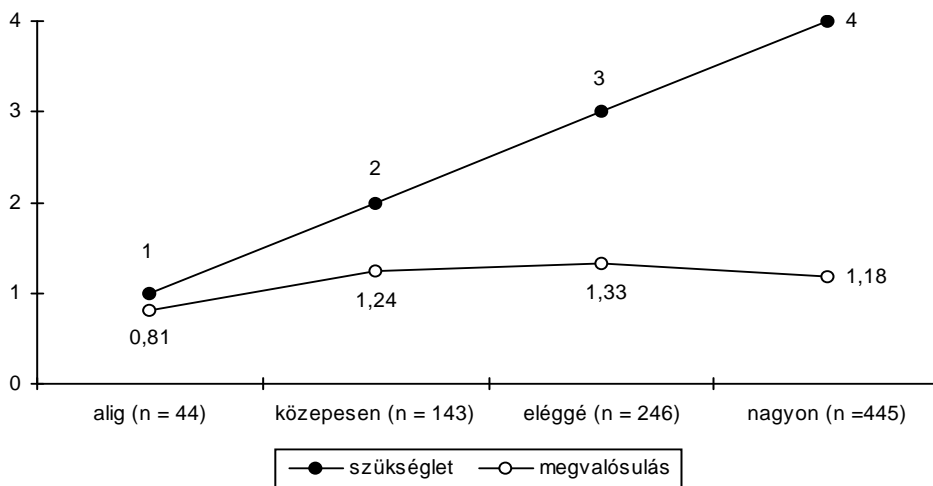

17. ábra

A majdnem igénytelenek ezzel a funkcióval is elégedettnek mutatkoztak. A szükségletek és a megvalósulás viszonyát jelző olló kissé korábban zárul. Ennek oka a közel 20 százalékra emelkedett, közepes elvárású csoport elégedetlensége. Meg kell jegyeznünk, hogy a szükségletet közepesre (tehát meglehetősen alacsonyra) becsülő fiatalok körét a kívülről kínált szórakoztató funkcionál találtuk a legszelesebbnek, ami érzékelteti, az önszervező szórakoztatást kissé többre becsülik. Ezt a két igényesebb csoport elégedetlensége sikerrel felülírja, így az elégedetlenség mértéke kevéssel meghaladja az önszórakoztató funkcionál látott összképet. A következő funkciópárnál már más tendenciának lehetünk tanúi:

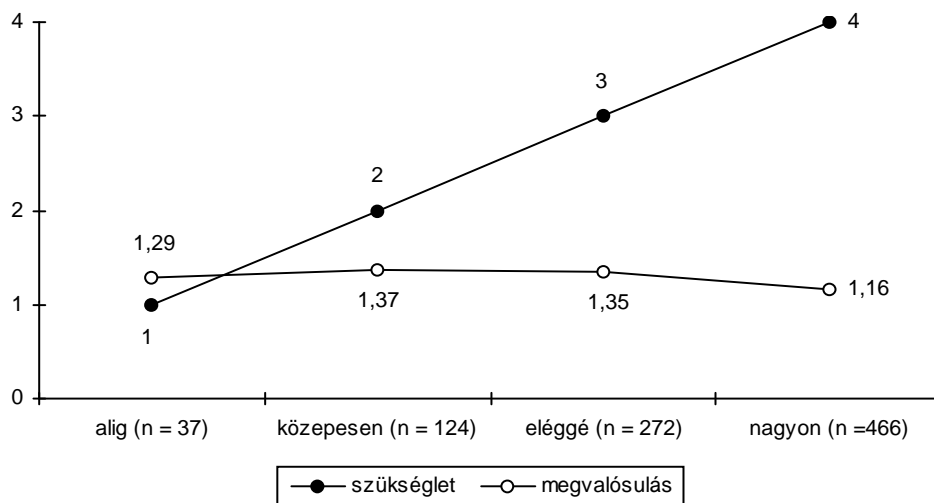
A szükséglet mértéke és a megvalósulás az önségítő funkció esetében
(skálafok, ill. $\bar{x}$, N = igényszintenként változó a válaszképesség szerint)

18. ábra

A szükségletet egészen alacsony szintűnek ítéltő, kis körben is alacsonyabbnak ítélték a megvalósulás mértékét az elvárásoknál. Az olló szárai a közepes szükségletig enyhén távolodnak, majd a válaszképes fiatalok 69 százaléka magas igényszintről és igen alacsony szintű megvalósulásról számolt be. E két komponens együtt alakítja az elégedetlenség index ($x = -1,86$) kifejezetten magas értékét. Az így jellemezhető kép elsősorban azt jelenti, hogy a megkérdezettek lakóhelyi környezetükben nem látnak olyan intézményeket, amelyek az önségítő tevékenység kereteivé válhatnának. Annak ellenére, hogy az ilyen funkciójú terepeket minden eddiginél szükségesebbnek tartják. Ezeket az ítéleteket bizonyára annak nyomán fogalmazták meg a fővárosi fiatalok, hogy gondjaikon az önségítés mindaddig keveset segített. Talán éppen ez okozza, hogy a külső, professzionális segítséget az önségítésnél is szükségesebbnek tekintik:

A szükséglet mértéke és a megvalósulás a professzionális segítő funkció esetében
(skálafok, ill. $\bar{x}$, N = igényszintenként változó a válaszképesség szerint)

19. ábra

Az ilyen funkciójú terepekről állították a legkevesebben, hogy lakóhelyük közelében alig szükségesek. A 4 % alatti szűk csoportban a megvalósulást a szükségleteknél jobbnak ítélték. Az olló ezután szinte azonnal zárul, és a közepes igényszintenél már jelentős mértékű elégedetlenséggel találkozunk.

A szükségletet kifejezetten magasnak tekintő csoportok (együttes súlyuk 74 %) a szükségleteket alig tekintik megvalósultnak. Ezt a funkciót minden korábbinál többen tartották nagyon fontosnak. A megkérdezettek közel fele így látta és náluk a két ítéletet kis híján három skálafok választja el egymástól. A szinte minden szükségleti szinthez kapcsolódó, alacsony megvalósulás vezet a megkérdezettek egészét jellemző - 1,96 mértékű elégedetlenséghez indexhez. A hozzáértő segítők elérhetővé tevő intézmények hiánya váltja ki a fővárosi fiatalok leghevesebb elégedetlenségét. A magas igényszintet életkori sajátosságokkal magyarázhatjuk: *a szülőkről leváló fiatalok a mégis igényelt támogatást a családon kívül, kompetens, hiteles felnőttek körében keresnék, de nem találják.* Ezekre az intézményekre még visszatérünk, mert ismeretüket és elvétve előforduló igénybevételüket felvételünkben elkülönítve vizsgáltuk.

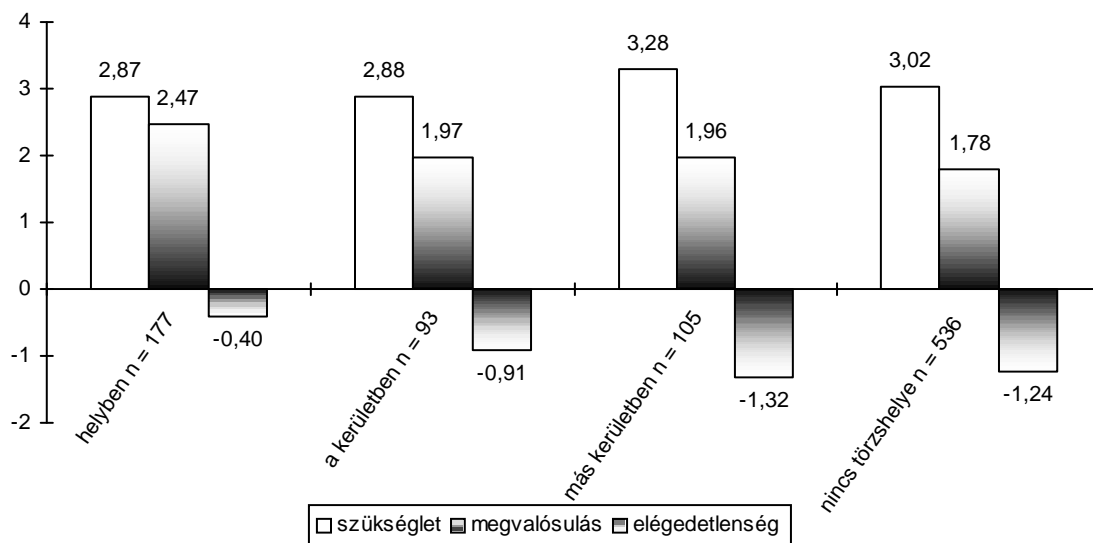
A megkérdezettek átfogó ítéleteinek a hét funkció eltérő szükségleti szintjei szerint elkülönített elemzését a legfontosabb tendencia kiemelésével kell lezárunk. A grafikákon a megvalósulás mértékét legfeljebb fél skálafok ingadozása, de többször szinte vízszintes lefutású egyenesek jelzik, mert az eltérő elvárású fiatalok körében konszenzusközeli ítéletek születtek az egyes funkciók megvalósulásáról. Erről azt kell mondanunk, hogy a szükségletről megfogalmazott eltérő ítéletek azért jártak különböző mértékű elégedetlenséggel, mert a megkérdezettek hasonlóan látták a valóságot. Legáltalában a minta egészében elkülöníthető szükséglet szintek szerint. Ilyen adatsorokat ismerhettünk meg a kapcsolatápoló és kapcsolatépítő funkciók esetében is. Az átlagokról azonban tudnunk kell, hogy egybemoshatják eltérő helyzetű és eltérő ítéletalkotású csoportok akár markánsan különböző sajátosságait is. Egy funkciópárnál célszerűnek láttuk, hogy a több szempontú hasonlóság megismerése után újabb elemzésbe kezdjünk. Éppen a nagymértékű egybeesést keltette fel gyanakvásunkat: nem hagytunk-e figyelmen kívül olyan szempontot, amely a megkérdezetteket nem csupán az eddigitől eltérő módon tagolja, de az elvárások megvalósulásának tagoltabb ítéleteit is megismerhetővé teszi? Idézzük fel a funkciópárról eddig szerzett ismereteinket:

- A fiatalok ítéleteit együtt bemutató rendezett sorban láttuk, hogy a szükségletek megítélésakor a négy alapfunkciót hordozó sorozat második helyére a társas viszonyok funkciópárját sorolták a megkérdezettek. Elemeit, a kapcsolatépítő és a kapcsolatápoló szerepre alkalmas helyeket (intézményeket) elvárásaikban nem megkülönbözteti, hanem egybekapcsolja a mindössze 0,01 pontnyi különbség, amelyet joggal a véletlen művének tekintünk.
- *Az ismerősökkel, barátokkal találkozási lehetőséget nyújtó, ill. az új ismeretségek esélyét kínáló terepek esetében a megvalósulás index értékei alig térnek el az 1,95 és 1,79 mértékű, tehát egymáshoz közeli átlagoktól.*
- A szükséglet és elvárás viszonyának áttekintése során láttuk, hogy a fővárosi fiatalok többsége sem ismeretségeinek megtartására, sem kapcsolati hálójának bővítésére nem talál az elvárásokhoz mérhető szinten találkozóhelyeket lakóhelye közelében.

A törzshelyekre, biztos találkozóhelyekre vonatkozó kérdéseink alapján előre kell jelezniük, hogy sokan még távolabb sem találnak. Mindössze 40 % állította, hogy ilyen állandó hely segíti találkozásait jó ismerőseivel, barátaival, de ezek a terepek csak 22 % esetében találhatók lakóhelyük közelében. Az együttesen 404 fiatal egy része többféle törzshelyet is említett, mellettük 596 viszont azt állította, hogy egyáltalán nincs stabil találkozóhelye.

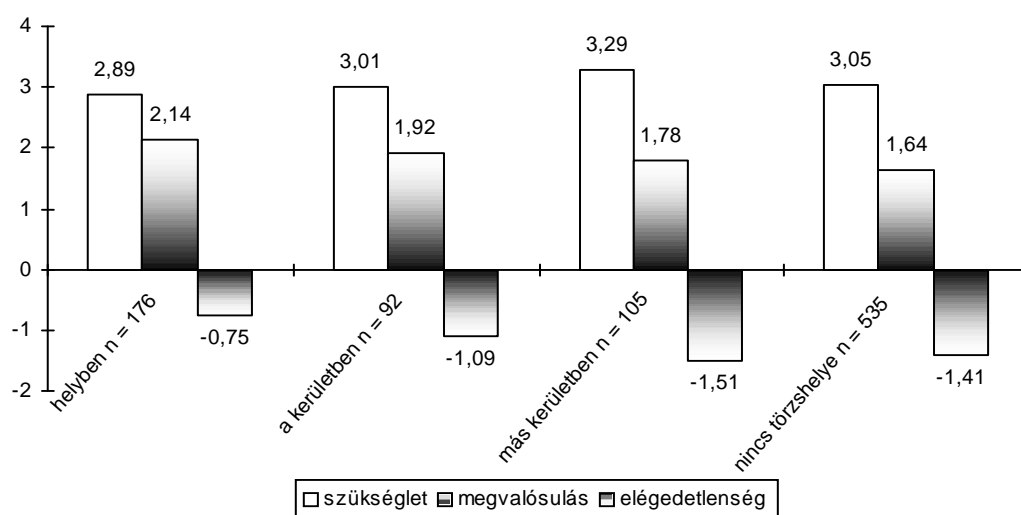
A több terepről beszámolókat esetében azt kértük, hogy jelöljék meg a legfontosabbat. Az így kiemelt helyek 49 százaléka a megkérdezettek lakóhelyének közelében, 24 % a kerület távolabbi helyén és 27 % más kerületben található. Ebben a három csoportban a kapcsolattartás lehetőségeit a távolság valószínűleg eltérően alakítja. Ezért a két funkcióra irányuló szükségleteket, megvalósulásukat és az elégedettséget a lakóhely távolsága szerint is vizsgáltuk. A kép akkor válik hiánytalaná, ha a törzshely nélküliek mindhárom indexének értékeit is megjelenítjük a két, azonos szerkezetű grafikán. Kezdjük az ábrákkal, hogy utánuk az eredményeket együttesen értelmezhesük.

A kapcsolatápoló funkció iránti szükségletek, megvalósulásuk és viszonyuk az elégedetlenség skálán, a legfontosabb törzshelyek közelsége és a törzshely hiánya szerint (mindhárom mutató súlyozott átlag, N = csoportonként változó)

20. ábra

A kapcsolatépítő funkció iránti szükségletek, megvalósulásuk és viszonyuk az elégedetlenség skálán, a legfontosabb törzshelyek közelsége és a törzshely hiánya szerint (mindhárom mutató súlyozott átlag, N = csoportonként változó)

21. ábra

Az ítéletek két sorozatában jól értelmezhető, közös tendenciát látunk. Ahogyan a legfontosabb (vagy egyetlen) törzshely a megkérdezettek lakásától egyre távolabb esik, úgy tekintették egyre szükségesebbnek mind a kapcsolatápoló, mind a kapcsolatépítő funkciójú terepeket. Ezzel párhuzamosan mind kevésbé látták megvalósulni elvárásaikat. Az emelkedő szükséglet index és a megvalósulás egyre alacsonyabbnak ítélt szintje közötti ellentmondást fejezi ki mindkét funkció kapcsán az elégedetlenség index értékének növekedése a kategóriatengely alatti, negatív tartományban. *Akár az ismerőseikkel, barátaikkal való találkozás lehetőségét, akár az új kapcsolatok esélyeit kínáló terepekről ítélték, mindig azok tartották elvárásaiktól távolabbinak a valóságot, akiknek törzshelye lakóhelyüktől távolabbra található.*

Akiknek közel-távolban sincs stabil találkozóhelyük, azok a funkciópár mindkét eleménél a kerület távolabbi pontján és a más kerületben törzshellyel rendelkezők közötti elvárásról szóltak válaszaikban, amelyeket azonban minden más csoportnál kevésbé láttak megvalósulónak.

A két funkcióra irányuló szükségletek, megvalósulásuk és az elégedetlenség egyaránt annak függvényében változik, hogy van-e, ill. milyen messze van a fiatalok lakóhelyétől az a találkozó-

hely, ahol előzetes megbeszélés nélkül is számíthatnak jó embereik megjelenésére. Ezt a személyekben megjelenő stabilitást otthonosságnak hívjuk, és ahol átélhetjük, az a hely a miénk. Azokat találtuk elégedetlenebbeknek, akiknek ezt az otthonosságot, vagy lakóhelyüktől távolabb sikerül megélniük, vagy egyetlen helyen sem tudták megteremteni.

A funkciópár két elemére irányuló elvárásokat, azok megvalósulását és a két ítélet közötti feszültséget egy lényeges mozzanatban eltérőnek tapasztaltuk. A kapcsolatépítés lehetőségét kínáló terepek iránti szükséglet és megvalósulása minden csoport ítéleteiben távolabb található egymástól, mint ahogyan azt a kapcsolatápoló szerepre alkalmas helyekről állították. Ez azt jelenti, hogy a kialakult ismeretségek, barátságok gondozásának esélyeit a fővárosi fiatalok találkozóhelyeik fekvésétől és létezésétől függetlenül jobbnak látják, mint az új kapcsolatok teremtésére kínálkozó lehetőségeket. Egészen pontosan: az e funkciók ellátására alkalmas helyek közül *inkább megtalálják a kapcsolatápolásra megfelelőket, mint a kapcsolatépítést szolgálókat.*

Ez a különbség azonban *nem feledtetheti el a közös alaptendenciát*: mindkét funkció kapcsán *elégedetlenséget fejeztek ki a megkérdezett fiatalok ítéletei*, és ebben nincs eltérés a társaságot biztosan kínáló törzshelyek távolsága vagy létezése szerint.

Eddigi ismereteinket a következő fejezetben azzal kell bővítenünk, amit a törzshelyek létéről a fiatalok különböző csoportjaiban megismertünk és amit stabil találkozóhelyeik karakteréről az interjúkban elmondtak.

Kik és milyen törzshelyeket érnek el?

A fiatalok egy részének időtöltési szokásait olyan állandó találkozóhelyek alakítják, ahol előzetes megbeszélés nélkül is számíthatnak barátaik, ismerőseik megjelenésére. Dolgozatunkban már említettük, hogy ilyen törzshelye mindössze a kérdezettek 40 százalékának van, a többiek társas kapcsolatainak bizonytalanabbak a helyszínei. Alminták szerint szemlélve azt láttuk, hogy a törzshelyek a négy fővárosi régióban eltérő szerephez jutnak a fiatalok kapcsolatainak szervezésében.

Van-e törzshelye, alminták szerint (% , N = 1000) ³⁸

	van	nincs	Σ
budai belváros	24	76	100
budai külváros	34	66	100
pesti belváros	47	53	100
pesti külváros	44	56	100
Σ	40	60	100

16. táblázat

A széli helyzetek kövér kiemelésével jeleztük azokat a régiókat, amelyekben a törzshelyek a legkevésbé, ill. a leginkább szerephez jutottak a fiatalok társas mezőinek működésében. Ilyen stabil találkozóhelyekről a két budai almintában ritkábban adtak számot a fiatalok, a budai belvárosban élők nem egészen negyedrésze állította, hogy van törzshelye. A pesti régiókban lényegesen nagyobb az otthonosság élményét nyújtó találkozóhelyeken megforduló fiatalok súlya, a pesti belső lakóövezetben már a megkérdezettek közel fele beszámolt egy vagy több törzshelyéről.

A régiók eltérései nyomán tudjuk, hogy a pesti belvárosban több szempontból is nehéz helyzetű fiatalokkal találkoztunk. Ebben a körben a törzshelyek révén a találkozások gyakrabban alakulnak olyan rutinok szerint, amelyekhez nincs szükség sajátos programra, a hely és a várható társaság adja az együttlétek kiszámítható elemét. A törzshelyek gyakorisága alapján érthetjük meg azt is, hogy a kapcsolatápoló funkciót kínáló terepek esetében miért alacsonyabb a pesti belvárosi almintában az elégedetlenségi index, mint minden más régiónál:

³⁸ A táblázathoz $\chi^2 = 19,63691$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, erős szignifikanciát jelezve

Az elégedetlenségi index a kapcsolatápoló funkció esetében, alminták szerint
(x, N = csoportonként változó)

budai belváros	(n = 100)	- 1,18
budai külváros	(n = 162)	- 0,99
pesti belváros	(n = 111)	- 0,61
pesti külváros	(n = 531)	- 1,14

A fiatalok kapcsolatápolási lehetőségeivel abban az almintában látjuk a legerősebb elégedetlenséget, amelyben a legkevesebben mondhatták el, hogy vannak stabil találkozóhelyeik, és ott a legkisebb az elégedetlenség mértéke, ahol a legtöbb fiatalnak van(nak) törzshelye(i).

A megemlített törzshelyek közül kiválasztották azokat, amelyeket a leginkább hiányolnának, ha többé nem mehetnének oda. Ennek nyomán a biztos találkozóhelyek több jellemzőjét is leírhatjuk. Egyikük a lakóhely közelsége.

Hol van a legfontosabb stabil találkozóhely (% , N = 404)

pár percnyire a lakástól	49
távolabb, de a kerületben	24
a város más kerületében	27
Σ	100

A legfontosabb találkozóhelyek domináns módon a lakóhelyhez igen közeliek. Ez azt jelzi, hogy a törzshelyek megkülönböztetett fontosságú jellemzője a lokalitás. A törzshelyükről beszámoló fiatalok közel háromnegyede közvetlenül lakóhelye közelében vagy azzal azonos kerületben lévő találkozóhelyként írta le a legfontosabb stabil találkozóhelyét. Mindössze a cezúrával elválasztott 27 % állította, hogy lakása és legfontosabb találkozóhelye más-más kerületben található. A lokalitás kiemelt szerepét jobban megérthetjük, ha a találkozóhelyek karakterét is áttekintjük.

A legfontosabb találkozóhelyek karaktere (% , N = 404)

szabadtéri vagy védett, fedett közterület	45
játékterem, biliárdszalon, diszkó, stb.	16
étterem, eszpresszó, más vendéglátóhely	15
bevásárlóközpont, Plaza szabadon látogatható része	9
művelődési ház, ifjúsági ház, stb.	3
egyéb, besorolhatatlan hely	12
Σ	100

Az ismert karakterű találkozóhelyek adják a fiatalok által legfontosabbnak jellemzett törzshelyek 88 százalékát. Legnagyobb hányadukat az utcák, terek, aluljárók, stb. adják. A cezúrá követően a második-harmadik sorban kereskedelmi szabadidős intézményeket, ill. vendéglátóhelyeket találunk, közel azonos arányokkal. Jóval kisebb súllyal említették a fiatalok a Plaza, bevásárlóközpont típusú találkozóhelyeket, és válaszaikban elvétve fordultak elő a művelődési vagy ifjúsági házak. *Azt kell mondanunk, hogy akiknek van törzshelyük, azok domináns módon az utcasarki társadalomban számíthatnak barátaik, ismerőseik feltűnésére. Emlékeztetőül: ez elsősorban a pesti belvárosban, majd a meghatározó súlyú pesti külvárosban élő fiatalokat jellemzi.*

A találkozóhelyek két jellemzője közötti kapcsolat a lokalitás és az utcasarki társadalom szoros összetartozását jelzi.

A legfontosabb törzshelyek karaktere, a lakóhely közelsége szerint (% , N = 404) ³⁹

³⁹ A táblázathoz $\chi^2 = 117,00172$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

	közterület	játéktér, diszkó, stb.	vendéglátóhely	Plaza, bevásárlóközpont	művelődési, ifjúsági ház	egyéb helyek	Σ
helyben	71	6	10	3	1	9	100
a kerületben	32	24	13	14	3	14	100
más kerületben	12	27	25	15	4	17	100
Σ	45	16	15	9	3	12	100

17. táblázat

A lakóhelytől pár percnyire *elsősorban az utca szolgál találkozási helyként*. A távolabb, de még a lakással azonos kerületben található törzshelyek között a *vezető szerep szintén a közterületké*, de már jelentős a *kereskedelmi szabadidős létesítmények* szerepe. A város más kerületében található találkozóhelyek sorát már ezek vezetik és közvetlenül utánuk a *vendéglátóhelyeket* találjuk, viszont az utca már olyan alacsony arányú, hogy az egészében jelentéktelen súlyú *bevásárlóközpontok* is megelőzik.

A megkérdezettek lakása és a legfontosabb találkozóhely távolságától függetlenül a *művelődési- és ifjúsági házak* súlya elhanyagolhatóan alacsony. *Ezek az intézmények gyakorlatilag nem jutnak szerephez a stabil társakkal ismétlődő találkozások terepeként.*

A 20. táblázat összesen sorában három cellát *kurzív* szedéssel különböztettünk meg. Ezekben találjuk a döntően ingyenesen látogatható találkozóhelyeket. A megkérdezettek törzshelyeinek ez a jellemzője szintén szoros kapcsolatban áll a lakóhely közelségével.

A legfontosabb törzshelyek ingyenessége a lakóhely közelsége szerint (% , N = 404) ⁴⁰

	döntően ingyen	fizető	egyéb, besorolhatatlan	Σ
helyben	75	16	9	100
a kerületben	49	37	14	100
más kerületben	31	52	17	100
Σ	57	31	12	100

18. táblázat

A lokális társaság szervező terepeket döntően ingyen érhetik el, nem a véletlen műveként veszik birtokukba ezeket leggyakrabban a fővárosi fiatalok. A lakóhelytől távolabb eső, de még kerületen belüli találkozóhelyek fordulópontot képeznek. Ezek sorában már megközelíti az ingyenes helyek súlyát a fizető helyek aránya. A más kerületben található törzshelyeken a fiataloknak többnyire fizetniük kell az igénybe vett szolgáltatásokért, fogyasztásért. Egészében azt kell mondanunk, hogy a lokális találkozóhelyek nagyrészt ingyenesek, és minél távolabb kerülnek lakóhelyüktől, annál inkább a pénztárcájukat is érinti az együttléte biztosító környezet. *Otthonukhoz közel elsősorban társaságot alkotnak, attól távol viszont fogyasztóként jelennek meg.*

Az utóbbi két táblázat alapján egyértelmű, hogy a döntően ingyenesen elérhető, lokális találkozóhelyek akkor alakulnak ki, amikor a fiatalok birtokba veszik és használni kezdik a közterületeket. Kutatásunkban a reprezentatív minta meghatározta a felvétel helyszínét, így nem törekedtünk sem a fiatalok találkozóhelyein kialakuló csoportok, sem időtöltéseik megfigyelésére. Viszont rendelkezésünkre állnak korábbi, lokális terepkutatásból származó ismeretek.

Csepelen és Pesterzsébeten utcai terepeken időző fiatalok körében végeztünk kutatást 1998. őszén. Ennek során a lokális és a nagy szívívóhatású, gyűjtőterep közötti egyik jelentős különbséget a kialakuló társas helyzetekben találtuk. A lokális találkozóhelyeken gyakrabban ismertünk meg stabilabb csoportokat, szomszédsági ismeretségekkel megalapozott társaságokat, olyan fiatalokat, akiknek az utcai találkozóhely mellett más terepeik is voltak a közös időtöltésre. A domináns terepeken sokkal nagyobb számban tűntek fel a fiatalok, de csoportjaik számára ezek a helyek inkább előszoba funkciót tölthettek be: találkozóhelyül szolgáltak egyéb programjaik előtt.

⁴⁰ A táblázathoz $\chi^2 = 60,19835$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

A helyi, közterületeken kialakult találkozóhelyeknek egy további, sajátos szerepét is megismertük a korábbi kutatás során. A gyűjtőterektől eltérően a lokális találkozóhelyeken az időtöltések gyakran szabadtéri sportot (foci, kerékpározás, gördeszkázás, stb.) jelentettek. Ez a közterületen ingyen elérhető, és ha helyben lehet megtalálni az alkalmas terepeket, akkor kissé egyszerűbb alkalmas ruhában odamenni és utána otthon is mosakodhat az ember lánya-fia. Együttvéve, a helyi közterületekkel mintegy kiterjesztették otthonaikat a Csepelen és Pesterzsébeten megismert fiatalok. A pesti külváros súlyát ismerve az utcai találkozóhelyek hasonló lehetőségeket kínálhatnak.

Az életkor és a törzshelyek karaktere közötti kapcsolat nyomán átláthatjuk, hogyan alakul át a kiemelkedő fontosságú találkozóhelyek arculata a felnőttkorhoz közeledve.

A törzshelyek karaktere, az életkor szerint (% , N = 404) ⁴¹

	közterület	játéktér, diszkó, stb.	vendéglátóhely	Plaza, bevásárlóközpont	művelődési, ifjúsági ház	egyéb helyek	Σ
14-15 év	67	11	3	9	2	8	100
16-17 év	49	17	15	6	3	10	100
18-20 év	25	19	24	12	3	17	100
Σ	45	16	15	9	3	12	100

19. táblázat

A legfiatalabbaknak elsősorban a közterület fontos, az idősebbek fokozatosan kiválnak az utcasarki társadalomból és mind gyakrabban említik a szórakoztatóipari és a vendéglátó helyeket. Ez részben a felnőtt szerepek (munka, tartós párkapcsolatok) megjelenéséhez, részben az elkölthető pénzösszeg növekedéséhez kapcsolódik. A döntően ingyenes és a fizető terepek összevonása nyomán elkülöníthetjük a pénztárcát nem (vagy alig) érintő helyeket birtokukba vevő életkori csoportokat a fizetőképesektől.

A legfontosabb törzshelyek ingyenessége, életkor szerint (% , N = 404) ⁴²

	döntően ingyen	fizető	egyéb, besorolhatatlan	Σ
14 – 15 év	78	14	8	100
16 – 17 év	58	32	10	100
18 – 20 év	39	43	18	100
Σ	57	31	12	100

20. táblázat

A 18 évnél fiatalabbak mindkét csoportjában döntően az ingyenes találkozóhelyek adnak lehetőséget a stabil társakkal való találkozásra, az idősebbek körében a domináns szerepet átveszik a kereskedelmi és vendéglátó helyek. Az életkorban előre haladva egyre többen kezdenek dolgozni vagy a tanulás mellett találnak kereseti lehetőségeket. Ezek eredményeként mind több pénz elköltéséről dönthetnek önállóan a fiatalok, így a társas helyzetekben is egyre inkább módjukban áll fogyasztóként fellépniük.

Erről az összegről a megkérdezettek egy része nem kívánt beszélni, 751 fiatal azonban nem volt ennyire szemérmes. A globális adatokról az alábbi képet kaptuk:

⁴¹ A táblázathoz $\chi^2 = 56,14153$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

⁴² A táblázathoz $\chi^2 = 40,22919$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

A havonta önállóan elkölthető összeg (% , N = 751)

1.000 Ft-ig	18
1.000 - 5.000 Ft között	56
5.000 - 10.000 Ft között	14
10.000 - 25.000 Ft között	8
25.000 Ft felett	4
Σ	100

A válaszra vállalkozók közel háromnegyede havonta legfeljebb 5.000 forintot használhat fel önállóan és mindössze 26 százalékuk rendelkezik ennél több pénzzel. Közöttük is többségben vannak az 5 és 10 ezer forint között gazdálkodók. A könyvárak, mozijegyek, discóbelépők és vendéglátóhelyi árak ismeretében azt mondhatjuk, hogy az önállóan felhasználható pénzükről beszámoló fiatalok döntő többségének ugyancsak meg kell fontolnia, mire és mennyit költ. Mindez életkor szerint erősen differenciált lehetőségeket jelent.

A havonta önállóan elkölthető összeg, életkor szerint (%N = 751) ⁴³

	1.000-ig	1.001 - 5.000	5.001 – 10.000	10.001 – 25.000	25.000 felett	Σ
14 - 15 év	35	60	4	-	1	100
16 - 17 év	17	64	12	5	2	100
18 - 20 év	7	46	23	15	9	100
Σ	18	56	14	8	4	100

21. táblázat

Abban a két korcsoportban, amelynek legfontosabb törzshelyei döntően az ingyenes helyeken vannak az átlagosan elkölthető pénznél kevesebb áll a fiatalok rendelkezésére. A megkérdezettek legidősebb csoportjában viszont az átlagosnál számottevően magasabb arányban tartoznak mindhárom 5.000 Ft feletti pénzkeret csoportunkhoz és ezzel egybecsengően fizető törzshelyeket is gyakrabban neveztek legfontosabb találkozóhelyüknek. Közöttük is több a legfeljebb 5.000 forinttal gazdálkodó fiatal, mint az ennél magasabb összeg felett rendelkező, de a szabadabb költsékezésre mégis ebben a körben nyílik a legtöbb lehetőség.

Együttvéve azt mondhatjuk, hogy a 14 - 20 év közötti budapesti fiatalok körében a stabil találkozóhelyek karakterét az életkorral szoros kapcsolatban álló, szabadon felhasználható pénzkeret erősen befolyásolja. A kispénzű, ifjabb korcsoportok elsősorban az ingyen elérhető találkozóhelyekhez, főleg a lokális utcasarki társadalomhoz kötődnek. A 18 év felettiiek inkább megengedhetik maguknak, hogy a lakóhelyi környezettől elkalandozva, fizető helyeken találkozzanak társaikkal, hiszen ezt a többiekénél jobban győzik pénzzel.

A stabil találkozóhelyek arculata a lokalitás és az ingyenesség szempontjából egyaránt a 18. életévtől változik jelentősen.

És itt ismét a társasági és a fogyasztói helyzet kettősségére kell utalnunk. Az idősebbek által inkább igénybe vett, fizető találkozóhelyek megnövekedett szerepe ebben a körben feltehetően azal jár, hogy *a kereskedelmi és vendéglátóhelyek képesek a fiatalok társas kapcsolatainak alakítására. Ezen azt értjük, hogy az erősen eltérő anyagi lehetőségek miatt a különböző árszintű, megfizetendő találkozóhelyek más-más közönség számára válnak elérhetővé. Az ingyenesen igénybe vehető törzshelyeknek is lehet szelektáló hatásuk, egy részüknek van is (gondoljunk csak a Csepel vagy a Duna Plazát különösebb cél nélkül is rendszeresen felkereső fiatalokra), de korántsem olyan közvetlen módon, mint ahogyan a fizető helyek képesek a szelekciót megteremteni, működtetni.*

Nem szabad elfelejtenünk, hogy ez a szelekció elsősorban a lassan felnőtt helyzetűvé váló, legidősebbek körében érvényesül, és így a mai fiatalok későbbi tagolódásának egyik összetevőjévé válik. Ugyanúgy, ahogyan a könnyebben átlátható iskolai különbségek már az ifjúkorban is ezt a tagolódást formálják.

⁴³ A táblázathoz $\chi^2 = 150,72943$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

A törzshelyeken kialakuló csoportok együttesen kialakított tevékenységszerkezete és közösen formált értékrendje aszerint stabilizálódik és válik követendő hagyománnyá, hogy egy-egy hely mennyire épül be az odatartozók életritmusába. Az a terep hat elsősorban, amelynek felkeresése a mindennapok állandó elemévé lesz, az ottani társak képesek gyorsan reagálni a fiatalok friss élményeire, segíteni annak, akinek aktuális nehézségei támadnak, együtt örülni azzal, akinek életében kedvező esemény történt. Felvételünkben emiatt figyeltünk a legfontosabb törzshelyeken zajló találkozások rendszerességére és az ott töltött idő hosszára. Úgy láttuk, a különböző karakterű törzshelyek más rendszerességgel és más időtartammal válnak a fiatalok heti életritmusa részévé. Elsőként nézzük a gyakoriságról megismert adatokat.

Milyen gyakran fordulnak meg a legfontosabb törzshelyen,
a törzshelyek karaktere szerint (% , N =400) ⁴⁴

	naponta	heti 5-6	heti 3-4	heti 1-2	ritkábban	Σ
közterület	35	18	29	15	3	100
játékterem, diszkó, stb.	10	11	10	43	26	100
vendéglátóhely	8	5	22	52	13	100
Plaza, bevásárlóközpont	3	8	19	56	13	100
művelődési, ifjúsági ház	10	-	20	60	10	100
egyéb helyek	20	16	25	31	8	100
Σ	22	13	23	32	10	100

22. táblázat

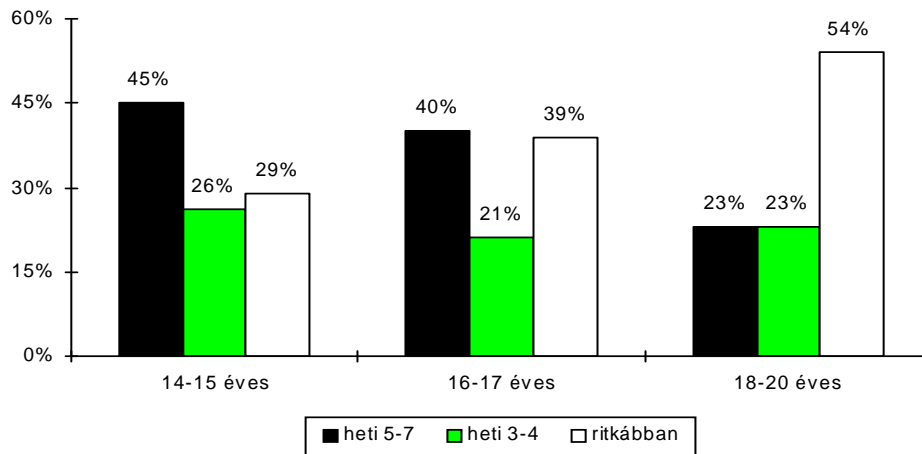
Táblázatunk soraiban kövér szedéssel jelöltük a domináns gyakorisági kategóriákat. Így már ránézésre is egyértelmű, hogy a legfontosabb (vagy egyetlen) törzshelyüket jellemző fiatalok körében az utcasarki társadalom kínálja az egyetlen, nagy rendszerességgel felkeresett találkozóhelyet. Akik ismerőseikkel a közterületen járnak össze, azoknak több mint fele szinte minden nap megfordul stabil találkozóhelyén. Minden más karakterű terepre lényegesen ritkábban mennek el.

A gyakorisági adatok alapján úgy látjuk, hogy a fővárosi fiatalok legfontosabb törzshelyei két, eltérő funkciójú időszervezési rutin mentén válnak el. *Napi tevékenységeikbe a többnyire helybeli, közterületi találkozásokat építik be, míg a szórakoztató és kereskedelmi intézmények, vendéglátóhelyek inkább heti életritmusukban jutnak szerephez.*

Ez a differenciálódás az életkor mentén is tettenérhető, elválnak egymástól a törzshelyeiket nagy rendszerességgel és ritkán látogató csoportok. Az átláthatóság kedvéért a heti 3-4 alkalomnál gyakoribb, ill. ritkább kategóriákat összevontuk, hiszen alapértékeiket a 22. táblázatban közöltük.

⁴⁴ A táblázathoz $\chi^2 = 106,38833$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

Milyen gyakran fordulnak meg a legfontosabb törzshelyen,
életkor szerint (% , N = 400) ⁴⁵

22. ábra

A legfiatalabbaknak közel fele nagy gyakorisággal időt szakít arra, hogy barátaival találkozhasson legfontosabb törzshelyén. Heti 3-4 vagy ennél is ritkább együttlétről jóval kisebb arányban számoltak be. A 14-15 évesek esetében ezek a terepek könnyen válhatnak a napi életritmus részévé, hiszen legfontosabb törzshelyeik többnyire ingyen felkereshetőek. Másfelől közelítve, ebben az életkorban a gyakori megjelenés révén őrizhetik meg a kortárs csoportban elért pozíciójukat.

A középső korcsoportban a gyakori és a ritka találkozások egyensúlyba kerülnek. Körükben többnyire tanulókkal számolhatunk, akik közül a kikapcsolódás szinte mindennapos igényét sokan kielégíthetik. Praktikusán ugyanilyen súlyú a heti 1-2 alkalommal szórakozó al csoportjuk.

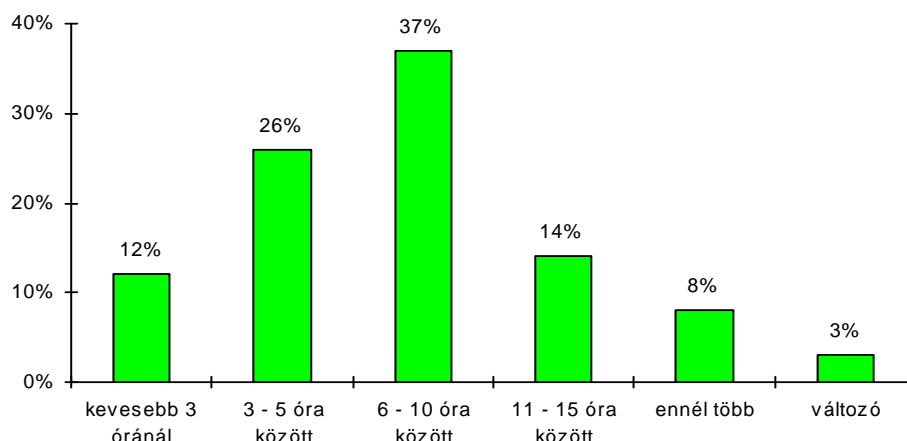
A legidősebbek között befejeződik a stabil terepek igénybevételének átrendeződése. A törzshelyeket közepes gyakorisággal látogatókkal azonos szintre csökken a barátokkal, ismerősökkel közel mindennap találkozó aránya és e két alcsoport együttes súlyát is meghaladó, domináns magatartássá válik a heti 1-2 napra szorító társasági élet.

Azt már korábban láttuk, hogy az idősebbek stabil helyei eltolódnak a fizető intézmények felé és ennek a felhasználható pénzkeret változásában tettenérhető okait is áttekintettük. Az eddigieket most azzal kell kiegészítenünk, hogy a nem túl magas összegek birtokában viszonylag ritkán jutnak el az ifjabbakétól eltérő karakterű, mind gyakrabban pénzbe kerülő törzshelyekre.

A stabil terepekre a megkérdezettek egy része csupán heti néhány órát szán, mások akár két munkanapnyi időt is eltöltenek törzshelyeiken. A legfontosabb törzshelyét jellemző 404 fővárosi fiatal közül 400 a heti gyakoriságon túl a hetente ott töltött időt is meghatározta. Válaszaik ezt a megoszlást mutatták:

⁴⁵ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 20,96904$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

Hetente mennyi időt tölt legfontosabb törzshelyén (% , N = 400)

23. ábra

A barátok, ismerősök jelenlétét nagy valószínűséggel kínáló, legfontosabb terepen az erről kérdezhető fiatalok közel négy tizede heti hat óránál kevesebb idejét tölti. A domináns csoport hozzávetőleg egy munkanapnyi időt szán hetente a törzshelyén adódó kapcsolatokra és tevékenységekre, végül erős két tizedük arról számolt be, hogy tíz óránál hosszabb időt fordít hetente e célra. Köznap tapasztalat, hogy gyakran időhiányra hivatkozva nem jutunk el egy-egy mozielőadásra, feszített munkatempó miatt kevesebbet olvasunk, mint öt-tíz évvel ezelőtt. A fővárosi fiatalok érintett 40 százaléka esetében ilyen nehézségekről kevéssé lehet szó. Többnyire az ingyen elérhető, lokális terepeken, de meglehetősen laza időfelhasználással látogatják törzshelyeiket. Legalább is a valamennyiüket együtt szemlélő, összegző képben, amely azonban két változó mentén is jellegzetes csoporteltéréseket hordoz.

A törzshelyüket jellemzők túlnyomó többsége (86 %) diák, mindössze 10 százalékuk dolgozik és a fennmaradó 4 % munkanélküli, ill. nem válaszolt. A diákok és a dolgozók hetente törzshelyükön eltöltött ideje (ugyan nem szignifikáns adatokkal) azt jelezte, hogy a dolgozók lényegesen kevesebb időt szánnak stabil terepeikre, mint a diákok. A két csoport közül az ismert iskolákban tanuló diákok száma (334 személy) lehetővé teszi a tagolt elemzést.

Hetente mennyi időt tölt legfontosabb törzshelyén, az iskola típusa szerint (% , N = 334) ⁴⁶

	5 óráig	6-10 óra	10 felett	változó	Σ
általános iskola	21	42	33	4	100
szakmunkásképző	27	36	37	-	100
szakközépiskola	29	42	26	3	100
gimnázium	51	35	11	3	100
főiskola-egyetem	65	23	4	8	100
Σ	39	37	21	3	100

23. táblázat

A megkérdezett diákok válaszainak 97 százaléka a táblázat első három oszlopában koncentrálódik. A „változó” időmennyiségről beszámolókat súlyosan elhanyagolható, és csak a felsőfokon tanulók szűk alcsoportjában tér el az átlagos mértéktől. Az adatok diagonális elrendeződése a táblázat fontos oszlopaiban, jól érzékelteti, hogy a felsőfokú képzés (vagy az arra legnagyobb eséllyel előkészítő

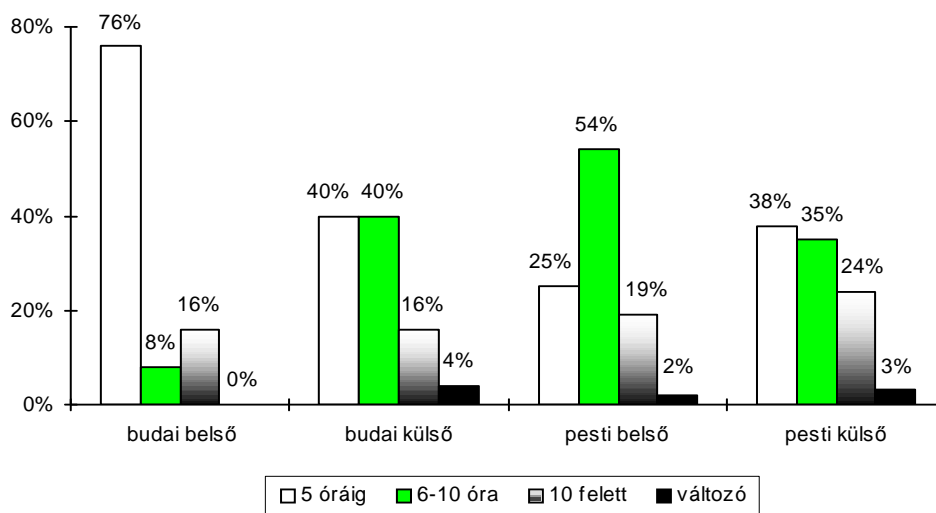
⁴⁶ A táblázathoz $\chi^2 = 39,22390$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

iskola) felé haladva a fővárosi diákok tendenciaszerűen egyre kevesebb időt töltenek törzshelyeiken.

Az iskolatípusok szerinti alcsoportok soraiban kövér szedéssel kiemeltük a domináns válaszokat. Az általános iskolai és a szakközépiskolai tanulóira elsősorban a közepes, a szakmunkástanulóira a magas, a gimnazistákra és a felsőfokon tanulóira pedig egyértelműen az alacsony időtöltési sáv jellemző. A választóvonalat a szakközépiskolai diákok csoportjánál találjuk. Addig meglehetősen alacsony a törzshelyükön hetente rövid időt töltők aránya, azt követően viszont elvétve találunk 10 óránál hosszabban stabil találkozóhelyükön időző fiatalokat.

A szakközépiskolások *átmeneti helyzete* véleményünk szerint éppen iskolájuk *kétarcúságával* kapcsolatos. Érettségi bizonyítványt szerezhettek, de iskolájuk a felsőfokú továbbtanulásra inkább formális, mint valóra váltható esélyt kínál. Ez – az adott szakközépiskola erősségétől függő – kettség egy részüket arra ösztönzi, hogy időfelhasználását az iskolai követelmények teljesítésének érdekében szervezze meg. Valószínűleg ők bánnak a gimnazistákhoz közeli módon a törzshelyükön töltött idővel. Mások kevésbé érzik vagy egyenesen elutasítják az iskolai teljesítménykényszert. Feltehetően közülük kerülnek ki a szakmunkástanulókhöz hasonló időszervezésű megkérdozettek.

Az iskolatípus szerinti eltérésekhez kapcsolódik a négy fővárosi régióban élő megkérdozettek válaszaiból kirajzolódó tagolódás. A törzshelyükön hetente eltöltött idő jellegzetességei ugyanis magukon hordozzák az almintáknak azt a különbségét, amelyet dolgozatunk elején megismertünk: a különféle iskolákban tanulók arányai (lásd. 10. old. 2. ábra) karakteresen eltérnek a négy régióban.

Hetente mennyi időt tölt legfontosabb törzshelyén, alminták szerint (% , N = 400) ⁴⁷

24. ábra

A két-két budai, ill. pesti almintát páronként szemlélve közös és sajátos egyedi vonásokat is találunk. Mindkét budai almintában alacsony a törzshelyükön heti 10 óránál hosszabban időző fiatalok aránya. Feltehetjük, hogy e két régióban a fiatalok inkább a hasonló helyzetűeket tanító iskolában találnak társaikra, mint a szabadidőben látogatott törzshelyeken. A két csoportot a rövid és közepes időráfordítás választja el egymástól. A budai belső régióban élő fiatalok domináns többsége legfeljebb heti 5 órát tölt a barátaival, ismerőseivel találkozást kínáló stabil terepeken, és igen ritka az 5-10 órát erre fordítók súlya. A budai külső lakóövezetben kiegyenlítődik a rövid és a közepes időráfordítás, és ennek nyomán mindkét alcsoport súlyát jelentősnek tarthatjuk.

A pesti régiókban a heti 10 óránál több időt törzshelyükre szánó fiatalok aránya mindkét budai almintát meghaladja, mint ahogyan ezekben a régiókban a törzshelyről beszámoló aránya is magasabb, mint amit a budai alminták esetében láttunk. A további adatok viszont már elválasztják a két pesti régiót. A pesti belső lakóövezetben élők mindhárom további csoportnál gyakrabban tölte-

⁴⁷ A táblázathoz $\chi^2 = 26,83415$ és $p < 0,01$ értékek tartoznak, erős szignifikanciát jelezve.

nek stabil terepeiken hetente 6-10 órányi időt, ugyanakkor körükben a legalacsonyabb a legfeljebb heti 5 órát ilyen helyzetben eltöltők aránya. A pesti külvárosban megkérdezett fiatalok rövid és a közepes idő-ráfordítású alcsoportjainak súlya a budai külső almintához inkább hasonlít, mint a pesti belvároshoz.

Együttvéve azt mondhatjuk, hogy azokban az almintákban, amelyekben magas a felsőfokon és a gimnáziumokban tanulók súlya ott viszonylag alacsony a hosszan törzshelyükön időző fiatalok aránya, és amelyekben a szakmunkástanulók, szakközépiskolások együtt többséget alkotnak, ott relatíve magas a stabil találkozóhelyeket hetente hosszabb időn át igénybevevők súlya. Ez persze *alaptendencia*, amely csupán ingadozásokkal jut érvényre és *legjobban a poláris helyzetekben, a budai belső és a pesti külső régiókban ismerhető fel*. Az iskolatípus szempontjából egymáshoz kissé közelebb eső budai külső és pesti belső régiókban a törzshelyeken hetente eltöltött idő valamelyest közelebb kerül, de ezekben is felfedezhetjük a fenti tendencia hatását.

Itt elengedhetetlen egy megjegyzés a tendencia és annak érvényesülése kérdéséhez. Dolgozatunkban egy-egy kapcsolat értelmezése során többször is tendenciáról beszélünk. Azért kerüljük a szabályos, törvényszerű, stb. kifejezéseket, mert munkánkban – mint az empirikus kutatások többségében – apróbb, nagyobb „maszatok” itt is, ott is akadnak, éppen az empiria természetéből adódóan. A társadalmi jelenségek megjelenésének, a folyamatok eseménysorozatának megközelítése ritkán történhet laboratóriumi vagy kísérletes körülmények között, ezért tapasztalatainkat mindig óvatosan kell minősítenünk. A kísérletei kutatások eredményeinek laboratóriumon kívüli érvényessége rendszeresen kételyek forrásává válik. Miért beszélünk törvényszerűségről akkor, amikor eredményeink, nem általunk létrehozott helyzetekről szólnak és nem a zavaró mozzanatokot előre kizáró körülmények között születtek.

A heti időráfordítás eltéréseinek sorozatát az összes kiemelt fontosságú terep közül leggyakrabban említett (45 %) közterületi találkozóhelyeken és az együttvéve is alig nagyobb súlyú összes más törzshelyen eltöltött idő különbségeivel zárjuk. Utóbbiak összevonását azért tekintjük megengedhetőnek, mert a gyakorisági adatokban (lásd: 57. old. 22. táblázat) egyetlen olyan terepet sem találtunk, amelyet a közterületekhez közeli módon használtak volna a megkérdezett fiatalok.

A heti időráfordítás legfontosabb közterületi és más törzshelyén, alminták szerint (% , N = 400) ⁴⁸

	5 óráig	6-10 óra	10 felett	változó	Σ
közterület	29	39	30	2	100
más terep	47	34	15	4	100
Σ	38	37	22	3	100

24. táblázat

Az utcasarki társadalom hetente rövid időre a fiatalok alig egyharmadát vonzza, míg az összes további legfontosabb terepre a megkérdezhető közel fele szán legfeljebb 5 órát. A közterületeket legfontosabbnak tekintők között a közepes időráfordítás sávjában (6-10 óra) már megfordulnak az arányok. Végül a heti 10 óránál hosszabban legfontosabb törzshelyükön időzők a közterületek esetében kétszer akkora súlyúak, mint a bármely egyéb terepet legfontosabbnak nevező fiatalok csoportjában. A már ismert gyakoriság nyomán nem is várhattunk alapvetően más eredményeket. Fontossá attól válnak a számunkra, mert átláthatóvá teszik, hogy a fővárosi fiatalok *nem csak minősítéseikkel teszik legfontosabb stabil találkozóhelyükké az utcát*, de az így minősített terepek közül a *legtöbb időt is a közterületeken töltik barátaik társaságában*.

Még egy összefüggésről kell beszámolnunk; ez főként azokat érinti, akiknek legalább az egyik törzshelyük az utcán van. Azzal számoltunk, hogy az ilyen terepeket birtokba vevő fiataloknak szóváltásaik, konfliktusaik adódhatnak a közterületek többi használóival. Akár amiatt, mert másképp használják a helyet, mint az ott megfordulók, akár amiatt, mert a terepet más fiatalok is szeretnék ugyanúgy használni. Mindenkitől megkérdeztük, előfordult-e, hogy vitába, nézeteltérésbe keveredett vagy beléköttök csupán amiatt, mert ott volt a közterületen. A válaszadáshoz a konflikt-

⁴⁸ A táblázathoz $\chi^2 = 19,61835$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

tusok hat lehetséges szereplőjét soroltuk fel. Nézzük, milyen rendezett sor alakult ki az erről kérdezhető 209 fővárosi fiatal válaszai alapján.

Volt vitája, nézeteltérése közterületi találkozóhelyén (% , N = 209)

fiatalokkal, akik nem tartoznak hozzájuk	27
járókelőkkel	18
rendőrökkel	8
környékbeli vendéglátóhelyek fogyasztóival	7
környékbeli boltok vásárlóival	7
környékbeli vendéglátóhelyek, üzletek tulajdonosaival, alkalmazottaival	4

A rendezett sor arról tanúskodik, hogy a megkérdezett fiatalok elsősorban szimmetrikus helyzetű szereplőkkel kerültek különféle összetűzésekbe. Ha voltak is feszült, konfliktus-közeli pillanataik rendőrökkel, vendéglátóhelyek, üzletek tulajdonosaival, alkalmazottaival, akkor is nagyrészt sikerrel elkerülték a nyílt összeütközést. Ennek nyomán meglehetősen alacsony arányban keveredtek konfliktusba olyan aszimmetrikus helyzetekben, amelyekben inkább arra számíhattak, hogy ők húzzák a rövidebbet.

Azokat a helyzeteket, amelyeket említésre méltó konfliktusnak tartottak, úgy értelmezzük, amelyekben éppen a konfliktuskerülő magatartás hiányzott a megkérdezettekben is. Ugyanis azt gondoljuk, hogy vitába, összeütközésbe csak az keveredik, aki ilyen helyzetekben nem igyekszik kitérni. Aki a konfliktusok elkerülésére törekszik, abba belekötni is meglehetősen nehéz, főleg ha az összeütközéssel fenyegető helyzetet jól érzékeli és abban érdekelt, hogy ne legyenek konfliktusai.

A válaszok arányeltérései azt jelzik, hogy a fővárosi fiataloknak nem a konfliktuskerülő képesség hiánya miatt adódtak nézeteltéréseik, hanem amiatt, mert konfliktuskerülő magatartásuk szelektív. *Ha az összeütközésből várhatóan vesztesként kerülnek ki, akkor elkerülik a bajt, ha ki-egyenlítettnak vélik az esélyeket, akkor ritkábban térnek ki a fenyegető konfliktus elől.*

Az átfogó kép alcsoportok szerinti eltéréseit az alacsony elemszám miatt csak korlátozottan vizsgálhattuk, hiszen a megemlített nézeteltérések mindössze 64 és 10 közötti előfordulást jelentettek. Csak a járókelők esetében, és csak az alminták mentén láttunk említésre méltó különbségeket:

Közterületi törzshelyén volt-e konfliktusa a járókelőkkel, alminták szerint (% , N = 209) ⁴⁹

	volt	nem volt	Σ
budai belső	-	100	100
budai külső	10	90	100
pesti belső	6	94	100
pesti külső	24	76	100
Σ	18	82	100

25. táblázat

A széli helyzeteket a budai belső és a pesti külső lakóövezetben élő fiatalok csoportjaiban találjuk. A budai belső almintához tartozók még elszenvedőként sem említettek járókelőkkel lezajlott összeütközéseket, míg a pesti külső almintában a fiatalok közel negyedrésze mondta, hogy neki már adódott ilyen helyzete. Az egyik póluson a döntően értelmiségi pályák felé törekvők viszonylag szűk csoportja állítja, hogy érintetlen a közterületi nézeteltérésekben. A másikon a súlyuk alapján eredményeink egészét jelentősen befolyásoló, többségükben várhatóan munkássá váló fiatalok köréből, minden negyedik arról számol be, hogy gyakori találkozóhelyén nem tudott vagy nem akart kitérni a járókelőkkel kialakuló konfliktusok elől. Ha egészen óvatosan fogalmazunk, akkor is azt kell mondanunk, hogy a konfliktuskerülő magatartás nem erős oldala a pesti külvárosban megkérdezett fiataloknak. Ennél messzebbre is mehetünk: szubkultúrájukba feltehetően beépült a konfliktus-

⁴⁹ A táblázathoz $\chi^2 = 9,79738$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve.

tusvállalás. *Akkor viselkednek a környezetükben érvényes módon, ha az összetűzéssel fenyegető helyzeteket engedik végigfutni a nyílt konfliktusig és nem a kitérést választják.*

Adataink nyilvánvalóan az összetűzések másik oldali szereplőiről is szólnak. Azokról, akik a rájuk talán kevésbé hasonlító, hangosan focizó, gördeszkáikon közöttük szlalomozó, ránézésre minimum drogosjelölteket nehezen viselik el, és *szintén nem térnek ki* egy-egy konfliktus felé tartó feszült helyzetben.

Külön is értelmeznünk kell a leggyakrabban említett nézeteltéréseket. Azokat, amelyekben a másik szereplő(k) olyan fiatal(ok), akik nem tartoznak az általunk megkérdezettek társaságához. A közterületi törzshelyet említők 27 százaléka már részese volt ilyen összetűzéseknek. Valamennyi demográfiai változó, ill. a számításba vehető vélemény, ítélet és általunk képzett változók szerint megvizsgáltuk, de az arányeltérések szűk sávban mozogtak, szignifikáns adatokat egyetlen esetben sem találtunk, ezért feleslegesnek tartjuk bemutatásukat. Azt kell mondanunk, hogy a közterületi konfliktushelyzetekről kérdezhető fiatalok körében nem találtunk differenciákat az „idegen” fiatalokkal lezajlott összetűzések kapcsán. Annak ellenére sem, hogy elsősorban ilyen konfliktusokról számoltak be.

Úgy gondoljuk, hogy magas arányuk és tagolatlan előfordulásuk miatt a fiatalok közterületi találkozóhelyeinek jellemző konfliktushelyzetei az ilyen nézeteltérések. Ezeket területfeltű össze- csapásoknak tekintjük, amelyekben a szócsatákat egy idő után tettlegesség követheti. Életkortól, nemtől és régióktól függetlenül, közel azonos súllyal érintettek bennük az utcasarki társadalom szereplői. Nem kockáztatunk nagyobb tévedést, ha azt állítjuk, attól váltak e terepek karakteres jelenségévé, mert a legelérhetőbb, sok fiatal számára vonzó stabil találkozóhelyek értékét fokozza, ha nem kell másokkal osztozni rajtuk. *Érnek annyit, hogy használatáért a szimmetrikus helyzetű szereplőkkel vállalhatóak a konfliktusok.*

A törzshelyek kapcsán megismert tényekről és összefüggéseikről azt kell mondanunk, hogy *a fővárosi fiatalok számára az utcasarki társadalom minden egyéb találkozóhelynél fontosabbá vált.* Akár a találkozási lehetőségek gyakoriságát, akár a hetente közterületen eltöltött idő hosszát szemléltük úgy találtuk, hogy társaikkal a legotthonosabban ilyen terepeken járnak össze. Megközelítőleg 18 éves korukig érvényesül az utca dominanciája, amely kevésbé hat a továbbtanulásra esélyesebbek körében, mint a várhatóan gyorsan munkát keresők esetében.

Ennek ismeretében azt gondoljuk, hogy *a több fővárosi kerületben elkezdett, utcai elérésre alapozott ifjúsági programok nem csak indokolt kezdeményezések, de égetően szükséges, minden lehetséges eszközzel támogatást érdemlő lépések.* Nehezen tudnánk eldönteni, hogy pénzből vagy szakértelemből van-e szükség többre annak érdekében, hogy ezek ne fulladjanak ki, mielőtt eredményekhez vezetnek. Pillanatnyilag úgy látjuk, hogy pénzből sem jutott elég.

Kevésbé ismert, alig használt intézmények: a segítő szervezetek

A különböző funkciójú intézmények iránti elvárásokat, ill. azok teljesülését vizsgálva a professzionális segítség kapcsán láttuk leginkább elégedetlennek a megkérdezett fiatalokat. A közel két skálafoknyi (- 1,96) elégedetlenségi index azt jelezte, hogy lakóhelyük környékén, ha keresnek sem találnák a hozzáértő segítség intézményes formáit.

Annak ellenére sem, hogy túlnyomó többségük (71 %) úgy tudta, vannak olyan szervezetek, amelyek a nehéz helyzetbe kerülő fiatalok segítésére alakultak. Az így válaszoló 705 személyes kör egy részét hiába kérdeztük arról, hogy mely szervezet(ek)re gondolt, mert harmadrészüik valójában egyetlen ilyen szervezetet sem ismert. A valóban tájékozottak (67 %) egy része viszont több választ is adott. A szervezetek ismertsége határozottan az almintákhoz kötődött:

	egy	kettő	három	egyet sem	Σ
budai belső	43	28	12	17	100
budai külső	32	30	19	19	100
pesti belső	35	22	-	43	100
pesti külső	39	19	4	38	100
Σ	38	22	7	33	100

26. táblázat

Az ifjúságért típusúnak tudott szervezetek ismerete – mint általában az ismeret karakterű kérdések – erősen iskolázottság függő, ezért magától értetődőnek kell tekintenünk, hogy a két budai almintában magasabb a több szervezetet ismerők és alacsonyabb az első válasz ellenére tájékozatlan fiatalok aránya.

Ennek ellenére a fiatalok a kérdezhető száma feletti szervezetről, pontosabban szervezet típusról szóltak, ugyanakkor a megemlített szervezetek nagy részét igen kevesen ismerik. Ezt a helyzetet jól érzékelteti rendezett sorunk:

A százalékban kifejezhető gyakorisággal említett szervezetek (% , N = 705)

drog elvonó, leszoktató szervezetek	39
lelki segélyszolgálatok, anonim telefonvonalak	27
karitatív szervezetek (Vöröskereszt, Máltai Szeretetszolgálat, stb.)	10
önkormányzatok intézményei (CSASEG, GYIVI)	5
alkohol elvonó, leszoktató szervezetek	5
nőszervezetek (NANE, megerőszkoltakat segítő szervezetek)	3
munkanélküliekkel foglalkozó szervezetek (Munkaügyi Központok)	3
AIDS szűrés, tanácsadás	2
hajléktalanok, szököttek szállásai, alapítványok (Grund, Csellengők)	2
párkapcsolati, szexuális tanácsadó, segítő szervezetek	2
mentálhigiénés rendelők, tanácsadók	1
rendőrségi programok (DADA)	1
dohányzás ellenes egyesületek (ODE)	1
ifjúsági önszegítő szervezetek	1
Σ	102
meghatározatlan funkciójú de megemlített szervezetek	11
nem tudta megmondani milyen szervezet létezésére gondolt	33

Egy százalék alatt vagy nem említett szervezetek

nemzetközi szervezetek (UNICEF)	3 említés
homoszexuális, lesbikus szervezetek, képviseltek, klubok	1 említés
roma és más kisebbségi szervezetek	említés nélkül

A cezúrákkal sávokra osztott rendezett sor jól érzékelteti, hogy a megkérdezettek által említett segítő szervezetek (ismertségük szerint) közel sem tartoznak azonos súlycsoportba. Mindössze három olyan karakterű szervezetről tudnak, amelyekhez – relatíve széleskörű ismertségük alapján – a nehéz helyzetbe kerülő fiatalok nagyobb arányban eljuthatnának. További négy szervezet típust „közepesen” ismertnek tekinthetünk, ami esetünkben annyit jelent, hogy a 705 kérdezhető fiatal

⁵⁰ A táblázathoz $\chi^2 = 67,15470$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

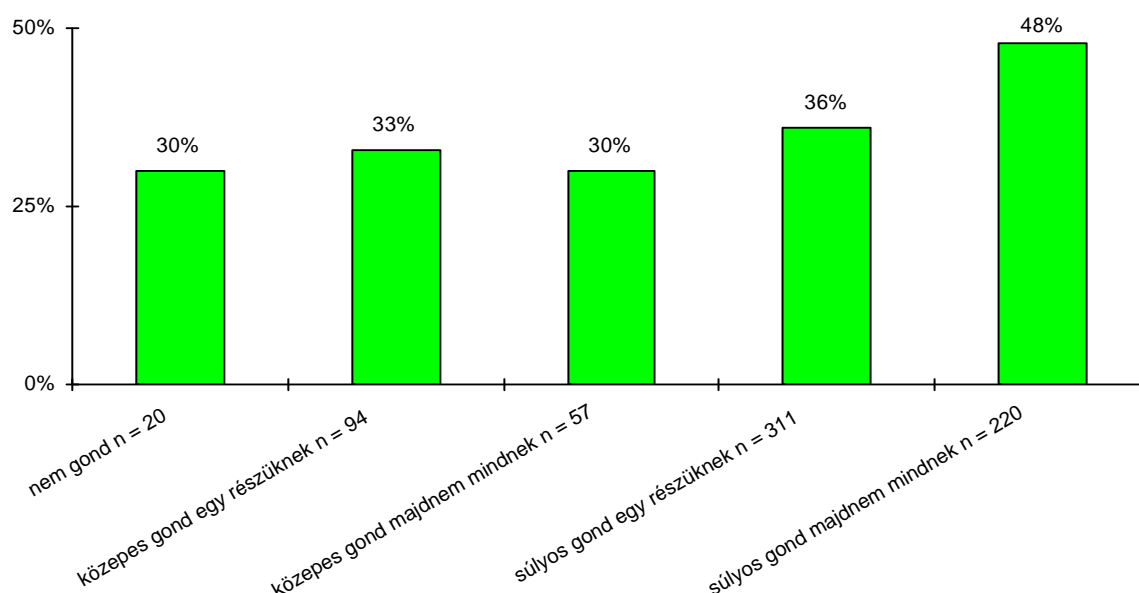

közül húsznál többen említették ezeket. Minden más jellegű segítő hivatalról, szervezetről, egyesületről, klubról, szolgálatról ennél is szűkebb körben rendelkeztek elemi, de szintén pontos információval. Ezekről még jóindulattal sem gondolhatjuk, hogy elérhető segítséget jelenthetnek a fiatalok számára. Mindezt viszonylag sok bizonytalan ismeretmozaik egészíti ki, amelyben a helyi kérdésfelelet faliújságtól a meghatározhatatlan funkciójú lakótelepi alapítványig sok olyan szervezet megjelent, amelyeknek legalább a megkérdezettek a fiatalokat segítő funkciót tulajdonítottak.

Megvizsgáltuk, hogy az átlagtól milyen változók szerint tér el a fiatalok különböző csoportjainak informáltsága a legismertebb szervezetekről. Az alminták és az iskolatípus szerint képzett csoportokban találtunk karakteres különbségeket. Ezek ismét a budai alminták és a felsőoktatásban tanulók, ill. jó eséllyel oda igyekvők ismeretöbbségét jelezték. Úgy gondoljuk, annyira közismert jelenséget láttunk, hogy adatainkat felesleges részletesen soravennünk. Ennél fontosabb egy ítélet-sor és a drog elvonó, leszoktató, tájékoztató szervezetek ismertségének kapcsolata.

Kérdőívünknek egy másik blokkjában 16, a fiatalokat feltehetően eltérő módon érintő gondot mérlegeltek a megkérdezettek, aszerint, hogy milyen súlyúnak és a fiatalokat milyen körben sújtó gondnak tartják ezeket. A kábítószer fogyasztásról kialakult ítéletek szerint jellegzetesen eltér a drogosokat segítő és a szélesebb körben tájékoztató tevékenységű szervezetek ismertsége.

A droggal foglalkozó segítő szervezetek ismertsége, a kábítószer fogyasztás

súlyának, elterjedtségének megítélése szerint (% , N = 702) ⁵¹

25. ábra

Az oszlopdiaagramon minden ítéleti csoport elemszámát feltüntettük, így átlátható, hogy az együttvéve 702 fiatal különböző csoportjai milyen súlyúak, mekkora kört jellemez a hozzájuk kapcsolódó ismertség szintje.

Egy elhanyagolhatóan szűk kör, akik *egyáltalán nem tekintik gondnak* a fiatalok kábítószer fogyasztását, és a droghasználatot *közepes gondnak tartó, kiterjedését eltérően megítélő* viszonylag kis csoportok esetében egyharmad körüli a drogos fiatalok kezelésére, tanácsadásra és tájékoztatásra szolgáló szervezetek ismertsége. Ezt alig haladja meg az informáltak aránya, a *kábítószereszt súlyos, a fiatalok egy részét érintő problémának valló, de nagy létszámú csoportban*. Végül a *súlyos, majdnem minden fiatalot sújtó gond* álláspontú, egyharmadhoz közelítő csoportban szinte minden második fiatal ismert kábítószeresekkel foglalkozó vagy a megelőzést szolgáló szervezeteket.

⁵¹ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 12,11272$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve

Erről a képről egészében véve azt kell mondanunk, hogy a drogfogyasztás elterjedését követően létrejött, segítő intézmények ismertsége csak azok körében vált viszonylag magas arányúvá, akik a kábítószerérett az ifjúságot átfogóan veszélyeztető, súlyos bajnak tekintik. Akik bármelyik, többé-kevésbé eufemisztikus ítéletet tartották valósághűnek, kevésbé ismerik a droghasználat miatt szükségessé vált, vagy azt megelőzni kívánó szervezeteket. A strucchunyo magatartás meglehetősen sikeresen megvédi követőit az informáltságtól is.

Itt meg kell jegyezzük, hogy a rendőri szervezeteket, programokat említő fiatalok (együttvéve 1 %) a DADA révén részben ide kapcsolódó szervezetet említettek, de ezek a válaszok elválaszthatatlanok egyéb rendőrségi helyektől (volt olyan válasz, amely szerint a körzeti megbízott irodájában lehet tanácsot kérni) és egészében véve is elhanyagolható a súlyuk. Részben emiatt, részben pedig a rendőrség segítő szerepének elkülönített megjelenését megőrzendő, nem vontuk össze az ilyen válaszokat a kifejezetten drog irányultságú szervezetekkel.

Adataink azt jelezték, hogy a megkérdezett fiatalok sokféle segítő szervezetről tudnak elemi információkat, ezek kis részéről szélesebb körben is informáltak. Elvben akár használhatnák is ezek egyikét-másikat, ha bajba kerülnek. Az összes megkérdezett 36 százaléka azt mondta, jutott már bajba úgy, hogy nem látta a megoldást. A segítő szervezetek valamelyikét ismerő körben (499 személy) arányuk szinte azonos, 37 % találkozott megoldhatatlannak látszó gonddal. Mi történt, amikor ilyen pillanatot éltek át? Gondolták-e, hogy segítségre van szükségük, esetleg egy ismert, segítő szervezethez kell fordulniuk, vagy más segítségforrást tartottak alkalmasnak gondjuk enyhítésére?

A válaszok egy részét ismerjük. Tudjuk, mekkora kör keresett segítséget az összes megkérdezett közül, és azt is, hogy a segítő szervezeteket ismerők milyen hányada gondolt intézményi segítségre, és közülük mekkora volt a szervezetekhez fordulóik súlya.

A megoldhatatlannak tűnő helyzetben keresett-e segítséget (% , N = altáblázatonként változó)

Az összes megkérdezett közül N = 357⁵²		A segítő szervezeteket ismerők közül N = 183⁵³	
inkább nem beszélt a helyzetről	60	szervezet ebben nem segíthetett	86
keresett segítséget	37	keresett intézményi segítséget	8
nem keresett	3	nem keresett intézményi segítséget	6
Σ	100	Σ	100

27.1 táblázat

27.2 táblázat

Az összes megkérdezett közül 37 % biztosan segítséget keresett, és feltehetően azok egy része is, akik erről a helyzetről nem kívántak beszélni. A legalább egy segítő szervezetet ismerők zöme úgy gondolta, problémája nem olyan természetű, hogy abban intézmény a segítségére lehetne. Csak 14 % tartott kompetensnek valamilyen segítő szervezetet nehéz helyzete kapcsán, de mindössze 8 % szánta el magát egy ilyen szervezet megkeresésére.

Az intézmények kompetenciájának nagyfokú kétségbevonását látva, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a szervezetek és a fiatalok gondjainak „illesztési” nehézségeit. A segítő szervezetek többnyire specializált, „emberrészekkel” foglalkozó szakszerűsége törekszenek, viszont a felnőttkor felé haladó ifjak kezdetben nem képesek strukturálni gondjaikat, csupán azt érzékelik, hogy valami nincs rendjén. Gyakran hosszú idő is eltelik ebben az állapotban.

A professzionális segítőknek ekkor kellene megismerniük és önmagukkal is megismertetniük a fiatalokat, de erre egyik félnek sincsenek jó kilátásai. A segítők csellengő, gyenge iskolai vagy munkateljesítményű, alkoholizáló, kábítószeres, stb. fiatalokra várnak. A fiatalok viszont eleinte

⁵² A forrástáblázathoz $\chi^2 = 302,91300$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

⁵³ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 37,28323$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

még ezek egyikét sem produkálják, de nem szeretnék felnőttek lenni, elsősorban a médiából és egymás révén ismert, gyakran változó, de mindig ifjú sztárokra szeretnék hasonlítani.

Amikor már azt is észreveszik, hogy készítéseik ellenére (az egyre élesebb versenyhelyzet miatt) a környezet alig ad időt a „szerep moratórium” elnyújtására, akkor kezdődnek azok a bajok, amelyekre a segítő szervezetek specializálódnak.

Az összes segítségkérő fiatal súlya többszöröse az intézmények kapcsán érintett támaszkere-sőknek. *Az egymástól távoli arányok azt jelzik, hogy amikor a fiatalok nem látják, miképp is lehetne gondjukat megoldani, akkor sem a segítő szervezeteknél keresik a külső kapaszkodókat.*

A mindössze 15 intézményi segítséget kérő fővárosi fiatal kapcsán nem lehet más dolgunk, mint leszögezni: a megkérdezettek elhanyagolható töredéke fordult az alkalmanként *ifjúságért(?)* típusúnak nevezett szervezetekhez. Az érintettek megoszlásával, vagy támaszkereső lépéseik okai-val nem is foglalkozhatunk, mert az már megtévesztő álprecizitás lenne.

A domináns többségről pedig azt kell hangsúlyoznunk, hogy nehéz helyzetük ellenére sem tekintették gondjaikat a segítő szervezetek hatókörébe tartozónak. Róluk és a civil segítségkeresés-ről külön fejezetben kell szólnunk.

A fejezet befejezéseként azt kell áttekintenünk, milyen prognózist kaptunk azoktól a fővárosi fiataloktól, akik szerint nincsenek segítő szervezetek vagy ha vannak is, egyet sem ismertek közü-lük. A kilátásokról kérdezhető 491 személyes körben régiók szerint eltérő a reménykedő és a szkep-tikus fiatalok aránya, de nem ezt tartjuk igazán fontosnak. Ezt a képet láttuk:

Egy két éven belül alakulnak-e a fiatalokat segíteni képes szervezetek, alminták szerint (% , N = 491) ⁵⁴

	igen	nem	nem tudja	Σ	nem ismert egyet sem ⁵⁵
budai belső	61	16	23	100	49
budai külső	37	15	48	100	38
pesti belső	45	42	13	100	64
pesti külső	49	17	34	100	56
Σ	48	21	31	100	53

28. táblázat

Úgy gondoljuk, adatainkból az igen-nem arányai helyett elsősorban arra kell figyel-nünk, ami kivételes: a megszokottnál lényegesen magasabb arányú *nem tudja* válaszokra. Felvételünkben sem az eddigi, sem a későbbi kérdésekkel nem állítottuk ilyen mértékben eldönthetetlen feladat elé a fiatalokat. Majd látjuk, hogy ennél lényegesen bonyolultabb prognózisalkotás elől is mindössze néhány százalékuk tért ki. Mi okozhatta, hogy ilyen sokan képtelenek mutatkoztak a kilátások megítélésére? Attól tartunk, hogy a segítő szervezeteket nem ismerő fiatalok valamit mégis csak ismertek. Legyünk pontosak: valaminek a hiányát érzékelhették. Kortársaik körében elvétve hallhat-tak arról, hogy valamelyiküknek intézményes segítséggel sikerült megoldania nehézségeit.

Ezt a meggyőződésünket részben a civil és az intézményi segítségkeresés imént látott eltérései táplálják. Másfelől az a gondolat kísérlet, amit a kutatásunkban érintett hét évjárat 144 ezres sokasá-gát figyelembe véve elvégeztünk. Az összes megkérdezett 36 százaléka átélt megoldhatatlannak tűnő helyzetet. Mi történne, ha több mint 50 ezer 14-20 éves fiatal zúdulna gondjaival a fővárosban működő tanácsadó, terápiás, elvonó, információs és más ifjúsági szolgálatokra, irodákra, rendelők-re, a védelmi és megelőző programok néhány személyből álló szakértőire? Kik mondanák, hogy a meglévő szervezetek nem kompetensek ilyen tömegű, támaszkereső fiatal problémáinak megoldá-sában? Feltehetően a megcélzott intézmények. Úgy gondoljuk, erre csak azért nem került sor eddig, mert a fiatalok alig keresik az ismert szervezeteket.

⁵⁴ A táblázathoz $\chi^2 = 41,02824$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

⁵⁵ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 24,80106$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát je-lezve. A kiegészítő oszlopot N = 1000 elemszámú forrástáblázatból emeltük ki.

A négy régió különbségei közül egyet tekintünk lényegesnek: a kételkedő válaszok nagyarányú eltéréseit. Ebben az esetben is az átlag különvéleményeket kendőző természetével találkozunk, hiszen a pesti belső lakóövezetben látott 42 % több mint kétszeresen haladja meg mindhárom további alcsoport – praktikus konszenzusos – válaszait, miközben a minta átlaga mérsékeltnek tekinthető 21 százaléknál.

A pesti belső alminták különálláspontja akkor válik érthetővé, ha figyelembe vesszük, milyen volt az itt élő fiatalok között azok aránya, akik szerint nincsenek segítő szervezetek, vagy ha vannak, akkor sem tudnak egyet sem megemlíteni. A táblázat Σ utáni kiegészítő oszlopában a segítő szervezetekről teljesen tájékozatlanok arányát adtuk meg. A pesti belső régióban megkérdezettek nem csak kételkedőbbek társaiknál, de sokkal tájékozatlanabbak is. A két adatsor egybevetése arról győző meg bennünket, hogy *abban az almintában hisznek legkevésbé hatékony segítő szervezetek megalakulásában, amelyben a meglévő szervezetekről is a legalacsonyabb a fiatalok tájékozottsága.*

EGYÉNI NEHÉZSÉGEK, GENERÁCIÓS GONDOK

Magánbajok és civil segítség

A megkérdezett fiatalok 36 százaléka azt mondta, hogy már szembe kellett néznie olyan, nehéz helyzettel, amely megoldhatatlannak tűnt a számára. A fennmaradó 64 % szinte egyöntetűen állította: még nem került ilyen helyzetbe, mindössze 6 fiatal nem tudott válaszolni.

Feltételeztük, hogy az önállóan áthidalhatatlannak mutató nehézségek a megkérdezett fővárosi fiatalokat differenciált módon érik el. A számításba vehető demográfiai változók szerint (alminta, nem, életkor, iskola, stb.) két kivétellel nem találtunk érdemi eltéréseket. A gazdasági aktivitás és családjuk épsége mentén viszont jelentős mértékben eltérő válaszokat találtunk. A gazdasági aktivitás esetében a nehéz helyzetek eltérésein túl abban is jelentős különbséget láttunk, hogy képesek-e ezekről beszélni a tanulók, ill. dolgozó fiatalok. A szülők együttélését jelző változó kapcsán minden csoportban szinte egységesen 21 % körül állították, hogy volt ugyan ilyen helyzetük, de arról nem szeretnék beszélni. Elsőként ezt, az egyszerűbbnek ígérkező keresztkapcsolatot vetjük szemügyre.

Volt-e nehéz helyzetben, aszerint, hogy kikkel él szülei közül (% , N = 994) ⁵⁶

	nem volt	volt	Σ
mindkettővel	67	33	100
anyjával	60	40	100
egyikkel sem	52	48	100
apjával	45	55	100
Σ	64	36	100

29. táblázat

A táblázat diagonális elrendeződésű adatai jól érzékeltetik, hogy milyen helyzetű fiatalok kerülnek gyakrabban olyan bajba, amelynek megoldásához eszközeik elégtelenek. A kövér szedéssel kiemelt poláris értékek egyike azt jelzi, hogy az együtt élő szülők olyan háttérrel jelentenek, amely mintegy „kipárnázza” a világot. A nehéz helyzetektől legkevésbé sújtott csoport a kérdezettek 71 százalékat adja. A másik póluson a gyermeküket maguk nevelő apák fiai-lányai ezt a védettséget lényegesen ritkábban élvezhetik. Ide 3 % tartozik a kérdezettek közül.

A széli helyzetek közötti két csoportból a csak anyjukkal élők (ők adják a megkérdezettek 23 százalékat) válaszai arra utalnak, hogy az apa kiválását követően a családi védőernyő közel olyan mértékben képes a megoldhatatlannak tűnő nehézségektől megóvni a fiatalokat, mint az együtt élő

⁵⁶ A táblázathoz $\chi^2 = 11,48084$ és $p < 0,01$ értékek tartoznak, erős szignifikanciát jelezve.

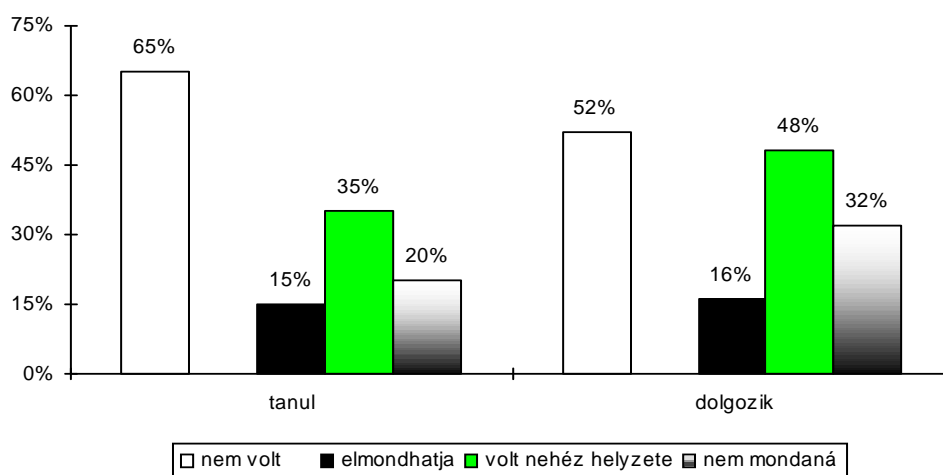
szülők esetében. A szülők mindegyikétől külön élő 3 százalékos kis csoportba tartozók válaszaik inkább a másik mikrocsoporthoz, az anyjuk nélkül élőkhez közeliek.

Balgaság lenne részünkről, ha feltételeznénk, hogy a szülők együtt-, ill. különélése szerint eltérő arányok indikátorai lehetnek annak, milyen gyakran jelennek meg különféle gondok a fiatalok négy csoportjában. Barátaikban, szerelmesükben akár egyforma gyakran csalódhatnak, iskolai nehézségeik vagy otthoni konfliktusaik is hasonló rendszerességgel adódhatnak. A szülők jelenléte, vagy a családból történt kiválásuk ezeket talán nem tudja távol tartani a fiataloktól. Azt viszont elfogadhatjuk, hogy az ilyen problémák önálló kezelésére az eltérő családi helyzetű fiatalok más-más mértékben képesek. A szüleikkel élők kevésbé gondolják, hogy nehézségeikkel nem képesek megbirkózni, a többiek különböző mértékben, de kevésbé tartják alkalmasnak magukat gondjaik megoldására. Összefoglalóan, a szülők jelenléte mellett a fiatalok kompetencia tudata erősebb. Feltehetjük, hogy nehézségeik megoldására is alkalmasabb módokat választanak, mint társaik, de ezt csak kutatásunktól függetlenül kívánhatnánk nekik. Hogy mégsem kívánjuk, annak egyetlen oka van: szívesebben látnánk valamennyiüket gondjai megoldására képes felnőtté válni.

A kompetenciája határaiba ütköző 357 személyes körből 41 % vállalkozott arra, hogy beszéljen megoldhatatlannak látott problémáiról, a többiek nem kívánták elmondani ezeket.

A megkérdezettek számára eltérő módon váltak elmondhatóvá az önállóan megoldhatatlan nehézségek. A négy almintá között nem találtunk érdemi különbségeket, a többséget alkotó tanulók és a dolgozó fiatalok viszont más-más mértékben éltek át egyedül áthidalhatatlan gondokat, és ezeket másképpen tartották elmondhatóknak:

Volt-e nehéz helyzetben, elmondaná-e, gazdasági aktivitás szerint (% , N = 962) ⁵⁷

26. ábra

Az oszlopdiagram csoportokba foglalt három-három értéke plasztikusan jelzi, hogy a nehéz helyzeteket ritkábban átélő diákok inkább elmondhatóknak ítélték gondjaikat, míg a dolgozók, viszonylag gyakoribb nehézségeik közül, kevesebbről tudtak beszélni. Azt gondoljuk, hogy a most látott kép többféle háttérrel is számolhatunk. Feltehető, hogy a megkérdezett tanulók egy része nem kívánt beavatni bennünket gondjai természetébe, viszont az interjúhelyzetben kényelmetlennek tartotta az elutasítást, ezért inkább a kitérő utat választotta a *nem volt* válasz lehetőségével.

Logikai szempontból a fordított helyzet is azonos értékű. A diákok számára az iskola még versenyhelyzetben is „puha” környezetet biztosít, amelyben a munkakeresés, majd a tétre menő munkahelyi követelményrendszer (sajátos buktatóival) még nem jelenik meg. Ez utóbbiak miatt a már dolgozó fiatalok gyakrabban kerülhettek nehéz helyzetekbe, és tapasztalataik elzárkózásukhoz is hozzájárulhattak.

Harmadikként azt is feltehetjük, hogy a többnyire tanulókkal interjúzó kérdezőbiztosok a mintában szereplő, kisszámú dolgozóval kevésbé tudták megteremteni azt a légkört, amelyben nehéz helyzeteik részleteit elmondhatták. Ez ellen szól, hogy aránylag sok dolgozó fiatal vállalta: a *voltam*

⁵⁷ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 8,05881$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve.

nehéz helyzetben, viszont nem szeretnék beszélni róla, könnyen kényelmetlenné váló kérdezt-kérdező viszonyt.

Az interjúszituációt is mérlegelve hajlunk az első, a diákok kitérő magatartását feltevő értelmezés elfogadására, de valójában nincs olyan adatunk, amely ebben megerősíthetne bennünket.

Az 'egyedül nem megy' karakterű, elmondhatónak ítélt helyzetekből 146 megkérdezett összesen 165 esetet mondott el, ami 113 százaléknak felel meg. Ez lényegesen alacsonyabb a barátságválasztás kritériumai, ill. a barátság funkciói kapcsán megismert arányoknál. Az 1998. őszén végzett kutatásunkban szinte azonos: 114 % volt a nehéz helyzetet átélt fiatalok gondjainak teljes sorozata. Három évvel korábban, a Káposztásmegyer 2 lakótelepen egy kevéssel gyakrabban említettek két-három nehéz helyzetet, ennek megfelelően 133 % volt a megismert sorozat terjedelme. A három arány arra utal, hogy a lokális kutatások és a reprezentatív mintán készített felvétel alkalmával a megkérdezett fiatalok megközelítően hasonló mélységig idézték fel nehéz helyzetüket.

Az elvétve előforduló több válaszból (9 fiatal két, 5 pedig kettőnél több választ adott) kértük a legnehezebbnek tartott helyzet kiválasztását, és így mindenkinél egy problémát kódoltuk. Az eredetileg 15 típusba sorolt válaszok 82 százaléka hét kategória között oszlott meg. Az átrendezés nyomán a nehéz helyzetek kilenc típusával dolgoztunk, ebből hét eredetileg is egy motívumot tartalmazott, összevonás eredménye az iskola, tanulás, iskolaválasztás és a kriminalitás kategória. Négy, ritka választ a gyűjtő szerepű, *egyéb* válaszokhoz soroltuk. Az így kialakított kategóriák rendezett sora átláthatóvá teszi, hogy az összevonás nem mosta egybe a különböző súlyú nehéz helyzeteket.

A külső segítség nélkül megoldhatatlannak tűnő helyzetek (% , N = 146)

	1999.	1998.	1995.
iskola, tanulás, iskolaválasztás	32	19	21
szerelmi csalódás, partnerkapcsolatok konfliktusai	19	24	12
családi gondok, viták a családtagokkal	15	19	14
baleset, természeti csapás	8	-	-
barátokkal kapcsolatos csalódás, feszültségek a barátságban	7	6	8
anyagi gondok, pénzhiány	6	3	13
pszichés zavarok, mentális nehézségek	2	6	3
kriminalitás (tettessé, áldozattá vált)	2	5	3
alkoholizálás, kábítószerfogyasztás	2	4	2
egyéb, besorolhatatlan helyzetek	7	13	7
Σ	100	100	100

Az elmondott nehéz helyzeteket cezúrával tagoltuk két sávra. Az első sávban a javarészt diákokból álló mintában magától értetődően gyakori iskolai gondok mellett a két legfontosabb személyes kapcsolat nehézségeit, konfliktusait találtuk. A második sáv (az egyéb válaszoktól eltekintve) együttvéve sem olyan terjedelmű, mint a leggyakrabban említett iskolai, iskolaválasztási nehézségek. A 26. ábra értelmezéséből adódóan nem állíthatjuk, hogy a megkérdezettek megoldhatatlannak tűnő helyzetei a most látott sorozatra korlátozódtak, de ennyit tartottak számunkra elmondhatónak. Az 1995. évi káposztásmegyeri és az 1998-ban végzett felvétel második-harmadik oszlopban közölt adatait szemlélve azt kell mondanunk, hogy a megemlített helyzetek két sávja *nagy valószínűséggel megfelel az átélt (és segítséggel megoldott) problémák szerkezetének.*

A megismert gondok megoszlása egyetlen változó, az életkor szerint mutatott érdemi eltéréseket. Ezek áttekintéséhez kivételesen függőlegesen olvasandó táblázatot szerkesztettünk.

	14-15 év	16-17 év	18-20 év	Σ
iskola, tanulás, iskolaválasztás	38	35	23	32
szerelmi csalódás, partnerkapcsolatok konfliktusai	15	14	27	19
családi gondok, viták a családtagokkal	12	13	19	15
baleset, természeti csapás	7	4	13	8
barátokkal kapcsolatos csalódás, feszültségek a barátságban	7	11	2	7
anyagi gondok, pénzhány	5	4	10	6
pszichés zavarok, mentális nehézségek	2	4	-	2
kriminalitás (tettessé, áldozattá vált)	7	-	-	2
alkoholizálás, kábítószerfogyasztás	2	2	2	2
egyéb, besorolhatatlan helyzetek	5	13	4	7
Σ	100	100	100	100

30. táblázat

A három életkori csoport nehéz helyzeteinek legfontosabb különbségeit a leggyakoribb gondokat tartalmazó első sávban találjuk. A legidősebbek a másik két csoport tagjainál lényegesen kisebb arányban említettek iskolai nehézségeket. Ennek nagy valószínűséggel az idősebbek élethelyzetéhez kötődő oka van. A felsőfokon tanulók kivételével nincsenek aktuális iskolai tennivalóik és már túltették magukat a korábbi évek esetleges iskolai nehézségeinek nagy részén.

A 18-20 éves korcsoportban közel kétszer olyan gyakran találkoztunk párkapcsolati konfliktusokból, szerelmi csalódásból adódó nehéz helyzetekkel, mint a fiatalabbaknál. Az arányeltérések jól kijelölik, mikor lépnek az általunk próbaszexnek nevezett párkapcsolatok helyére érzelmileg megalapozott, ezért válságaikkal igazi megrázkódtatást okozó viszonyok. Bizonyára az ifjabbak körében is többen átéltek már szakítást, viszonzatlan szerelmet, mint amilyen súllyal ezt megoldhatatlan nehézségként megemlégtették, de kevésbé tudtak beszélni ezekről a helyzetekről, mint érettebb, tapasztaltabb társaik.

A gyakori nehézségek sávjának harmadik eleme a családi gondokból, a családtagok közötti vitákból adódik. Az ilyen válaszok a két ifjabb korcsoportban ritkábbak, a 18-20 év közöttiek esetében súlyuk megközelíti a csoporthoz tartozók kéttizedét. Úgy gondoljuk, a különbség abból adódik, hogy az önállósodáshoz egyre közelebb kerülő idősebbek családjukon belül mind határozottabban kívánják érvényesíteni álláspontjukat, törekvéseiket és mind terhesebbnek érzik az együttéléstől óhatatlanul adódó korlátokat. Emiatt akkor is érzékenyebben reagálnak a családi konfliktusokra, ha azok esetleg nem is gyakoribbak, mint ifjabb társaik körében.

A válaszokban megemlégtett nehéz helyzetek domináns többségének megoldásához a fiatalok külső segítséget igyekeztek keresni. A megkérdezettek 92 százaléka számolt be ilyen lépéseiről. Ez megegyezik az 1998. őszi felvételünkben látott aránnyal, és csak 2 százalékkal magasabb az 1995. évi Káposztásmegyer 2 kutatás hasonló adatánál. A lokális vizsgálatok és a reprezentatív felvétel során a fiatalok külső segítség bevonásáról hozott döntéseit gyakorlatilag azonosnak találtuk. A közeli, magas arányok egyben azt is jelentik, hogy szinte mindig olyan helyzetekről beszéltek, amelyeknek megoldásához valóban szükségük volt segítségre.

Az alacsony elemszám (146) melletti magas arány előrevetítette, hogy a megkérdezett fiatalok különböző csoportjai egymáshoz közeli mértékben keresték a külső segítséget, és nem tette valószínűvé a gondok jellege szerinti eltéréseket sem. Feltételezésünknek megfelelően csupán egy változó szerint találtunk szignifikáns keresztkapcsolatot. A megoldhatatlannak ítélt helyzetekben másképpen viselkedtek azok, akik testvérhelyzetben élnek és a testvér nélküli fiatalok:

⁵⁸ A táblázathoz $\chi^2 = 29,25931$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve.

	keresett	nem keresett	Σ
van testvére	94	6	100
nincs testvére	80	20	100
Σ	92	8	100

31. táblázat

A nehéz helyzetben követett eljárásmodot egészében a többséget alkotó testvérhelyzetűek határozták meg. Azt gondoljuk, számukra a családon belül elsajátított társas készségek tették lehetővé, hogy közel valamennyien megtehették a segítségkeresés első lépését, gondjukat képesek voltak megosztani valakivel. Az egyedüli gyerekként felnőtt fiatalok ugyanerre a lépésre számottevően kisebb arányban vállalkoztak. Feltételezhetjük, hogy a viszonzható segítségnyújtás és segítségkérés lehetőségeiről kevesebb primer tapasztalattal rendelkeznek, családon belül legalább is ennek megismerésére kevesebb lehetőségük volt, mint azoknak akiknek van testvérük. Emiatt nehéz helyzetekben szűkebb a megbízható – gondjaik ismeretével feltehetően nem visszaélő – társak kiválasztására szolgáló döntési repertoárjuk. Már ott kezdődhetnek nehézségeik, hogy el kell dönteniük, kit vonhatnak be bajaikba. Ettől kezdve számukra minden további lépés egy fokkal nehezebb.

A nehéz helyzetek karaktere szerint a segítségkeresési törekvések 89 és 100 % között váltakoztak, de a keresztkapcsolatok semmilyen szinten nem mutatkoztak szignifikánsnak. Akkor sem, amikor a gondok második sávjába tartozó nehézségeket egyetlen csoportba vontuk össze. Emiatt feleslegesnek tartjuk az eredmények részletezését.

A magukat segítségkeresésre elszánó fiatalok domináns többsége (98 %) arról adott számot, hogy sikerült megkapnia azt az információt, tanácsot vagy segítséget, amelynek révén megoldhatta, vagy legalább is megérthette problémáját. A sikeres segítségkérések magas aránya azt jelzi, hogy a támaszkereső fiatalok a lehetséges segítők köréből igen pontosan kiválasztották azokat, akik az éppen nehéznek tűnő helyzethez illő megoldásmódot ajánlottak, vagy a bajok természetét megértve olyan információval rendelkeztek, amelynek megosztásával jobb helyzetbe hozhatták segítségkérő társukat. Az arányok gondok szerinti megoszlása 95 és 100 % közötti sikeres támaszkeresést tükröz, ezeknek részletezése ismét terméketlen lenne, mert nem tudnánk problémák szerint megkülönböztetett értelmezést adni.

Az 1998. és 1995. évi kutatásokban 94, ill. 86 % volt a támaszkereső lépések eredményessége. A válaszok ebben az esetben is meglehetősen közeli, annak ellenére, hogy a káposztásmegyeri kutatásban még a későbbiekől kissé eltérő módon kérdeztük a segítségkérések hatékonyságát.

Mielőtt továbbhaladnánk szükségesnek tartunk egy összefoglaló megjegyzést az átélt nehéz helyzetek, a megoldásuk érdekében tett segítségkereső lépések és azok hatékonyságának együttes értelmezése alapján. A szinte teljeskörű külső segítségkérés és ezek ugyancsak közel teljeskörű hatékonysága alapján észre kell vennünk, hogy azok a nehézségek, amelyekbe a megkérdezett fiatalok akár helyi, akár reprezentatív felvétel során beavattak bennünket, majdnem mindig *külső segítséggel megoldott* gondok voltak. Ennek nyomán fel kellett tennünk a kérdést: vajon az utalással jelzett, de konkrét részleteikben el nem mondott gondok is ilyen lefutásúak voltak-e? Valószínűnek gondoljuk, hogy nem. Annak okán, hogy bizonyára könnyebben vállalták bajaik elmondását azok a fővárosi fiatalok, akik sikerrel lezárt problémáikra emlékezhetek vissza az interjú során. Azokat a nehéz helyzeteket, amelyeket megoldatlanul cipelnek vagy amelyekből vereséggel kellett kilépniük feltehetően inkább nem aggatták kérdezőinkre. Azt gondoljuk, hogy a *voltam egyedül megoldhatatlannak tűnő helyzetben, de azt nem szeretném elmondani* válaszok egy részének jelentése: *voltam egyedül megoldhatatlannak tűnő helyzetben, de azt nem tudtam megoldani*. Aki egy kérdést megfogalmaz, annak van is valamilyen válasza, amelynek megerősítését várja. Amikor a kérdés nem fogalmazódik meg, az valódi tanácstalanságot jelöl.

Visszatérve a segítségkérő lépésekhez, azt kell szemügyre vennünk, honnan vártak támogatást a nehéz helyzeteikről beszámoló megkérdezettek. Ez egyúttal azt is jelzi, kikben bíznak, kikkel osztják meg gondjaikat a fiatalok. Azt ugyanis kérdésesnek sem tartjuk, hogy a segítségkereső lépéshez

⁵⁹ A táblázathoz $\chi^2 = 5,54981$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve.

nem elég kompetensnek tartani a kiszemelt segítségforrást, de bízni is kell benne. Ha ez hiányzik, akkor igen kicsi annak a valószínűsége, hogy a fiatalok beavatják gondjaikba. Rendezett sorunkban ismét megadjuk a két korábbi kutatás eredményeit.

Hol, kinél kerestek segítséget a megoldhatatlannak tűnő helyzetekben (% , N = 117)

	1999.	1998.	1995.
barát, barátnő, haver	48	42	38
szülő(k)	35	36	44
családtag(ok), rokon(ok)	7	10	4
tanár, munkahelyi vezető	5	4	4
segítő szervezet, segítő foglalkozású személy	2	4	8
egyéb, besorolhatatlan válasz	3	4	2
Σ	100	100	100

A három kutatás adatait együtt szemlélve azt kell kiemelniünk, hogy a megkérdezettek – függetlenül a kutatás lokális vagy reprezentatív jellegétől, ill. időpontjától – a nehéz helyzetek megoldásában, ha már 'egyedül nem megy' valójában két segítségforrást vesznek számításba. Annak ellenére, hogy válaszaikban további külső támaszok is megjelennek.

Ebből adódóan a rendezett sort egy cezúrával két sávra oszthattuk. Éles törés választja el a valóban fontos elemeket azoktól, amelyeknek sem egyenként, sem együttvéve nincsen súlyuk. Az első sávban a választott és a veleszületett személyes kapcsolatok mentén, egymáshoz közeli arányban kerestek kapaszkodókat a megkérdezettek. Nehéz helyzeteik elsősorban hozzájuk vezették a segítségforrás után néző fiatalokat. A második sáv egyetlen tagjának sem tulajdoníthatunk jelentőséget a barátok és a szülők mellett. Az aránykülönbségek méricskélését félrevezető álprecizitásnak tartjuk, hiszen valódi váltást csak a sávok között láthatunk. Annál fontosabbnak látjuk, hogy a foglalkozásból, a megkérdezethez fűződő kapcsolatból nem következett a tanárok, munkahelyi vezetők, segítő foglalkozásúak és ilyen szervezetek nagyobb arányú kiválasztása. Feltételezzük, hogy *éppen a szükséges bizalom hiányzott e lépéshez.*

Kutatásunkhoz visszatérve, a rendezett sor leggyakrabban említett eleme azt jelzi, hogy a fővárosi fiatalok elsősorban barátaikhoz fordultak, ha egyedül megoldhatatlannak ítélték nehézségeiket. A gondok jellegéről elmondottak nyomán ennek két okát látjuk. Hasonló élethelyzetű társaikat „szakértőnek” tekintik és erre jó okuk van, hiszen ezeket a nehézségeket saját élményeikből ismerhetik. Emellett a barátválasztási kritériumok sorában fontosnak mondott bizalom alapján barátaikat könnyebben avatják be gondjaikba, mint sok egyéb ismerősüket.

A segítségforrások sorában gyakorta említett szülők attól válnak fontossá, hogy olyankor is fokozhatják a fiatalok teherbírását, feszültségtűrő képességét, amikor nem akarják gyerekeik helyett megoldani nehézségeiket, hanem beérik a helyzet értelmezésével, a lehetséges megoldások számbavételével. Ezzel is stabil hátországot nyújthatnak a nehéz helyzetek idejére, és azon túl is. A gondok otthoni megbeszélésének lehetősége legalább olyan fontos, gyakran még fontosabb is, mint a megfellebbezhetetlen, receptszerű javaslatok vagy a szülői közbelépés.

A szülőktől várt segítség arányát korábban is a barátoknál keresett külső támaszokhoz közeleink találtuk. Ennek alapján akár azt is mondhatnánk, hogy a nehéz helyzetbe kerülő fiatalok és szüleik viszonya tisztes mértékben tartalmaz bizalmi elemeket, amelyek sokszor lehetővé teszik a segítség-, vagy tanácskérést. Mégis tartózkodnánk a minősítéstől, mert a leggyakrabban elmondott gondokhoz másképpen társulnak a szülőktől segítséget remélő lépések, mint amit az átlag mutat. Ha valahol indokolt az átlag csalóka természete miatti óvatosság, akkor itt különösen az. Elhamarkodott megállapítások helyett megnéztük: milyen helyzetek megoldásához honnan várták a segítséget.

A nehéz helyzetek és a támaszkereső lépések esetében már elemzett sávok tagolódás nyomán mindkét változónál összevontuk a második sávban megismert gondokat, ill. segítségforrásokat. A kereszttösszefüggések többségét az első sávok által meghatározott hat helyre várhatjuk, ezért a további táblázatrészeket egyszerűsíthetőnek tekintjük. Így a 10 x 6 cellából álló táblázatmonstrum helyett mindössze 4 x 3, tehát 12 cellában jelennek meg a gondok és a segítségforrások kapcsolatai. Közülük hatot tekintünk fontosnak, ugyanúgy, mint a 60 cellás adattengerből. A két megoldás ab-

ban különbözik, hogy összevonás nélkül az összes segítségkereső fiatal válaszainak 45 százaléka 54 lehetséges cella között szétszórtan jelenhetne meg, és ezzel garantáltan jelentéktelenné válna. Az összevonás után mindössze 6 celláról kell azt mondanunk: ezek kevéssé befolyásolják az összképet.

Hol, kinél kerestek segítséget a megoldhatatlannak tűnő helyzetek jellege szerint (% , N = 134) ⁶⁰

	barátok	szülők	más segítségforrás	Σ
iskola, tanulás, iskolaválasztás	21	67	12	100
szerelmi csalódás, partnerkapcsolatok konfliktusai	80	16	4	100
családi gondok, viták a családtagokkal	50	5	45	100
más helyzetek	53	29	18	100
Σ	48	35	17	100

32. táblázat

A táblázat celláiban kövér szedéssel különböztetjük meg a **domináns** értékeket, és kurzív számokkal az összevont, *pillanatnyilag érdektelen* adatokat. Elemzésünkben a belső kerettel elhatárolt hat keresztkapcsolatra összpontosítunk, mert a fontos tendenciákat az így elkülönített hat cellában találjuk. Minden további kapcsolatot az alaptendenciákhoz képest esetlegesnek tekintünk, mondhatnánk: érdekes, de nem fontos eredmények.

Az iskolai problémák kapcsán elmondott segítségkereső lépések kétharmada szüleikhez vezet a fiatalokat. A párkapcsolatok gondjai, és a családi konfliktusok esetében viszont fordított helyzettel találkozunk: domináns mértékben barátaiknál keresték – és találták meg a külső támaszt.

Ezek alapján a segítségforrásokról szóló eddigi megállapításaink több elemét is finomítanunk kell. Az iskolával, tanulással, iskolaválasztással kapcsolatos gondok kapcsán elsősorban szüleiket tartották kompetensnek a fővárosi fiatalok. Ilyen helyzetekben elvélve fordultak barátaikhoz. Úgy gondoljuk, hogy amikor a főként diáksorban lévő megkérdezettek az „iskolahivatallal” kapcsolatban alkalatlannak vélik magukat egy nehéz helyzet megoldására, akkor nem meglepő, hogy felkészületlenségüket barátaikra is kivetítik. Gyakorlatlanok az ügyintézésben, nem is ok nélkül tartanak a kiszolgáltatottságtól, és barátaikat sem látják talpraesettebbeknek. Ilyenkor anyányi lányok, továbbtanulásra készülő ifjak képesek *egy csapásra olyan gyerekké válni, amilyenek már régen nem gondolják magukat*. Ezt a szerepváltást nagyrészt az iskola gerjeszti. A „küldd be apádat” kiskorúsító mondat korántsem számít múltidéző kabarészövegnek, és *azt sem kell hinnünk, hogy az iskola az intézmények sorában a demokrácia gyakorlóterepe*. Megítélésünk szerint e két mozzanat összefügg, a diákok alárendelt helyzetét (a továbbtanulási esély vagy az elhelyezkedés veszélyeztetésének hangsúlyozása mellett) éppen az infantilizálással éri el az iskola.

A megkérdezett fiatalok tehát elsősorban akkor keresik szüleik segítségét, amikor ifjúkori programjuk kiemelt fontosságú eleme, az iskola és a tanulás kapcsán adódnak nehézségeik, de a személyes kapcsolatok – ugyancsak gyakori – problémáinak megoldásába csak ritkán vonják be őket.

Az életkorban közeli barátoknak a személyes kapcsolatok mindkét fontos csoportjában megkülönböztetett szerepet biztosítottak segítségkereső lépéseikben. Ez azt is jelenti, hogy párkapcsolataik nehézségeit – mint ahogy feltehetően e kapcsolatok felhőtlen oldalát is – elvélve képesek szüleikkel megosztani. A tartózkodás egyik összetevője bizonyára abból *az elfogultságból ered, amely szüleiket is elfogja, amikor gyermekeikkel a legjobb szándékkal szeretnének szerelemről, szexualitásról beszélni*. De nem csupán a régi viccből közismert „a pillangók is így csinálják” - helyzetről van szó. Feltehetően arról is, hogy *szüleik párkapcsolatát nem tartják példaértékűnek, köszönik szépen, de nem kérnek az abból levonható tapasztalatokból*.

Ugyanakkor a hasonló cipőben járó barátokat (éppen a helyzetazonosság vagy a közelinek tudott helyzet miatt) párkapcsolataik gondjait megértő és empátiával fogadó támaszforrásnak tekintik. Mindemellett jobban elfogadják azokat a tapasztalatokat, amelyek a párhelyzetről generációjukban kialakulnak, mint a szüleik, vagy azok korosztályának bizonyára gazdagabb helyzetismeretét.

⁶⁰ A táblázathoz $\chi^2 = 45,49466$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

Egészen más miatt fordulnak elsősorban barátaikhoz a családon belüli gondok, viták kapcsán segítséget kereső fiatalok. A segítség esetleg nem is a megoldáshoz vezető tanács, hanem az együttérző meghallgatásból adódó, feszültségoldó lehetőség. Ezek a viták, konfliktusok gyakran a szüleikkel elrendezhetetlennek tűnő saját ügyeik, *hogyan kérhetnének tanácsot attól, akivel éppen összekülönböztek, vagy aki éppen „nem érti meg” őket*. Gyakran emiatt kell barátaikhoz fordulniuk.

Együttvéve azt mondhatjuk, hogy a fővárosi fiatalok erős egyharmada már beleütközött kompetenciája korlátaiba. Nehéz helyzeteik közül a segítséggel megoldott, lezárt gondok jellegét, a külső támaszforrásokat és azok hatékonyságát megismertük, viszont problémáik többségébe nem kívántak beavatni bennünket. Valószínűleg a megoldatlan helyzetek maradtak fedésben. Láttuk, hogy elsősorban a civil segítség lehetőségeit veszik számításba, főleg barátaiknál és szüleiknél keresnek támaszt. Megismertük, hogy milyen helyzetekben, kivel osztják meg gondolataikat és így feltárhattuk a segítségforrások problémafüggő differenciáltságát.

A családi konfliktusok közül a szülőkkel kialakult nézeteltéréseket részletesebben is tárgyaljuk dolgozatunk következő fejezetében.

Viták, konfliktusok a fiatalok és szüleik között

Kutatásunkban és a hozzá legközelebbi két, szűkkörű felvételben az önállóan megoldhatatlan nehéz helyzetek 14-19 százalékában a családi gondokat, vitákat említették a megkérdezettek. Ez az összes nehéz helyzet közül a gyakoribbak sávjába tartozott mindhárom kutatás alkalmával.

Felvételünk tervezésekor abból indultunk ki, hogy a 14-20 év közötti fiataloknak valószínűleg több okból is adódnak vitáik, konfliktusaik a szüleikkel. Ezek egy részét talán nem tekintik egyedül megoldhatatlan nehézségnek, így az imént elemzett közelítésmód révén látóterünkbe sem kerülhetnek. Annak érdekében, hogy az otthoni összetűzéseket kiváltó okok közelébe jussunk más megoldást kellett választanunk.

Azoktól a fiataloktól kérdeztük az otthoni viták, konfliktusok előfordulását, akik legalább szüleik egyikével együtt élnek. Ennek megfelelően 967 megkérdezett válasza alapján adhatunk számot az otthoni vitákról. Egészen pontosan: a fiatalok optikáján keresztül hét – a szülők és gyermekeik között időnként vitákhoz vezető – mindennapi helyzet konfliktusforrássá válásáról. Az előfordulásukat összegző rendezett sor jelzi, hogy a figyelemmel kísért feszültségforrások eltérő súlyúak. Az egybevetés érdekében megadjuk az 1998. és 1995. évi kutatások megfelelő eredményeit is.

Volt már vitája, konfliktusa szülei valamelyikével amiatt, hogy... (% , N = 967, 383, ill. 388)

	1999.	1998.	1995.
mikor jár haza esténként	50	60	52
mire, hogyan költ pénzt	39	44	38
mivel tölti a szabadidejét	34	38	26
hova jár a szabadidejében	28	33	22
kikkel barátkozik	25	44	30
kit szeretne meghívni otthonra	16	21	16
kivel jár	14	18	15

A rendezett sor tagjait két cezúrával három sávra osztottuk. Ezekkel a jelzésekkel a gyakran, a közepes gyakorisággal és a ritkán említett konfliktusforrásokat különítettük el a sorozatban. Elsőként azt kell kiemelnünk, ami a három kutatás eredményeiből összecseng. Mindhárom felvételben azonos elemek kerültek a három sávba, és a sávokon belül az egyes elemek sorrendje is mindössze egyszer, a középső sávban cserélődött. A nagyfokú egybeesés azt jelzi, hogy a budapesti családokban *igen stabil az általunk vizsgált hétköznapi kérdések hordereje és a közöttük lévő különbség is*.

Mostani eredményeink megerősítik azt a korábbi tapasztalatunkat, hogy minden más figyelembe vett mozzanatnál gyakrabban vezet vitákhoz az esti hazatérés időpontja. Ez egyértelműen jelzi, hogy a felügyelet, az ellenőrzés olyan szempontja a megkérdezettek szüleinek, amelyből nem szívesen engednének és amelyet a fiatalok feltehetően gyakran megsértének. Mindenesetre az

„ameddig eltartunk, addig itthon a helyed” tűnik a legszigorúbban számon kért parancsnak. A felnőtt gyereket óvó funkciók közül valószínűleg ezt adják fel legkésőbb a felnőtt családtagok. A körülötte kipattanó viták a fiatalok alminták és a nemek szerint megkülönböztetett csoportjaiban a magas arányok mellett is markáns eltérésekkel járnak.

A lényegesen kisebb súlyú elemekből álló, második sávban a pénzfelhasználás, a szabadidőtöltés tartalma, majd színterei körüli viták következnek, végül a barátválasztás miatti összetűzéseket említették. Az arányok fokozatosan csökkennek 39 és 25 % között egymáshoz viszonylag közeli lépésekkel. Ebben a sávban alminták szerint a négy konfliktusforrás közül háromszor találtunk szignifikáns eltéréseket, mivel a barátválasztás a négy régióban szinte azonos arányban vezetett vitákhoz. A nemek szerint csak két esetben, a barátválasztásnál és a szabadidőtöltés színtereinél találtunk érdemi eltérést a válaszokban.

Az eddigi konfliktusforrásokhoz képest ritkán vezetett összetűzéshez a fiataloknak az a szándéka, hogy barátaik egy részét meghívják otthonukba. Ettől csak 2 % választja el a partnerválasztás kapcsán kirobbant vitákat, amelyeket a legritkábban említettek. A négy almintában és a nemek szerint egyaránt szignifikáns adatokkal járó különbségek jellemzőek.

A viták, konfliktusok forrásainak sávokra tagolt áttekintése és az alminták, ill. a nemek szerinti számottevő eltérések számbavétele azt jelzi számunkra, hogy a megkérdezettek az összetűzések figyelemmel kísért forrásai közül nagy eltérésekkel jelölték meg, miben különböztek össze szüleikkel. A *volt már vitája, konfliktusa* válaszok számbavételével olyan indexet képeztünk, amely 0 és 7 közötti értékekkel jelölhette a megemlített konfliktusok mértékét. Ebből súlyozott átlagot számítva összehasonlítható mutatóhoz jutottunk, amely alkalmas a vitákban gyakran, ill. ritkán érintett csoportok kiválasztására. Az érintettség index alminták, majd nemek szerint így alakult:

Érintettség a vitákban, konfliktusokban, alminták szerint (x, N = 967)

budai belváros	1,89
budai külváros	2,95
pesti belváros	2,20
pesti külváros	1,75
Σ	2,03

Érintettség a vitákban, konfliktusokban, nemek szerint (x, N = 967)

férfiak	1,83
nők	2,26
Σ	2,03

A négy alminta közül a budai külső régióban élő fiatalokat találjuk a leggyakrabban vitába keveredő póluson, az ellentétes széli helyzetben pedig a pesti külvárosban élő fiatalokat, akik mindhárom másik csoportnál ritkábban adtak számot otthoni összetűzésekről.

A súlyozott átlag nemek szerinti eltérései azt jelzik, hogy a megkérdezett nők a férfiaknál több konfliktusforrásról állították, hogy ilyen okok miatt volt már vitájuk szüleikkel. Az eltérések nem olyan kiélezettek, mint az alminták esetében, ezért a részletek áttekintését a négy fővárosi régiónál kezdjük.

	Mikor jár haza	Mire költ	Mivel tölti szabadidejét	Hova jár szabadidejében	Kit szeretne meghívni	Kivel jár
budai belváros	40	36	36	28	16	9
budai külváros	62	55	57	44	27	24
pesti belváros	57	56	31	23	12	16
pesti külváros	47	31	27	24	13	11
Σ	50	39	34	28	16	14
$\chi^2 =$	17,68417	46,84703	49,09812	27,78565	21,74311	23,25467
p <	0,001	0,00001	0,00001	0,00001	0,0001	0,0001
szignifikancia	igen erős	igen erős	igen erős	igen erős	igen erős	igen erős

33. táblázat

A hat, markáns eltérésekkel jellemezhető konfliktusforrás közül öt alkalommal a budai külső almintához tartozó fiatalok állították leggyakrabban, hogy szüleikkel már volt vitájuk ilyen okok miatt. Mindössze a pénzfelhasználásnál látjuk, hogy a pesti belvárosban élő fiatalok (ott is jelentéktelen eltéréssel) gyakrabban említették vitáik forrásaként ezt az okot, mint a budai külvárosban megkérdezettek.

A fiatalok és szüleik közötti viták ilyen mértékű halmozódása a budai külső régióban arra utal, hogy az itt élő fiatalok szülei törekszenek a legerősebben gyermekeik életének kontrolljára. Egyúttal azt is jelzik, hogy ezt a kontrollt „csendes eszközökkel” nehezen képesek megvalósítani, törekvéseik gyakran ütköznek gyermekeik szándékával, ellenállásával.

Felvételünkben nincsenek olyan adatok, amelyek az itt kérdezett fiatalok szüleinek ezt a törekvését direkt összefüggésekkel magyaráznák. Amit ebben az almintában a szülőkről elmondhatunk, azt a szülők foglalkozása kapcsán többnyire megtettük. Az értelmiségi és vezető beosztású, valamint az önálló foglalkozású apák viszonylag magas aránya ezt ugyanúgy nem magyarázza, mint az anyák körében látott hasonló arányok. Amivel nem foglalkoztunk a szülők foglalkozása kapcsán, az a foglalkozás szempontjából egynemű szülőpárok kérdése.

A budai külső régióban minden más almintánál magasabb az önálló (vagy segítő családtag) helyzetű szülők kettős előfordulása. Mindkét szülő foglalkozását 731 megkérdezett esetében ismerjük és az alminták közül a budai külső régióban 14 % az önálló apa-önálló anya szülőpár. A további adatok 11, 4, 4 % az átlagos 6 százalék mellett.⁶² Ebben a sorozatban a budai külső régióra jellemző a leginkább az ilyen, foglalkozás szempontjából zártnak tekinthető szülőpár, de azt nem gondoljuk, hogy ez lenne a forrása erőteljes ellenőrzési törekvéseiknek. Többet kellene tudnunk arról, hogy milyen értékeket kívánnak gyermekeiknek átadni, milyen pályák, milyen életstratégiák felé páztorolnák gyermekeiket, ennek érdekében milyen eszköztárt használnak és milyen hatékonyan. De mindez már egy másik kutatás körvonalait vázolja fel. Célszerű lenne a továbbiakban részletes kidolgozása és adandó alkalommal önálló kutatást is megérdemelne. Most be kell érünk annyival, hogy sorra vettük: milyen kérdések következnek kutatásunknak ebből a lezáratlan részletéből.

A nemek szerinti eltérések egy tényezővel szűkebb terjedelműek, mint amit az alminták esetében láttunk, viszont összetételük igen jellegzetes. Ezt követhetjük a 34. táblázaton.

⁶¹ A táblázatot hat forrástáblázat igen oszlopainak kiemelésével szerkesztettük, ezért nem tartalmaz Σ oszlopot.

⁶² A forrástáblázathoz $\chi^2 = 60,76629$ és $p < 0,0001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

Emiatt volt már vitája, konfliktusa szüleivel, nemek szerint (x, N = 967) ⁶³

	Mikor jár haza	Hova jár szabadidejében	Kikkel barátkozik	Kit szeretne meghívni	Kivel jár
férfiak	47	25	21	13	8
nők	54	31	29	19	20
Σ	50	28	25	16	14
$\chi^2 =$	4,80407	4,01228	9,92056	4,89844	28,55928
p <	0,05	0,05	0,01	0,05	0,00001
szignifikancia	szignifikáns	szignifikáns	erős	szignifikáns	igen erős

34. táblázat

A megkérdezettek válaszai négy esetben azt mutatják, hogy szülei számára gyermekeik távolléte és személyes kapcsolataik viszonylag kis eltérésekkel, mégis más-más megítélés alá esnek a férfiak és a nők esetében. A partnerkapcsolatoknál annyiban látunk eltérő képet, hogy a hagyományoknak megfelelően ezeket a férfiak szülei alig kívánják konfliktusok árán ellenőrzésük alá vonni, míg a fiatal lányok párválasztása feletti kontrollt szülei – még viták vállalásával is – fontosabbnak tekintik. Egészében annak lehetünk tanúi, hogy a különbségek inkább a barátok megválasztását és a partnerkapcsolatokat érintik.

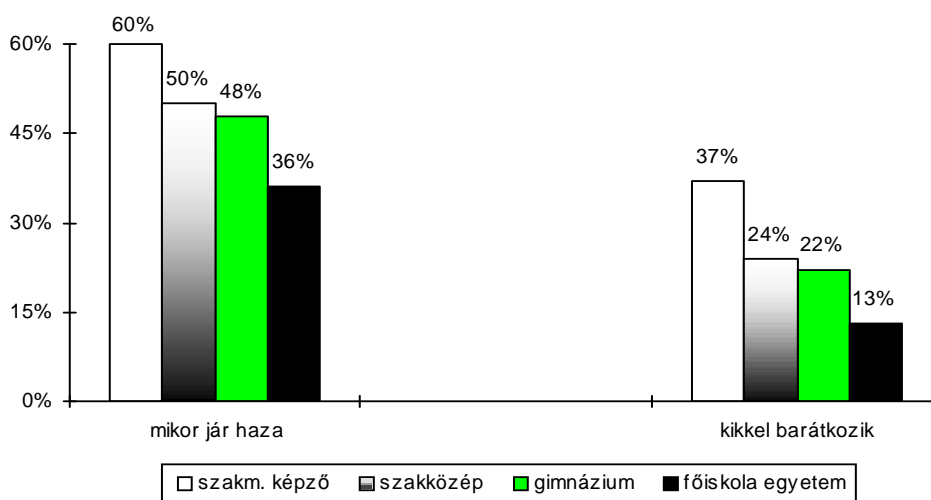
A fiatalok életének eseményeire lefordítva pedig azt jelzik, hogy *szülei a lányok legszemélyesebb döntéseibe is inkább beleszólnának, a fiatal férfiak szabadabban mehetnek, ahova kedvük tartja, azzal akivel szeretnének vagy aki hajlandó velük menni.*

Általánosabb tartalmukkal pedig azt jelzik, hogy a megkérdezettek szülei gyermekeiket akaratlanul *férfiközpontú világra készítik fel, amelyben a nők legszemélyesebb döntéseit most szülei korlátozzák, később majd azok, akiket közel engednek magukhoz.*

Az otthoni nézeteltérések két konfliktusforrás esetében jellegzetes eltéréseket jeleztek a megkérdezett tanulók iskolatípusa szerint. A tanulók két legkisebb csoportját (az általános iskolás és az egyéb iskolába járó fiatalokat) elhagytuk a feldolgozásból, annak érdekében, hogy figyelmünket a megkérdezettek egészére jellemző négy csoportra összpontosíthassuk. Ide tartozik az összes megkérdezett tanuló 90 százaléka.

⁶³ A táblázatot hat forrástáblázat igen oszlopainak kiemelésével szerkesztettük, ezért nem tartalmaz Σ oszlopot.

Volt már vitája arról, hogy mikor jár haza, ill. arról, hogy kikkel barátkozik, iskolatípus szerint (% , N = 768) ⁶⁴

27. ábra

A két oszlopcsoport közötti eltérés megfelel annak az általános tendenciának, hogy az esti hazatérés időpontja a szülői elvárások legszigorúbban számon kért eleme és emiatt gyakrabban vált ki nézeteltéréseket, mint a további figyelembe vett konfliktusforrások. A négy iskolatípus diákjai a hazajárás időpontja és a barátválasztás esetében egyaránt a felsőfokon tanulók felé haladva egyre kisebb arányban számoltak be szüleikkel folytatott vitákról. E két jellemző közül az utóbbinak tulajdonítunk nagyobb jelentőséget, mert a szülők és gyermekeik nézeteltérésének új elemét hozza látóterünkbe.

A három középfokú iskola esetében az arányeltérések azt jelzik, hogy a szülői kontroll vagy ráhagyó gyakorlat részben a három képzési forma felsőfokú továbbtanulásra felkészítő szerepéhez kapcsolódik. Az „igazi” középiskolások, főleg a gimnazisták kevesebb vitáról számoltak be, mint a szakmunkástanulók. Badarság lenne azt feltételeznünk, hogy a szülők gyermekeik iskolájának továbbtanulást megalapozó hatásfokát vagy társadalmi presztízsét díjazták engedékenyebb vagy konfliktuskerülő viselkedésükkel. Valószínűbbnek tartjuk, hogy a gyengébb általános iskolai teljesítmény nyomán szakmunkásképzőbe kerülő fiatalok családjában a gyermekekért érzett felelősség már ezt megelőzően is a vitatkozó felügyelet-gyakorlásban jelent meg. Ezt a gyakorlatot nem téveszthetjük össze holmi eredendő rosszal, feltehetően a célratörő gyermeknevelés hiányzó eszközeit pótolja.

A felsőfokon tanulók mindkét konfliktusforrást lényegesen kisebb súllyal említették, mint a többi megkérdezettek. Azzal a lehetőséggel még a feltételezés szintjén sem érdemes foglalkoznunk, hogy az időközben főiskolai-egyetemi hallgatóvá „előlépett” fiatalok szülei fiaik, lányaik esti hazajárását és barátválasztásait már középiskolás éveikben is elnézőbben szemléltek, mint ahogyan azt a mai középiskolások szülei teszik.

A vitákról szóló válaszok valószínűleg a felvételünket megelőző időszak tapasztalatait hordozzák, nem pedig a korai gyermekkortól napjainkig összegzett tapasztalatokat. Ebben az értelmezésben már nagyobb a hitele annak, hogy a nem csak idősebb, de bizonyára érettebb, felsőfokon tanulók ritkábban keverednek összetűzésbe szüleikkel a hazajárás időpontja vagy barátaik megválasztása miatt.

Ezt a „ritkaságot” is igen gyakorinak tartjuk, mert hatása nem az autonómiát erősíti, hanem a függőség fenntartásra irányul. Ezt gondoljuk az otthoni viták, konfliktusok tagoltságának korábban értelmezett elemeiről is. Az összetűzésekről megismert kép egyben azt is jelzi, hogy *a szülőknek milyen nehéz az alá-fölérendeltségi viszonyt szimmetrikus helyzettel felváltaniuk.*

⁶⁴ A forrástáblázatokhoz $\chi^2 = 8,74959$ és $p < 0,05$, ill. $\chi^2 = 11,87954$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, a hazajárás esetén szignifikáns adatokat, a barátválasztás kapcsán pedig igen erős szignifikanciát jelezve.

Munkánknak ebben a részében eddig a fiatalok egyénileg átélt, de korántsem egyéni nehézségeiről esett szó. Zárófejezetében a fiatal generáció gondjairól megismert véleményeket és az érdemi változásokról alkotott prognózisokat elemezzük.

A fiatal generáció gondjai, az érdemi javulás kilátásai

Feladatunkat szűkösén értelmeznénk, ha kizárólag arra koncentrálnánk, hogy a megkérdezettek milyen nehézségeket érzékelnek korosztályukban. Három kérdésre figyeltünk: elsőként általánosabb közelítéssel arra, hogy látnak-e különbségeket a mai fiatalok helyzete és szüleik ifjúkori viszonyai között. Ezt követően számbavesszük, hogy milyen gondokat érzékelnek nemzedékük körülményeit mérlegelve, végül milyen prognózist alkotnak a kilátásokat latolgatva.

Elsőként vegyük szemügyre a generációs összehasonlítás eredményeit. Az öt válasz két dimenzióban tartalmazott összehasonlítási lehetőséget. A megkérdezetteknek mérlegelniük kellett, hogy a szülőkhöz közeli vagy távoli helyzettel jellemzik-e a fiatalokat, és minősíteniük kellett, hogy ezt a helyzetet jobbnak vagy rosszabbnak tekintik, mint amit a szülők ifjúkoráról gondolnak. A megkérdezett fővárosi fiatalok egészében véve így vélekedtek:

A magyar fiatalok helyzete szüleik ifjúkori helyzetéhez viszonyítva (% , N = 1000, 400, 400)

	sokkal rosszabb	kicsivel rosszabb	ugyanolyan	kicsivel jobb	sokkal jobb	nem t. nem válaszol
1999.	11	14	8	40	24	3
1998.	15	19	9	30	26	1
1995.	8	19	14	41	13	5

A válaszok értelmezése előtt hangsúlyoznunk kell, hogy elvértve fordultak elő nyíltan kitérő válaszok (3 %) és a burkolt kitérés lehetőségét is felkínáló *ugyanolyan* válasz szintén ritkán fordult elő. Mindössze 8 % tekintette azonosnak a magyar fiatalok helyzetét szüleik ifjúkori körülményeivel. A cezúra alatt megadjuk a két korábbi felvétel eredményeit, amelyekben mostani kutatásunkhoz közeleiek a kitérő, vagy kitérést sejtető válaszok arányai.

A különböző módon eltéréseket látó fiatalok ítéleteit, a válaszszerkezet két dimenziója szerint érdemes együtt szemlélnünk. A távolság dimenzió közeli-távoli mezőiben 54 : 35 százalékos megoszlást találunk, míg a minősítő dimenzió pozitív-negatív sávjában 64 : 25 % a válaszok megoszlása. Az arányok azt mutatják, hogy az álláspontok a fiatalok és szüleik helyzete eltéréseinek mértékéről megosztottabbak. A másik dimenzióban: a minősítő ítéletek közelebb állnak a konszenzushoz, a megkérdezettek közel kétharmada valamilyen mértékben jobbnak tartja a fiatalok helyzetét szüleik ifjúkori viszonyainál.

Ha a korábbi felvételek eredményeit is figyelembe vesszük, akkor azt mondhatjuk: korábban a fiatalok saját helyzetüket közelebbinek vélték szüleik ifjúkori körülményeihez, a két későbbi felvételben differenciáltabb ítéleteket találtunk. A minősítő dimenzióban viszont egyre szélesebbé vált egyetértésük arról, hogy a fiatalok helyzete jobb, mint szüleiké volt ifjúkorukban.

Az átlagadatok – sokadjára – jelentős ítéleti eltéréseket fednek. Főleg az alminták mentén:

	sokkal rosszabb	kicsivel rosszabb	ugyanolyan	kicsivel jobb	sokkal jobb	nem tudja, nem válaszol	Σ
budai belső	2	7	2	57	31	1	100
budai külső	7	12	2	47	27	5	100
pesti belső	9	17	7	44	21	2	100
pesti külső	14	15	10	35	22	4	100
Σ	11	14	8	40	24	3	100

35. táblázat

A kövérrel kiemelt **széli értékek** jelzik a négy fővárosi régióban élő fiatalok ítéleti eltéréseinek tendenciáját. A budai belvárosban élők felől indulva mind magasabb arányban találunk sokkal vagy kicsivel rosszabb hasonló válaszokat, és fokozatosan csökken a kicsivel és sokkal jobb ítéletek súlya. Azt kell mondanunk, hogy a négy régióban megismert fiatalok más-más szemüvegen keresztül látják a fiatalok és szülei ifjúkori helyzetének kapcsolatát. A négy régióban élők vastkos helyzeti különbségeit dolgozatunk korábbi részeiben már jellemeztük, felidézésüket szükségtelennek tartjuk. Azt viszont tisztáznunk kell, minek tekintjük a most megismert ítéleteket, ha a négy almintában ennyire eltérő a „szemüveg színe”.

Az álláspontok sorozatát a *sokkal rosszabb* választól a *sokkal jobb* ítéletig olyan ötfokú skálán adhatták meg a fiatalok, amely 1 és 5 közötti értékeket vehetett fel. Ezek alapján súlyozott átlagot számítottunk, így egyetlen – összehasonlítható – adattal jellemezhetjük a megkérdezettek csoportjait. Az így kapott súlyozott átlagértéket generációs hasonló indexnek nevezzük. Számításakor csak a válaszképes megkérdezetteket vettük figyelembe.

Több változó mentén vizsgáltuk az index alakulását. Számunkra most három, az alminták szerint jelentősen eltérő változó érdekes. Az egyik a tanulók iskolatípusa, amelynél a legkisebb csoportokat (általános iskolások és egyéb iskolában tanulók) nem vettük figyelembe. A következő a gazdasági aktivitás, végül pedig egy általunk képzett változó, amely a mindkét ismert foglalkozású szülőpárok közül a foglalkozás szerint homogén párokat veszi figyelembe. Az index az alábbi értékeket vette fel:

A generációs hasonló index értékei, a tanulók iskolatípusa szerint (x, N = 763)

szakmunkásképző	3,41	szakközépiskola	3,46
gimnázium			3,64
főiskola, egyetem	3,91		
Σ	3,58		

A generációs hasonló index értékei, a homogén foglalkozású szülőpárok szerint (x, N = 314)

önálló, segítő családtag	3,91
értelmiségi, vezető beosztású	3,76
irodai alkalmazott, k. fokú szellemi szakmunkás	3,58
képzetlen fizikai foglalkozású	3,23
Σ	3,53

Az index értéke a szakmunkásképző iskolától a mind jobb életésélyeket kínáló felsőfokú képzés felé haladva fokozatosan emelkedik. A második sorozatban viszont a homogén, önálló foglalko-

⁶⁵ A táblázathoz $\chi^2 = 62,53998$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

zású szülőpároktól kiindulva a képzetlen fizikai munkás anyák és apák homogén párjai felé egyre alacsonyabb értékeket találunk. A négy régióban élő fiatalok helyzetét – más eltérések mellett – iskoláik és szüleik foglalkozása is megkülönbözteti. Mint ahogyan a tanulók és a dolgozók régióként eltérő súllyal fordulnak elő a megkérdezettek között. Az e csoportokhoz tartozók is más-más ítéleteket adtak:

A generációs hasonlító index értékei, gazdasági aktivitás szerint (x, N = 967)

dolgozik	3,13
tanul	3,59
Σ	3,55

Az index értékei a megkérdezettek iskolájának típusán és szüleik foglalkozásán túl gazdasági aktivitásuk szerint is eltérőek. Ezek után már értelmezhetjük a hasonlító ítéletek karakterét.

A négy régióban megismert eltérő ítéletekben összegeződnek azok a hatások, amelyek az iskolák, a homogén szülőpárok és a gazdasági aktivitás (tehát saját közegük) szerint másként láttatják a saját és szüleik ifjúkora kapcsolatát. Emiatt azt kell mondanunk, hogy a válaszokban nem a távoli, és bizonytalanul ismert „magyar fiatalok” helyzetét vetik egybe a szintén teoretikusnak tűnő „magyar fiatalok szülei” időben is távoli ifjúságával, hanem a ki-ki által belátható fizikai és társadalmi környezet viszonyait ítélik meg. Annak ellenére, hogy nem erről kérdeztük a fiatalokat és feltehetően maguk sem erre törekedtek. Mindössze annyi történt, hogy ítéletalkotásaikban a saját ismert viszonyait kivetítették a valóság egy kevésbé ismert síkjára. Talán amiatt, mert a kérdésfeltevés túlzottan általános volt. Eredményeként viszont megismerhettük, miként vélekednek saját és szüleik ifjúkori helyzetének eltéréseiről. Differenciált mértékben, de jobbnak ítélik saját helyzetüket, mint amilyenek szüleik ifjúkori viszonyait ismerik.

Ezt követően azt vesszük szemügyre, hogy milyennek ítélték a fiatalok nehézségeit, melyeket tartották a legsúlyosabbaknak, és milyen prognózissal tekintettek ezekre. Felvételiünk részét képezte egy 16 tagú problémásor. Olyan jelenségekről faggattuk a megkérdezetteket, amelyekről a fiatalok és az ifjúsággal foglalkozó szakemberek körében egyaránt sokan úgy vélik, hogy ezek nehézséget okoznak az ifjú generációhoz tartozóknak, akadályozhatják felnőtté válásukat.

A DIÓDATA praxisában 1992. nyara óta ez a hatodik alkalom, hogy országos reprezentációjú, ill. lokális ifjúságkutató feladat részeként, azonos módszeregyüttessel vizsgáljuk a fiatalok álláspontját ezekben a kérdésekben. Így lehetőségünk van arra, hogy ahol ez szükséges, a megkérdezettek véleményét nyomon követve, az ítéletekben látott változásokra is figyelmet fordítsunk.

A 16 tagú sorozat tagjait – az „ismerkedést” is szolgáló kezdő tennivalóként – egy kétdimenziós skálán kellett elhelyezniük. Azt kellett megítélniük, hogy a felsorolt problémák okoznak-e gondokat a fiataloknak, és amennyiben igen, úgy milyen körben hatnak, ill. milyen fokú nehézséget jelentenek. Ily módon a besorolási skála dimenziói a súlyosság és a hatókör mentén keresztezték egymást. Az „ismerkedő szakaszban” a válaszokat egyenként adhatták meg, a problémák léte, súlya, ill. hatóköre szerint mérlegelve a 16 elemet:

- ez ma nem gond a fiatalok körében
- ez ma közepes gond a fiatalok egy része számára
- ez ma közepes gond majdnem minden fiatal számára
- ez ma súlyos gond a fiatalok egy része számára
- ez ma súlyos gond majdnem minden fiatal számára

Ezt követően joggal várhattuk, hogy a megkérdezettek már áttekinthető sorozatként kezelik az ismertté vált problémalistát. Erre azért volt szükségünk, mert a következő lépésben egy szelekciós „feladatot” kellett megoldaniuk: azt az öt elemet választották ki, amelyekről úgy vélték, a leginkább nehezítik a felnőtté válást, korosztályuk számára az önálló életkezdés akadályai.

Végül az így kiválasztott öt „legsúlyosabb” gondról kértük a prognózisukat. Az érdemi javulás esélyeit kellett megítélniük, mégpedig annak alapján, hogy várnak-e ilyen javulást a saját, ill. a

következő generáció számára, esetleg az utánuk jövők esetében sem gondolják reményteljesnek a javulás kilátásait. A válaszhoz az alábbi lehetőségeket adtuk meg:

- érdemi javulás lesz a te korosztályod számára
- érdemi javulás csak a következő generáció számára lesz
- javulás a számukra sem lesz

A saját korosztály értelmezésekor úgy járunk el, mint a megkérdezettek, akiknek 54 százaléka egy - három éves saját generációs sávban gondolkozott. Ebből adódóan a prognózis következő generációra utaló válaszait legalább három évvel későbbre várt érdemi javulásnak tekintjük.

A 16 ítemet a második tennivaló, a legsúlyosabbak kiválasztása alapján olyan rendezett sorban közöljük, amelynek élén a legfeljebb öt választásban leggyakrabban említett gond áll, és a legritkábban kiválasztott pedig a 16. helyen. A választások összegzésekor, az elsőként említett gondot ugyanolyan súllyal vettük figyelembe, mint az ötödiket.

A rendezett sorban a rangot, az öt választási helyről összegzett arányokat, majd a probléma tartalma után az első kérdésben kapott *nem gond* válaszok arányait tüntettük fel. Ez utóbbit a problémalista megszerkesztésekor elkövetett hibáink selejthányadosának tekintjük. Fontosnak azért tartjuk, mert jelzi, ha olyan elemet építettünk a sorozatba, amelyet a fiatalok jelentős többsége egyáltalán nem sorol az ifjúság tényleges gondjai közé.

A gondok súlya öt választás alapján, a nem gond ítéletek feltüntetésével (% , N = 1000)

A felnőtté válás a k a d á l y a rang	Σ 5 %		nem gond %
1.	72	nem lehet lakáshoz jutni	1
2.	69	kábítószereznek	3
3.	57	az elhelyezkedésnek akadályai vannak	6
4.	56	önhibájukon kívül munkanélkülivé válhatnak	5
5.	52	lakással, munkával is bizonytalan a megélhetés	4
6.	46	túl sok alkoholt fogyasztanak	5
7.	23	konfliktusos a kapcsolatuk szüleikkel, felnőtt családtagjaikkal	9
8.	22	korlátozott a továbbtanulás lehetősége	21
9.	16	nem egészségesek, sokféle betegség fordul elő körükben	20
10.	11	korlátozott az iskolában tanultak használhatósága	23
11.	11	nem tudnak partnert találni	25
12.	10	a családjukon kívüli felnőttekkel konfliktusos a kapcsolatuk	14
13.	10	hiányos az edzettségük, nem bírják a fizikai terhelést	20
14.	9	nem ismerik jól a párkapcsolatban szükséges magatartást	33
15.	7	nem ismerik jól a párkapcsolatban szükséges szexuális magatartást	21
16.	7	nehezen találnak barátokat	35

A mérlegelésre felkínált problémalista az elemi létfeltételektől a testi-lelki-személyközi komfortig a fiatalok életét, életvezetését formáló, esetenként meghatározó fontosságú mozzanatokot tartalmazott. A rendezett sor tagjait követő *nem gond* arányok legnagyobb értékei (33, ill. 35 %) egyfelől azt mutatják, hogy a sorozat elemei közül mindössze kettőnél érte el a megkérdezettek harmadát azok súlya, akik szerint a megfogalmazott probléma valójában nem jellemzi a fiatalok körülményeit. A másik irányból szemlélve pedig azt jelzik, hogy a *nehezen találnak barátokat* és a *nem ismerik jól a párkapcsolatban szükséges magatartást* itemek kivételével a kérdezetteknek legalább háromnegyede valamilyen súlyú gondnak tekintette az általunk kiválasztott elemeket. Ezek alapján a problémalistáról azt mondhatjuk: egyik összetevőjét sem kell azzal kiemelnünk, hogy nem

illik a sorozatba. Így a sorozat tagjaihoz kapcsolódó tévedéseinket elfogadható mértékűeknek tartjuk.

A kérdőívben kevert sorrendben szereplő tételeket a fiatalok értették, és súlyozásuk sem jelentett nehézséget a megkérdezettek számára. A rendezett sort a 8. hely után elválasztó kövér cezúra jelzi, hogy a megkérdezett fiatalok ítéleteiben hol válnak el a legalább 20 százalékos súlyosnak tekintett gondok, a kevésbé súlyosaktól.

Az első részben többnyire határozottan elválnak egymástól a sorozat elemei. A cezúra alatt viszont többször azonos arányokat, a 10-14. helyek között mindössze 1 százalékos eltéréseket látunk. Ezekről azt mondhatjuk, hogy az ide sorolt gondok a fiatalok ítéletei szerint létező nehézségek, de súlyuk egyre kevésbé válik el egymástól. A 10-11., a 12-13 és a 15-16. helyek esetében csak a *nem gond* ítéletek arányai alapján dönthettük el, milyen sorrendben szerepeljenek a rendezett sorban. Egyre nehezebb elhatárolni, hogy ezek a problémák az ítéletek szerint, milyen arányban okoznak zavarokat a felnőtté válás ifjúkori programjának megvalósításában. Ezért a további elemzésekben a sor első nyolc tagjára koncentrálnunk, hogy elkerüljük a lényegtelen mozzanatokat.

A sorozat 1 - 4. helyein a létfeltételeket közvetlenül veszélyeztető problémákat, három esetben a *külső világ adottságait*, egy esetben pedig a létbiztonságot szintén veszélyeztetni képes *ifjú magatartást* találunk. Ebben az „előkelő sávban” az 1995. előtti kutatásaink során sem a kábítószerelésnek, sem a most 6. helyre tett alkoholizálásnak nem jutott hely. A kábítószerfogyasztást 1992-ben a nyolcadik, 1993. során a hatodik helyre sorolták (33, ill. 44 %), mindkét esetben közvetlenül az alkoholizálást (34, ill. 47 %) követően. A *fordulatot az 1995. évi – már említett – káposztásmegyeri felvétel jelentette*, amikor a drogfogyasztást a negyedik, az alkoholizálást pedig a hatodik helyre tették a legsúlyosabb gondok sorában 53, ill. 47 százalékos említéssel. A következő alkalommal, 1998. szeptemberében szintén külső kerületekben, Pesterzsébeten és Csepelen lokális felvétel során a második és az ötödik helyre sorolták e két problémát, amikor a droghasználatot 65 %, a túlzott alkoholfogyasztást pedig 47 % tartotta a felnőtté válás egyik legsúlyosabb akadályának. A Kapocs Ifjúsági Önszolgálat részére végzett, 1998. október-novemberi kutatásban a kábítószerelést a második, az alkoholizálást a negyedik legsúlyosabb gondnak tartották 62, ill. 48 százalékos említéssel.

A megkérdezettek ítéleteikkel a rendezett sor második negyedébe sorolták az egyaránt távlatvesztéssel fenyegető megélhetési bizonytalanságot és az alkoholizálást, a távlatokat szintén szűkíteni képes továbbtanulási korlátokat. Itt találjuk a szüleikhez, családtagjaikhoz fűződő kapcsolat konfliktusait is. Ez azért veszélyes, mert a kapcsolati ambivalencia révén azt a családi háttérrel gyengítheti, amelyre legsúlyosabb problémáikkal szembenézve támaszkodniuk kellene.

A legsúlyosabb gondok így jellemezhető tartományát átfogóan szemlélve azt kell kiemelnünk, hogy a *nyolc legsúlyosabbnak tartott gond közül öt a megkérdezettek szemszögéből nézve az életüket meghatározó társadalmi környezet része. Az „adott világ” olyan alkotóelemei, amelyek társadalmi mozzanatok, viszont befolyásolásukra nekik nincsenek eszközeik.*

Jó esetben számolhatnak ezekkel a gondokkal, de tudnunk kell, hogy a *társadalom igen keveset tesz azért, hogy a fiatalok felkészülten nézhessenek szembe velük.* Akár úgy, hogy énerősítő technikák elsajátítása révén növelje problémafelismerő és problémakezelő képességüket, akár úgy, hogy baj esetén külső segítő szervezeteket választhassanak. A külső segítő szervezetek elérhetőségét jellemezve azt láttuk, hogy a fővárosi fiatalok nehéz helyzetekben elvéve tartják alkalmas támaszforrásnak az intézményes segítség szervezeteit. Ennek háttérét végiggondolva a bizalom hiányáról és a felismert problémákra szakosodott szervezetek céltévesztéshez vezető önmeghatározásáról szintén írtunk dolgozatunk előző részében.

A legsúlyosabb bajok további három elemében a probléma *részben a fiatalokból fakad.* A drogfogyasztás és az alkoholizálás egyaránt olyan magatartás, amely a létfeltételeket képes megingatni, de óriási hiba lenne, ha mindössze a fiatalok felelőtlenségét látnánk bármelyikükben. Valóban a *feszültségoldás, feszültségkerülés tévútjai*, viszont ettől a *feszültségek még valódiak maradnak, mint ahogyan a fiatalok feszültségviselő képességének hiányai is valódiak.*

Külön kell kezelnünk a sorozat hetedik helyén álló gondot, a szülőkhöz és a felnőtt családtagokhoz fűződő konfliktusos kapcsolatot. Az egyik legfontosabb személyközi kapcsolat gyakori zavarait jelzi, hogy 23 % a fiatalok öt legsúlyosabb problémája közé sorolta. Az imént azt mondtuk, hogy ez is olyan gond, amelynél a probléma részben a fiatalokból fakad.

Mit értünk ezen? Az ifjúkor programjának elmaradhatatlan része a szülőkről való leválás. Ebben a folyamatban a felnőtté válás összetett leckéjével birkózó fiataloknak eddigi legerősebb személyes kapcsolatukat kell átalakítaniuk. Ez sokaknál azzal jár, hogy a kortársaikhoz igazodó értékek, magatartásformák átvételét, saját jogú kapcsolataik kiépítését a szüleikre jellemző értékek tagadása, az otthon megismert konvenciók leértékelése révén teszik könnyebbé önmaguk számára. A kapcsolat átalakítása attól válhat viharossá, hogy a meglévő aszimmetrikus viszonyt lerombolva, új szabályok szerint építenék fel az egyenrangúnak remélt, most már felnőtt - felnőtt kapcsolatot. A fiatalok és szüleik közötti konfliktusok elemzése során láttuk, milyen mértékben vezetnek vitákhoz a szülőknek az alávétett, gyermeki helyzet fenntartására irányuló törekvései. *„A fiatalok számára a feladat legnehezebb eleme annak elviselése, hogy olyan viszonyt kell átalakítaniuk, amelynek sokat köszönhettek, de eddigi funkciói a vágyott felnőtté válás akadályának látszanak, olyan korlátnak, amely nézőpontjukból gyermeki helyzetüket konzerválná.* Ezt a bonyolult folyamatot igen nehéz konfliktusmentesen átélni. Ezt jelzik a megkérdezettek közel negyedrésze válaszaival.

Mielőtt a fiatalokat legjobban sújtó problémák enyhülésének prognózisára figyelnénk célszerű összehasonlítani a gondok nyolctagú „felsőházát” jelen kutatásunk és a többször idézett 1995. évi felvétel alapján. A nyolc probléma mindkét esetben azonos, de sorrendjükben fontos eltéréseket láthatunk.

A felnőtté válás legsúlyosabb akadályait az egyes gondok említettségének változása szerint rendeztük el. A sor élére az került, amelynek említési aránya a legnagyobb mértékben növekedett, és az zárja amelynek említettsége a leginkább csökkent.

A fiatalok legsúlyosabb gondjai az 1995. évi kápszásmegyeri és a mostani kutatás szerint (% , N = 400, ill. 1000)

1995. rang	Σ5 %	1999. rang	Σ5 %	a legsúlyosabb gondok	változás ± %
4.	53	2.	69	kábítószeresnek	+ 16
1.	69	1.	72	nem lehet lakáshoz jutni	+ 3
5.	53	4.	56	önhibájukon kívül munkanélkülivé válhatnak	+ 3
6.	47	6.	46	túl sok alkoholt fogyasztanak	- 1
8.	26	7.	23	konfliktusos a kapcsolatuk szüleikkel, felnőtt családtagjaikkal	- 3
2.	60	3.	57	az elhelyezkedésnek akadályai vannak	- 3
3.	56	5.	52	lakással, munkával is bizonytalan a megélhetés	- 4
7.	31	8.	22	korlátozott a továbbtanulás lehetősége	- 9

A fiatalok válaszaival nyomán a nyolc elemű „felsőház” két tagját tekinthetjük érdemi eltérésekkel megítélt gondnak: a kábítószerfogyasztást és a továbbtanulás korlátait. A további hat problémánál a + 3 és - 4 % közötti eltéréseket a minta belső hibája is okozhatta. A valóban figyelemre méltó különbségek két eltérő értelmezést is lehetővé tesznek. Egyfelől gondolhatunk arra, hogy a felvételek közt eltelt idő a látott ítéleti változásokat eredményezte a fiatalok állásfoglalásaiban. Némi kételkedéssel viszont azt is feltehetjük, hogy a minták vagy a felvételi eljárások között lehetnek a különbségeket előidéző okok. Az utóbbi esetben felesleges az eltérések tartalmának értelmezésével törődnünk, hiszen nem a gondok változásával járó ítéleti eltérésekről, hanem az ítéletalkotók vagy az ítéletformálás módjában keresendő eltérésekről kell beszélnünk.

Kételyeink kizárásához vezethet, ha a mostani felvételtől független mintákon, azonos felvételi eljárással, közel azonos időkülönbségek mellett, legalább tendenciájukban hasonló eltéréseket találunk. A felvételünket megelőző, 1998. őszén végzett pesterzsébeti és csepeli utcai, ill. a Kapocs részére készített felvételek a most felsorolt követelményeknek eleget tesznek. A két, eltérő megítélésűnek tekintett problémát az 1995. évi, majd a következő három felvételen így minősítették a megkérdezettek:

A fiatalok két (az 1995. évi és a mostani kutatásban jelentős eltéréssel megítélt) problémája 1995-ben és a későbbi kutatások szerint (% , N = 400, 400, 400, ill. 1000)

a l e g s ú l y o s a b b g o n d o k								a v á l t o z á s m é r t é k e			
		1 9 9 8. ő s z		1999. Bp.				1 9 9 8. ő s z		1999. Bp.	
1995.	utca	Kapocs	reprezentatív	utca	Kapocs	reprezentatív		utca	Kapocs	reprezentatív	
rang	Σ5 %	rang	Σ5 %	rang	Σ5 %	rang	Σ5 %	± %	± %	± %	
4.	53	2.	65	2.	62	2.	69	kábítószer	+ 12	+ 9	+ 16
7.	31	8.	19	8.	22	8.	22	továbbtanulás	- 12	- 9	- 9

A továbbtanulás korlátait mindhárom későbbi felvétel alkalmával kevésbé tekintették súlyosnak, a drogfogyasztást viszont egyaránt súlyosabbnak ítélték, mint 1995.-ben Káposztásmegyeren. A változás mértékének eltérései az utcai felvételhez képest $\pm$ 3-4 százalékosak, amit akár belső hiba is okozhat. Ennek figyelembe vételével is azt látjuk, hogy a kábítószerfogyasztást a megkérdezettek mintegy tizedrészével többen sorolják a fiatalokat leginkább sújtó gondok közé, míg a továbbtanulás korlátait – hozzávetőleg ugyanilyen mértékben – kevesebben ítélik a felnőtté válást legjobban akadályozó problémának.

Úgy gondoljuk, hogy az ítéleteltérések ilyen összecsengése elégséges kételyeink eloszlatásához és joggal állíthatjuk: a fiatalok ítéleteiben talált eltérések okát nem a mintákban, nem is a felvételi eljárásokban kell keresnünk. *Az eltelt négy év alatt megváltoztak azok a viszonyok, amelyekről a fiatalok állásfoglalását kértük, és emiatt változtak ítéleteik.*

Ezzel egybevégg a kábítószerfogyasztásról és a túlzott alkoholizálásról 1992. óta megismert adataink trendje (lásd: 85. old.), amely azt mutatja, hogy az évek múlásával mindkét jelenséget egyre magasabb arányban sorolták a fiatalok legsúlyosabb öt problémája közé. Függetlenül attól, hogy helyi, vagy országos reprezentációjú kutatást végeztünk. Mindkét eltérően megítélt problémához van hozzáfűzni valónk.

A továbbtanulás korlátai a felvételünkben érintett, döntően középfokú iskolákban tanulók esetében *egyértelműen a felsőfokú továbbtanulás akadályait jelentik.* Az eltelt négy év nyomán a felsőfokú továbbtanulásra ténylegesen több fiatalnak van lehetősége, de tudnunk kell, hogy a férőhelyek döntően az önköltséges és más térítéses formák (például a különböző kihelyezett képzések) révén szaporodtak. Az itt szerezhető diplomák egy részének értéke erősen megkérdőjelezhető, a tanügyi kormányzat – ha megkésve is – részben erre kívánt válaszolni az akkreditáció rendszerével.

A kábítószerfogyasztás kapcsán elsőként azt kell leszögeznünk, hogy a többi problémánál lényegesen egységesebb ítéleteket ismerhettünk meg. A megkérdezettek állásfoglalásai között – mint a problémalista élén bármely más esetben – alig fordult elő olyan válasz, amely szerint ez ma nem gond a fiatalok körében. Ugyanakkor a fiatalokat sújtó súlyos problémának látta a droghasználatot a megkérdezettek háromnegyede. Emellett viszont kiegyenlített arányban ítélték meg a kábítószer fogyasztás hatókörét. A droghasználat részletes adatait (két másik gond megítélésével együtt) később grafikusán bemutatjuk. Azt kell mondanunk, *széleskörű konszenzussal tekintik súlyos gondnak a kábítószeres fogyasztását, de éles szembenállás jellemzi a fiatal generáció egy részét és a majdnem minden fiatalot érintettnek látó megkérdezetteket.* Ebben szinte leképezték a kábítószeres használatáról megszólaló szakemberek és laikusok nézeteit, akik nem vitatják, hogy a drogfogyasztás súlyos gond, de nézeteik megoszlanak arról, hogy a fiatalok szűkebb vagy szélesebb köre érintett-e a kábítószer használatban. Úgy tűnik, erről csak a dealereknek és a mögöttük álló nagy halaknak van vitát kizáró, információkkal alátámasztott álláspontjuk. *Egészében azt kell mondanunk, hogy a kábítószerfogyasztást azért tekintik közel egységesen súlyosabb gondnak a négy évvel ezelőtt megismert álláspontnál, mert néhány év alatt jóval szélesebb körűvé vált.*

A jelentős eltéréssel megítélt problémák kapcsán azt kell még bemutatnunk, hogy milyen prognózist adtak 1995-ben a káposztásmegyeri fiatalok a most számottevő mértékben másképp látott gondokról. Az érdemi javulás esélyeit akkor is a legsúlyosabbak közé sorolt problémáknál kérdeztük. A domináns válaszok így alakultak a két kiemelt gond esetében:

Az érdemi javulás megítélése 1995-ben Kápszátsmegyeren (% , N = 212, ill. 119)

		érdemi javulás lesz		számukra sem lesz	nem tudja, nem válaszol
		a saját generáció számára	a következő generáció számára		
kábítószereznek	(+ 16 %)	10	26	52	12
korlátozott a továbbtanulás lehetősége	(- 9 %)	18	56	17	9

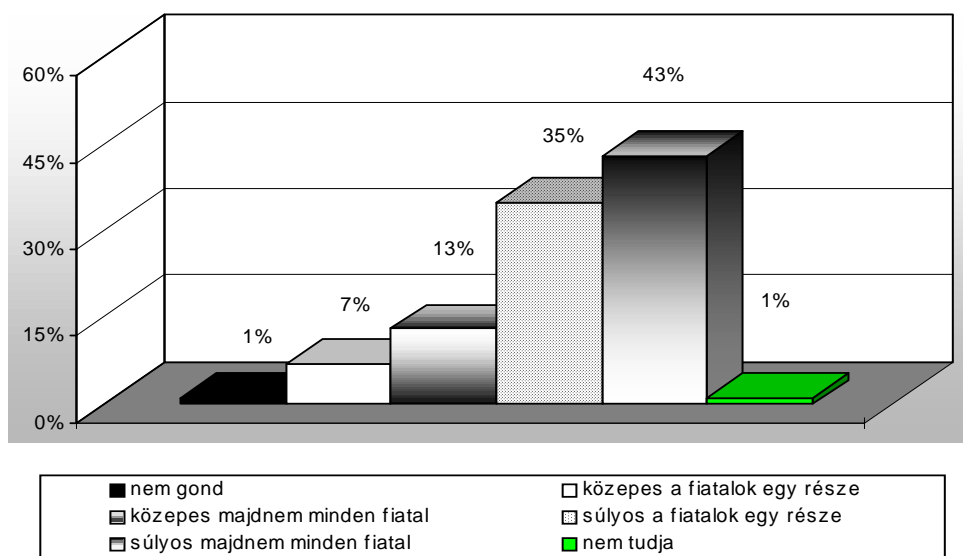
A kövérrel szedett **domináns** válaszcsoporthoz részben azt jelzik, hogy azt a gondot prognosztizálták a legsötétebben, amelynél a három későbbi kutatásban kérdezettek rosszabbnak ítélték a fiatalok helyzetét. Másfelől a következő generáció számára domináns arányban érzékelhető javulást tételeztek annál a problémánál, amelyet 1998. és 1999. évi felvételeinkben kedvezőbben ítélték meg.

Azt gondoljuk, hogy a mostani prognózisokat akkor sem szabad a jövőre vonatkozó ígéretként előrevetítenünk, ha a négy évvel ezelőtti kérdezett fiatalok feltételezései ennyire „bejöttek” a gondokról kapott későbbi válaszokban. Döntően azért nem, mert ellentétben az inflációs várakozások inflációerjesztő hatásával, az ilyen prognózisok nem az önmagát teljesítő jóslat módjára működnek.

Ugyanakkor azt is gondoljuk, hogy a most látott egybeesések nyomán, szükségszerűen úgy kell szemlélnünk a kilátásokról kapott válaszokat, hogy azok *megbízhatóan közvetítik egy fiatal generáció jövőképeinek néhány részletét. Támpontokat adnak a megkérdezettek bizakodó, ill. sötét várakozásairól. Ha úgy tetszik, arról, hogy mit remélnek és mitől tartanak.*

A prognózis előtt azonban néhány ítélet megosztottságát kell vizsgálnunk. A legsúlyosabb gondokról megismert, átfogó vélemények tagoltságra azért érdemes figyelniük, mert így képet alkothatunk a fiatalok álláspontjának konszenzusos, ill. megosztott karakteréről. E célra nemhogy a teljes problémalista, de még a nyolctagú „felsőház” áttekintése is sok lenne, szelektálnunk kell.

Többféle választási szempont kínálkozott, végül amellet döntöttünk, amelynek révén bemutathatjuk a sorozat első, második és nyolcadik elemét. Így az 1995. évi felvételhez képest leginkább súlyosodónak, ill. enyhülőnek látott problémák mellett egy olyan gond megítélésének tagoltságát is szemügyre vehetjük, amelyeket a megkérdezettek a korábbival közel azonos súlyúnak tekintettek. Elsőként vegyük szemügyre a szinte változatlan megítélésű, lakásszerzési nehézségekről kapott válaszokat.

A lakásszerzés kilátástalanságának súlya és hatóköre (% , N = 1000)

Alig találtunk olyan fiatalokat, akik úgy vélekedtek, hogy a lakáshoz jutás ma nem gond az ifjú generáció számára. Közepes súlyúnak is csak a megkérdezett fiatalok egyötöde tekintette, ezen belül többségük szerint majdnem minden fiatalot érintő hatókörrel. A kérdezettek közel négyötöde súlyosnak ítélte, és 56 % úgy látta: ez majdnem minden fiatalot érint. Azt kell mondanunk, hogy a lakásszerzés nehézségét a budapesti fiatalok igen erős konszenzussal a felnőtté válás útjában álló súlyos akadálynak tartják, és a hatókör dimenziójában is a generációjukat szinte átfogóan sújtó gondnak tekintik. Olyan problémának, amellyel nemzedékükben nem állnak egyedül, hanem kortársaik húsbavágó gondja. Nem tekinthetjük meglepőnek, hogy az így látott problémáról mindössze 1 százalékuk nem tudott véleményt alkotni. Az ítéletek arányai a fiatalok egy részét sújtó közepes gondtól kiindulva a majdnem minden fiatalot érintő súlyos gondig határozottan emelkednek.

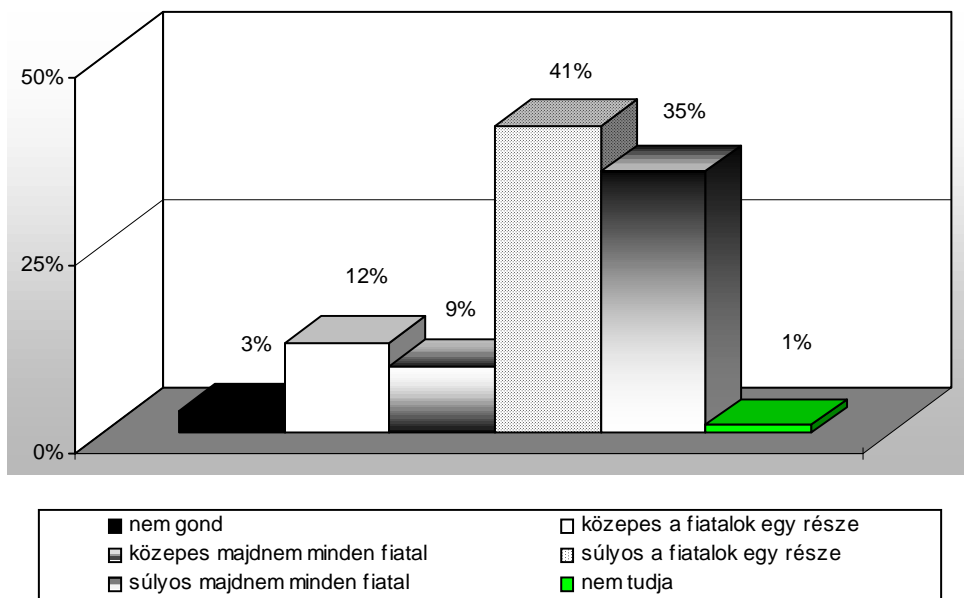
A lakáshoz jutás nehézségét a megkérdezettek ezzel együtt sem homogén módon ítélik meg. Életkoruk szerint eltérően sorolják a fiatalok a legsúlyosabb problémái közé. A magas arányok miatt elegendő, ha a táblázatból ezeket a válaszokat kiemelten közöljük:

A lakásszerzés nehézségei a felnőtté válás legsúlyosabb akadályai közé tartoznak, életkori csoportok szerint (% N = 1000)⁶⁶

14-15 év	64
16-17 év	69
18-20 év	80
Σ	72

A legfiatalabbaktól az önállósodáshoz mind közelebb álló, idősebb korcsoport felé haladva, egyre magasabb arányban sorolják a lakásszerzés nehézségeit a fiatalok legsúlyosabb gondjai közé. Nem tévedhetünk nagyot, ha azt állítjuk: egyre inkább a saját bőrükön érzik, mekkora feladat az önálló lakás megszerzése.

A kábítószerfogyasztás esetében a gond súlyát hasonlóan látták, de az érintettek körét fordított módon ítélték meg a fővárosi fiatalok.

A kábítószerfogyasztás súlya és hatóköre (% N = 1000)

29. ábra

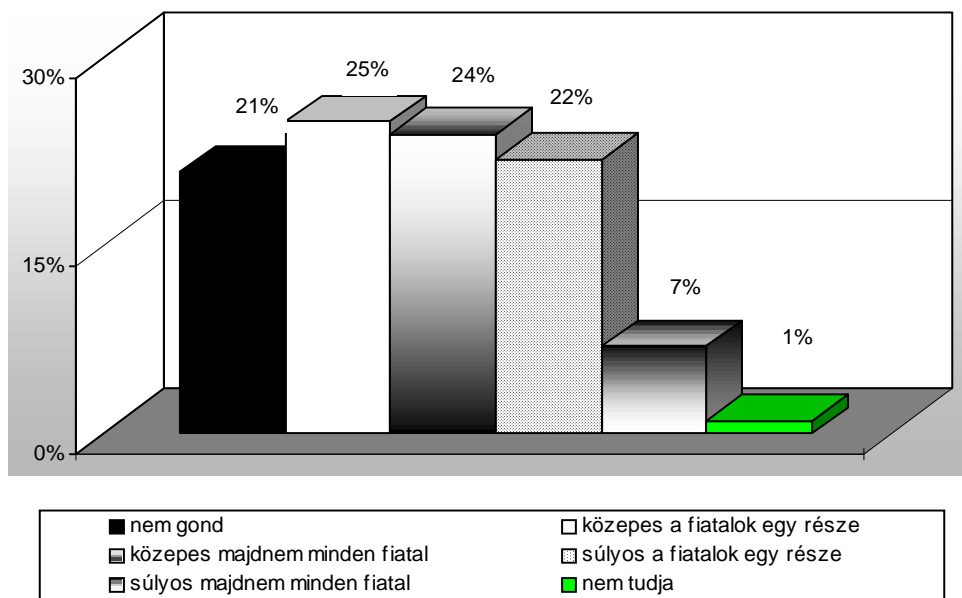
⁶⁶ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 22,91583$ és $p < 0,0001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

Olyan megkérdezettekre szintén elvétve akadtunk, akik szerint a kábítószer fogyasztás nem érinti a fiatalokat. A közel egyötödnyi *közepes gond* válasz mellett 76 % úgy vélte, a droghasználat súlyos gondja az ifjúságnak. A probléma súlyáról kialakult konszenzusnak nyomát sem találjuk a hatókör dimenziójában. A fiatalok egy részét 53 %, majdnem minden fiatal 44 % gondol érintettnek. Az éles szembenállás abban tér el a lakásszerzés megítélésétől, hogy annak hatókörét többen tartották igen szélesnek, míg a kábítószer fogyasztásról a kisebbség gondolja ugyanezt. Az ítéletek és a szakmai vélekedések megosztottságának rokonságát már érintettük. A szembenállás hátterének még egy mozzanatát érdemes megemlítenünk: Budapesten ma csak az a fizetőképes fiatal nem jut kívánságának megfelelő szerhez, aki nem akar. Az ítéletalkotás egyik dimenziójában konszenzusos, a másik összetevő esetében szembenálló ítéletek mellett a fiatalok mindössze 1 százaléka mondta, hogy nem tud állásfoglalást alkotni a droghasználatról.

A négy évvel korábbi felvételnél kedvezőbben mérlegelt továbbtanulási akadályokat mindkét dimenzióban többségi egyetértéssel ítélték meg, de a konszenzus másképpen jött létre, mint az előző két gond esetében.

A továbbtanulás akadályainak súlya és hatóköre (% , N = 1000)

30. ábra

A továbbtanulási nehézségek megítélése több szempontból is eltér az eddig látottaktól. A megkérdezettek egyötöde úgy véli, a magyar fiataloknak nincs ilyen gondjuk. A problémalista „felsőházában” ez az egyetlen olyan elem, amelynél 10 százalék feletti az ilyen állásfoglalások aránya. A probléma súlyának dimenziójában a korábbi két, jelentős konszenzussal kialakult *súlyos gond* ítélettel szemben, a továbbtanulás korlátait gyengébb konszenzussal és *közepes súlyú* gondnak tekintik a megkérdezettek. Közel 50 % ilyen ítélet mellett egyharmad alatti a súlyos gond álláspontok aránya. A hatókör dimenziójában az előzőekben megismert szembenállást közepes erejű konszenzus követi, amelyben a *fiatalok egy részét érinti* álláspont 47 százalékkal szemben csak 29 % gondolja, hogy majdnem minden fiatal továbbtanulását korlátok fékezik. Most is elhanyagolhatóan kevesen (1 %) állították, hogy nem tudnak válaszolni.

A megkérdezett fiatalok életkorából adódóan a továbbtanulás elsősorban felsőfokú tanulmányokat jelent, hiszen többségük (73 %) valamilyen középiskolába jár. Így válaszaikkal döntően az egyetemi-főiskolai továbbtanulás korlátait tekintik közepesen súlyos, inkább a fiatalok egy részét érintő gondnak. Már említettük, hogy a korábbi évekhez képest valóban kevesebb, a felvehető számából adódó korlát nehezíti a továbbtanulni kívánó fiatalok dolgát. Arra is gondolnunk kell,

hogy a középiskolát végzettek csak részben szeretnének továbbtanulni. Ezeket bizonyára a megkérdezett fiatalok is számításba vették, és így jött létre a problémalista „felsőházának” legkevésbé komor ítéletszerkezete.

Ezt a képet sem szemlélhetjük felhőtlen optimizmussal, ha a továbbtanulási szándékot vagy annak hiányát nem egy-egy fiatal ténszerű adottságának látjuk, hanem – valódi természetének megfelelően – társadalmi hatások, személyenként is hosszú folyamat során kialakuló eredményének. Az általánosabb szubkulturális és a közvetlenebb családi meghatározottság kifejtése közhelyszámba menne. Azt viszont hangsúlyoznunk kell, hogy ezeket a meghatározottságokat a továbbtanulni nem kívánók jelentős része fel sem ismeri. Azért, mert öncenzúrázással óvja magát attól a konfliktustól, amelyet a társadalmi korlátok tudatossá válása jelenthetne. *Ennek nyomán a középiskolát elvégzők közül jóval kevesebben gondolnak egyetemi, főiskolai tanulmányokra, mint ahányan eredményes elvégzésükre képesek lennének.*

Az öncenzúra hatása koncentrált módon jelenik meg a fiatalok önálló életkezdését legjobban akadályozó gondok kiválasztásának alminták szerinti eltéréseiben. A továbbtanulás korlátait a négy fővárosi régióban így sorolták a legsúlyosabb problémák közé:

A továbbtanulás korlátait a legsúlyosabb gondok között említette, alminták szerint (% , N = 1000) ⁶⁷

	igen	nem	Σ
budai belső	22	78	100
budai külső	29	71	100
pesti belső	10	90	100
pesti külső	22	78	100
Σ	22	78	100

36. táblázat

Adataink közül mindössze egyet emeltünk ki kövér szedéssel. A pesti belső régióban élő fiatalok minden más alcsoportnál ritkábban ítélték az önálló életkezdést akadályozó gondnak a továbbtanulás korlátait. Annak ellenére, hogy körükből nem csak kevesen jutnak el a felsőfokú képzésig, de – mint láttuk – több tényező alapján a megkérdezettek legnehezebb helyzetű alcsoportját adják. Úgy gondoljuk, nekik lenne a legnehezebb dolguk, ha saját korlátaik mibenlétével kellene szembenézniük.

A most megismert részletek alapján elsőként azt kell hangsúlyoznunk, hogy a gondok sorrendje mögött az egyenkénti mérlegelésben más-más módon alakuló, erősebben vagy gyengébben konszenzusos ítéletszerkezetet találtunk. Talán ennél is fontosabb az a tapasztalatunk, hogy még a problémamasorozat „felsőházában” is találtunk *sajátosan ítélező csoportokat, olyan különvéleményeket, amelyek a megkérdezett fiatalok eltérő helyzetű vagy eltérő kilátású alcsoportjaihoz kapcsolódtak.* Ezután már érdemes a fiatalokat sújtó gondokról megismert prognózis, az érdemi javulás esélyeinek mérlegelése felé fordítanunk figyelmünket.

A nyolc legsúlyosabbnak tartott gond esetében a saját és a következő generáció esélyeit ilyenek látták:

⁶⁷ A táblázathoz $\chi^2 = 15,03131$ és $p < 0,01$ értékek tartoznak, erős szignifikanciát jelezve.

Lesz-e érdemi javulás a nyolc legsúlyosabbnak ítélt gond esetében
(%, N = 717 - 217 között változó itemenként)

rang	n	érdemi javulás a saját / a következő generáció számára	számuk- ra sem lesz	nem tud- ja, nem válaszol	
1. nem lehet lakáshoz jutni	717	14	45 45	39	2
2. kábítószeresnek	691	8	31	59 61	2
3. az elhelyezkedésnek akadályai vannak	574	20	51 45	27	2
4. önhibájukon kívül munkanélkülivé válhatnak	564	20	51 47	27	2
5. lakással, munkával is bizonytalan a megélhetés	517	15	54 52	29	2
6. túl sok alkoholt fogyasztanak	463	13	33	52 45	2
7. konfliktusos a kapcsolatuk szüleikkel, felnőtt családtagjaikkal	232	27	35	36 50	2
8. korlátozott a továbbtanulás lehetősége	217	21	51 64	26	2

Minden problémánál kövér kiemeléssel szedtük a **domináns** válaszcsoporthoz tartozók arányát. Az összehasonlítás érdekében kurzív szedéssel megadjuk az *1998. október-november során*, döntően középiskolások körében készült, 400 személyes felvétellel megismert várakozások domináns válaszainak arányát is. A prognózis átfogó képét a kérdezettek esélyei felől szemlélve azt kell mondanunk, hogy generációjuk kilátásait – és benne sajátjukat – lehangolóan sötét színben látják, hiszen egy gond kapcsán sem feltételeznek nagyobb arányban olyan érdemi javulást, amely őket is érintheti. A most kiemelt problémák sorában minden esetben egyharmad alatt marad a saját korosztályukat esélyesnek tartók súlya. Csak a szüleikkel, felnőtt családtagjaikkal konfliktusos kapcsolat prognózisánál láthatunk némi optimizmust az esélylatolgatásban. Az erről kérdezhető erős egynegyede generációjuk számára is érdemi javulást feltételez. *A saját generáció sávterjedelmének ismeretében azt kell mondanunk, hogy a megkérdezettek zöme nem bízik a fiatalok legsúlyosabb problémáinak három éven belül érzékelhető enyhülésében.* Mint ahogyan a kutatásunkat egy évvel megelőző, jóval kisebb felvételek során sem adtak esélyt saját generációjuknak.

A legsúlyosabb gondok közül öt esetben a következő generációt jelölték kiemelkedő arányban az érdemi változás várományosainak. A prognózisokat meghatározó álláspont súlya ezeknél a gondoknál 45 és 54 % közötti, tehát joggal tekinthető domináns véleménynek. A fiatalokat sújtó nehézségeknek ebben a sávjában kivétel nélkül az ifjúság körülményeit meghatározó, társadalmi tényezőket találunk, olyanokat, amelyekről korábban azt mondtuk: befolyásolásukra a fiataloknak vajmi kevés eszközük van.

Három probléma kapcsán a megkérdezettek az utánuk jövő generációt sem látják esélyesnek. Ebbe a csoportba tartozik a szülőkkel, felnőtt családtagokkal való konfliktusos kapcsolat, az alkohollizálás és a kábítószerfogyasztás jövőbeli alakulása. A szülőkhöz, felnőtt családtagokhoz fűződő kapcsolatokról tudjuk, hogy az a kapcsolat természetéből, az ifjú nemzedék életkori programjából adódóan konfliktusokkal terhelt. A prognózisok nyomán azt kell mondanunk, hogy *a megkérdezettek ezt a gondot reálisan szemlélik, nem tételeznek javulást a helytel-közzel konstansnak tekinthető probléma esetében.*

Más természetű a legkomorabb ítéletek két további eleme. Mindkét gondról azt mondtuk, hogy ezek olyan magatartások, amelyek távlatvesztést okozhatnak. A hozzájuk kapcsolódó prognózisokat okkal tekintjük *a megkérdezettek álláspont sorozata legsötétebb elemének. Két önpusztító magatartásról, a kábítószerfogyasztásról és az alkoholizmusról állítják döntő többséggel, hogy ezekben az utánuk következő generációnak sincsenek esélyei.*

Az így tagolódó helyzetkép alapján mindössze egyetlen, de alapvető fontosságú kérdést kívánunk feltenni. Várható-e a megkérdezettek most megismert álláspontjainál kevésbé komor prognózis az alkoholizálás és a kábítószerfogyasztás kapcsán?

Azt gondoljuk, hogy addig semmi esetre sem, ameddig a többi súlyosnak ítélt gond nem változik érdemben. Önátlatás lenne azt hinnünk, hogy jobb lakás, iskolázási, munka és egzisztenciális feltételek között megszűnik az alkoholizálás és a kábítószerfogyasztás. Az olvasóval ugyanezt végképp nem hitethetjük el. Abban viszont nem kételkedhetünk, hogy ameddig a külsőnek tekintett feltételek olyanok, mint amilyenek ma láthatják a fiatalok, addig nem várható tőlük sem derűsebb prognózis, sem jobb helyzetmegítélés.

Ha eredményeinket egybevetjük az 1998. október-novemberi felvétel során megismert domináns álláspontokkal, akkor a legsúlyosabb gondok azonos tartalmú sorozatában a domináns prognózis minden alkalommal megegyezik a most megismerttel. Még a problémásor „felsőházának” legkevésbé súlyos mozzanatait: a szülőkhöz, felnőtt családtagokhoz fűződő konfliktusos viszonyt és a továbbtanulási korlátokat is hasonló dominanciával ítélték meg mindkét kutatásban. Hozzá kell tenünk az 1998. szeptemberében Csepelen és Pesterzsébeten készült utcai felvétel is hasonló prognózisokat eredményezett.

Az összehasonlítás nyomán azt mondhatjuk: *a független felvételek során nem csak abban egyezett a korábbi 400-400 és a most megkérdezett 1000 fiatal álláspontja, hogy melyek a nemzedékük felnőtté válását leginkább nehezítő problémák, de egységesen ítélték meg az érdemi javulás kilátásait is.* A nagyfokú egybeesés alapján a gondok súlyáról és a prognózisokról megismert eredményeket joggal tekinthetjük a fővárosi fiatalok évszázad végi közös helyzetképének és a hozzá tartozó jövőképeknek is.

A fiatalok problémái, különösképpen a felnőtté válást akadályozó legsúlyosabb gondok megítélését követően, dolgozatunk utolsó fejezetében arra figyelünk, milyen igények jegyében kívánnak felnőtté válni a megkérdezettek, és milyen eszközöket látnak célravezetőnek ezek eléréséhez.

Igények és az elérésükre szolgáló eszközök

Kiindulópontunk szerint személyes igényeikről és belátható eszközeikről óhatatlanul a magasröptű semmitmondás felé terelnék a fiatalokat bármilyen „az Élet” kezdetű vagy tartalmú kérdéssel. Ezért kérdőívünkben a beláthatóbb „sikeres felnőtt” kategóriájához kötöttük az igények és az eszközök megismerését. A semmilyen megkötöttséget sem tartalmazó, nyitott kérdés nem okozott nehézségeket, csupán 2 % nem tudott válaszolni. Eredményeink áttekintése előtt szükséges a gyakorlati megfontolásokból átkódolással kialakított kategóriák pontos leírása.

Az eredetileg 11 pozitív jellemzőt megkülönböztető választípusok sorát három gyűjtőkategória egészítette ki, a negatív, kizáró válaszok; az általános emelkedettségek és a besorolhatatlan, egyéb válaszok. Ezek együtt is csak 3 százalékot jelentettek. Úgy láttuk, nem okozunk tartalmi veszteséget, ha az *egyéb* kategóriában együtt kezeljük az elvétve előforduló „nem iszik”, „különleges tehetsége van”, „legyen szabadideje” jellegű válaszokat.

A néhány százalékban említett kategóriák további összevonásokat is indokoltak. A rang, cím, ismertség; a jó kapcsolataik vannak és a magas végzettsége van típusú válaszokat a *külső rangjelzések* gyűjtőkategória fogja egybe. Az úgy él, ahogyan gondolkodik; a kiegyensúlyozott és az élvezeti életét válaszokat az *elégedetten él* kategóriában kezeljük együtt. Ezek összevonás után is kis részt adják az összes válasznak. A megkérdezettek álláspontjainak szerkezetét rendezett sorba foglaltuk, amelyben kurzív szedéssel megadtuk az 1998. október-novemberi felvétel eredményeit.

akinek egzisztenciája, bankbetétje, saját háza van, aki gazdagon él	24	19
akinek rendezett családi háttere van, normális családi életet él	20	20
akinek biztos munkahelye, jövedelmező állása van	18	15
aki eléri a céljait, megvalósítja amit akar	12	17
akinek külső rangjelzései (akit ismernek, végzettsége, kapcsolatai, stb.) vannak	11	5
aki elégedetten él (összinte magával, boldog, élvezzi az életét, stb.)	5	12
aki szereti a munkáját, élvezzi amit csinál	5	5
egyéb válaszok	3	5
nem tud válaszolni	2	2
Σ	100	100

A sorozat belső tagolásában tartalmi mozzanatok alapján tehetünk megkülönböztetéseket. Az egyéb kategórián kívüli választípusokat három sávra osztottuk. Az első sávban négy *stabilitás központú* kategóriát találunk, amelyeket az átkódolások nem érintettek.

Tartalmukat tekintve a stabilitás más-más szempontjai szerint írják körül a sikeres felnőttre jellemzőnek tartott jegyeket. Az egzisztencia, bankbetét, stb. karakterű válaszok a *külső stabilitás*, *biztonság* szükségletét jelzik, mint ahogyan a sáv harmadik elemét: a biztos, jövedelmező munkahelyet is a *külső stabilitás* feltételének kell tartanunk. A „rendezett”, „normális” családot ilyen megközelítésben a *belső stabilitás* iránti igény jelzésének tartjuk. Az elért célok, a megvalósított akarat az idő múlásához kötött *belső stabilitást* képviselik azáltal, hogy az ember a tervek megvalósításáig megmarad olyannak, mint amikor elképzeléseit megfogalmazta. Pontosabban: abban nem változik, ami miatt céljait értékesnek, fontosnak, megvalósítandónak tekintette, egyszerűen kitartó.

A siker rangjelzéseit körülíró válaszok a kérdezettek egytizedénél jelentek meg. Tartalmi jegyek alapján ezeket nem kapcsolhatjuk más válaszkategóriákhoz.

A sorozat harmadik sávjában két örömelvű válaszcsoportot találunk. Az önmagukkal, ill. munkájukkal elégedett embereket együttvéve is csak közel annyian említették, mint a rendezett sor középső sávját alkotó „külső” jelek birtokosait.

A további feldolgozás során a most jellemzett sávok szerint tagoljuk az igények szerkezetét, amelyben a kétféle stabilitás 42 és 32 százalékos aránya meghatározó szerepű. Ezek eltérő jellegük mellett is az ember legősibb vágyának, a biztonságigénynek a megjelenései. A fiatalok válaszaiban a legerősebb törekvésekhez képest minden más elem csak másod-, harmadrendű súllyal fordult elő.

Ezt elmondhatjuk a korábbi, szűkkörű felvétel eredményeiről is, hiszen a stabilitás sávjában látott 71 százaléknyi válasz alig tér el a mostani (74 %) eredménytől, és az első sáv egyes válaszkategóriáinál is legfeljebb 5 % az eltérés. Ennél nagyobb különbségeket kizárólag a második, harmadik sávban találtunk, ami azt jelzi, hogy a biztonság iránti vágy minden egyéb igénynél jobban jellemezte az akkor megkérdezett fiatalokat is.

A válaszok szerkezetéhez egyetlen megjegyzés kívánkozik. A fiatalok gondjairól imént megismert ítéletek és prognózisaik éles ellentétben állnak azzal az igényszerkezettel, amelyet a sikeres embert körülíró válaszokban megismertünk. Azt gondoljuk, hogy a stabilitás most látott, erős igényét nem csak az igen mélyen gyökerező, biztonság iránti vágy táplálja, de az a történelmi pillanat is, amelyet valamennyien átélünk Magyarországon.

Az utóbbi tíz évben korántsem a biztonság volt a magyar népesség alapélménye. Sőt, a demokrácia alapintézményeiről (parlament, kormány, önkormányzatok) sorozatban derült ki, hogy a mulasztásos alkotmányseréstől a törvényellenes intézkedésekig mindent elkövettek, ami a magyar társadalom biztonságérzetét kikezdhetette. Kis és nagybankokról tudhattuk meg, hogy befektetők ezreinek megtakarításai vagy az adófizetők tízmilliárdjai bányák a menedzsment manipulációit. Nagy cégek bizonyultak fizetésképtelennek szállítói ezreivel szemben, akiknek még a fel sem vett összegek forgalmi adóját is (teljesen szabályosan!) felszámítják. A sort ki-ki ízlése és informáltsága szerint folytathatja, a népesség alkalmazkodóképes része mást tesz. Évről-évre újratanulja a szabályokat és közben aggódik, hogy ez elég-e a talpon maradáshoz.

Ebben a környezetben azért válik a fiatalok domináns igényévé a több szempontú biztonság, mert nagyon hiányzik. *A megkérdezetteknek még alig van veszténivalójuk, megnyerni mégis a biztonságot szeretnék.*

Az így jellemezhető összkép korántsem tagolatlanul érvényes a budapesti fiatalokra. A négy fővárosi régió szerint az alcsoportok válaszai jellegzetes eltéréseket hordoznak.

Az igények szerkezete, alminták szerint (% , N = 1000) ⁶⁸

	külső stabilitás	belső stabilitás	rang-jelzés	örömelv	egyéb	nem tudja	Σ
budai belső	51	26	9	9	-	5	100
budai külső	53	22	8	10	6	1	100
pesti belső	42	34	7	13	3	1	100
pesti külső	37	36	11	12	3	1	100
Σ	42	32	11	10	3	2	100

37. táblázat

A régiók szerinti jelentős eltéréseket a kétféle stabilitás oszlopaiban találjuk. A pénz, egzisztencia, jövedelem karakterű válaszokból képzett külső stabilitás kategória a két budai lakóövezetben élők csoportjaiban magasan az átlag (és természetesen a pesti alminták) feletti arányokban jelenik meg. A belső stabilitás iránti igény viszont inkább a pesti régiókban jelenik meg, a két budai almintához tartozó fiatalok jóval ritkábban említették válaszaikban a céljukat elérő, boldogságban, családjukkal, partnerükkel élő embereket.

Úgy gondoljuk, hogy a budai almintákban megismert, sokkal jobb indulópozíciókkal rendelkező fiatalok olyan igényeiket sorolták fel a sikeres felnőtt jellemzőiként, amelyeknek elérésére lényegesen jobb az esélyeik, mint a két másik almintához tartozó megkérdezetteké.

A családra, boldogságra, tartós párkapcsolatra irányuló, belső stabilitás karakterű igények ebben a két csoportban – a hosszabb karrieralapozás miatt – feltehetően később válnak teljesíthetővé. Egy részük bizonyára a külső stabilitás felé vezető út buktatóit látja ezekben az igényekben, és a teljesülésüket megalapozó kapcsolatokban.

A sikeres ember felől közelítve a stabilitás iránti erős igényt és típusainak alminták szerinti markáns elkülönülését írhattuk le. Amikor azt kérdeztük a fiataloktól, hogy mit tehetnek az elképzeléseik szerinti, sikeres felnőtté válás érdekében, akkor az igényeik elérésére alkalmasnak tartott eszközöket kívántuk megismerni.

Mindenkitől, aki a sikeres felnőtt jellemzőiről kódolható választ adott (981 személy) nyitott kérdésben kérdeztük, mit tehet azért, hogy ő maga sikeres felnőtt lehessen. A megkérdezetteknek szinte kivétel nélkül (97 százalékban) volt mondanivalójuk azokról az eszközökről, amelyek sikeres felnőtté tehetik őket, sőt 58 % két és 27 % három választ is adott. A válaszok összes tartalmi elemének kódolásával kialakult rendezett sor kurzív szedéssel az *1998. október-novemberi felvétel* eredményeit is tartalmazza.

⁶⁸ A táblázathoz $\chi^2 = 35,10577$ és $p < 0,01$ értékek tartoznak, erős szignifikanciát jelezve.

	1999.	1998. ősze
Iskolai tanulás (javítom az iskolai eredményeimet, tovább tanulok, stb.)	81	80
Jó állást, pénzt szerezni (jól kell keresni, legyen jó állásom a megélhetéshez)		27
40		
Kapcsolatok, barátságok kiépítése, ápolása (gondozom a kapcsolataimat, széles baráti körben mozgok)	13	22
Családi, párkapcsolati háttérteret teremteni (pénzes pasira találjak, jó magánéleti háttérteret biztosítok, olyan párom legyen, aki mellett nyugalomban élhetek)	12	19
A saját szabályok betartása (kitartó leszek, végigcsinálom mindazt, amit elkezdtem)	9	14
Okulni, példákat követni (információt gyűjtök, figyelek a többiek véleményére, elfogadom a segítséget, okulok anyám életéből)	5	13
Általános emelkedettségem (elszántsággal, higgyek önmagamban, helytálló ahova kerülök, fejlesztem magam)	21	23
Egyéb, besorolhatatlan válaszok (sport-, zenei sikerek, ha tudom a célomat, stb.)	14	10
Nem tudott válaszolni	3	1
Σ	185	222

Az eszközöknek ebben a sorozatában a legfontosabb kategóriák sokkal élesebben válnak el egymástól, mint amit az igények esetében láttunk.

Az első sávot a majdnem mindenki által említett eszköz (81 %), az iskolai tanulás vezeti. Ebben a zömmel középfokon tanuló megkérdezetteket igen erős konszenzus jellemzi. Állásfoglalásaikban az iskolatípus mentén nem is találtunk említésre méltó csoporteltéréseket, három további metszetben viszont (alminta, életkor és ezzel összefüggésben a gazdasági aktivitás) jellegzetesen eltérnek a csoportvélemények. A vezető sáv második eleme szorosán a munkához kapcsolódik (a jó állás, ill. pénzkeresés motívumokat soroltuk ide), és a megkérdezettek erős egynegyedénél fordul elő. Három – egymással összefüggő – változó, az életkor, az iskolatípus és a gazdasági aktivitás mentén markáns eltérések jellemzik a fiatalok csoportjait.

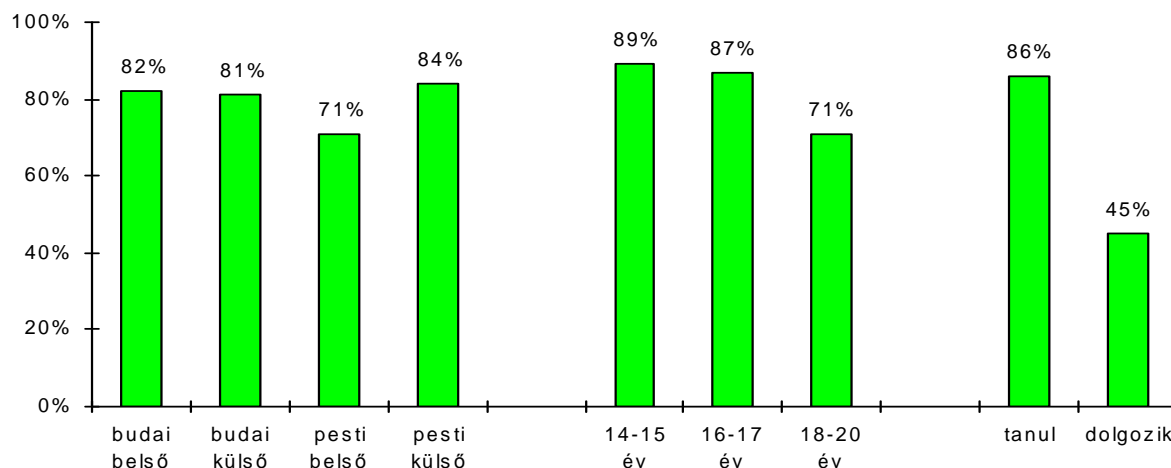
A második sáv négy, egymáshoz közeli arányban említett kategóriát tartalmaz. Az ide tartozó mozzanatok közül kettőről azt kell mondanunk, hogy közös elemük az előnyszerző, helyzetbiztosító törekvés, amelyek alapján ezeket (érték kategóriáktól függetlenül) *helyzetformáló eszköznek* kell tekintenünk. Közülük a kapcsolatokhoz – az iskolatípus szerint – jelentős csoport különvélemények kötődnek; a családot közel homogén módon említették. A sáv következő két elemét (a saját szabályok követését, ill. az okulást, példakövetést) szintén tartalmi rokonságban álló mozzanatoknak kell tartanunk, ugyanis mindkettő a személyes *kompetenciát növelő eszköz*. Az első az énerő révén, a másik pedig énfeljesztő hatása alapján válhat hatékony eszközzé. A hagyományos, kemény változók szerint egyiknél sem találtunk sajátos csoport különvéleményeket. Az eltérő igényekhez viszont jellemző eltérésekkel kapcsolódtak eszközként a belső szabályok követését.

Egészében azt mondhatjuk, hogy a megkérdezettek összetett eszközrendszer tartanak alkalmasnak igényeik megvalósítására, amelyek közül gyakorisága alapján kiemelkedik a diák helyzethez leginkább kötődő iskolai tanulás.

Az arányok a domináns tanulást követően ugyan alacsonyabbak, mint a korábbi, kis elemszámú felvétel alkalmával, de az eszközrendszer tagoltsága és az egyes elemek sorrendje nem változott. Ennek alapján azt kell mondanunk, hogy a mindkét kutatásban hasonló igényeket megfogalmazó fiatalok, vágyaikhoz azonos karakterű eszközöket rendeltek.

Az így jellemezhető összkép csoporttagoltságaira már utaltunk. A fontosabb eltérések áttekintését az első sáv gyakrabban említett elemeivel kezdjük. A domináns eszköznek mutatózó tanulás említési arányait az alminták, az életkor és a gazdasági aktivitás szerint közös grafikán mutatjuk be.

A tanulást tekintve használható eszköznek, alminták, életkor és gazdasági aktivitás szerint
(%, N = 981, 981 és 950 a három változó esetében) ⁶⁹

31. ábra

Igényeik eléréséhez a négy régió közül a pesti belső lakóövezetben élők, a három életkori csoportból pedig a legidősebbek tartják legkevésbé alkalmas eszköznek a tanulást. Mindkét esetben azok a csoportok, amelyekben a legmagasabb a dolgozók aránya. Ezekután azt már magától értetődőnek tekinthetjük, hogy a dolgozó fiatalok csak hozzávetőleg fele akkora arányban említették a tanulást, mint azok, akik iskolába járnak.

Az eszközrendszer második tagja, a jó állás, pénzszerzés esetében ismét célszerű a három, eltérésekkel járó változó szerint együtt szemlélnünk eredményeinket.

A jó állás, pénzszerzés használható eszköz, iskolatípus, életkor és gazdasági aktivitás szerint
(%, N = 777, 981 és 950 a három változó esetében) ⁷⁰

szakmunkásképző	44	14-15 év	27	tanul	26
szakközépiskola	23	16-17 év	23	dolgozik	39
gimnázium	23	18-20 év	31	Σ	27
egyetem, főiskola	25	Σ	25		
Σ	25				

Az iskolatípus és az életkor szerint egyaránt azokban a csoportokban említették leggyakrabban a jó állást, pénzkeresést, amelyekben az elhelyezkedésnek nagyobb az aktualitása. A gazdasági aktivitás mentén pedig a dolgozók, akik már nem a közeli jövő lépéseként számolnak a munkába állással, de saját tapasztalatokat is szereztek a jó vagy rossz állásról, a pénzkeresés lehetőségeiről.

Előre kell jelezni, hogy az aktualitás mellett másféle értelmezési lehetőséget is látunk az arányeltérések háttérében, de erről csak a kapcsolatok említésének csoportkülönbségeit követően célszerű szót ejtenünk.

Az eszközrendszer ritkábban említett, második sávjában találjuk a kapcsolatépítés, kapcsolatápolás karakterű válaszokat, amelyeket helyzetformáló eszköznek tekintünk. A szűk csoportokat képező általános iskolások és egyéb iskolába járók válaszait ez esetben is elhagytuk. A közép- és felsőfokon tanulók csoportjainak válaszaiban markáns eltéréseket láttunk.

⁶⁹ A forrástáblázatokhoz $\chi^2 = 10,28163$ és $p < 0,05$, $\chi^2 = 41,38356$ és $p < 0,00001$, ill. $\chi^2 = 95,19507$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, az alminták esetében szignifikáns, az életkor és a gazdasági aktivitás esetében pedig igen erősen szignifikáns adatokat jelezve.

⁷⁰ A forrástáblázatokhoz $\chi^2 = 6,20291$ és $p < 0,05$, $\chi^2 = 14,46774$ és $p < 0,01$, ill. $\chi^2 = 7,79331$ és $p < 0,01$ értékek tartoznak, az életkor esetében szignifikáns, az iskolatípus és a gazdasági aktivitás esetében pedig erősen szignifikáns adatokat jelezve.

A kapcsolatépítést, kapcsolattartást említi használható eszköznek,
iskolatípus szerint (% , N = 777) ⁷¹

szakmunkásképző	4
szakközépiskola	12
gimnázium	15
egyetem, főiskola	19
Σ	13

A kapcsolatokat a szakmunkástanulóknak mindössze 4 százaléka említette, a középiskolások és a felsőfokon tanulók ennél lényegesen gyakrabban állították, hogy ezzel az eszközzel sikeres felnőtté válhatnak. A különböző iskolák tanulóinak helyzetében és ítéleteiben többször találtunk eltéréseket. Mégsem hagyatkozunk ezekre, ha a most látott különbségeket eddigi ismereteink közé kívánjuk illeszteni.

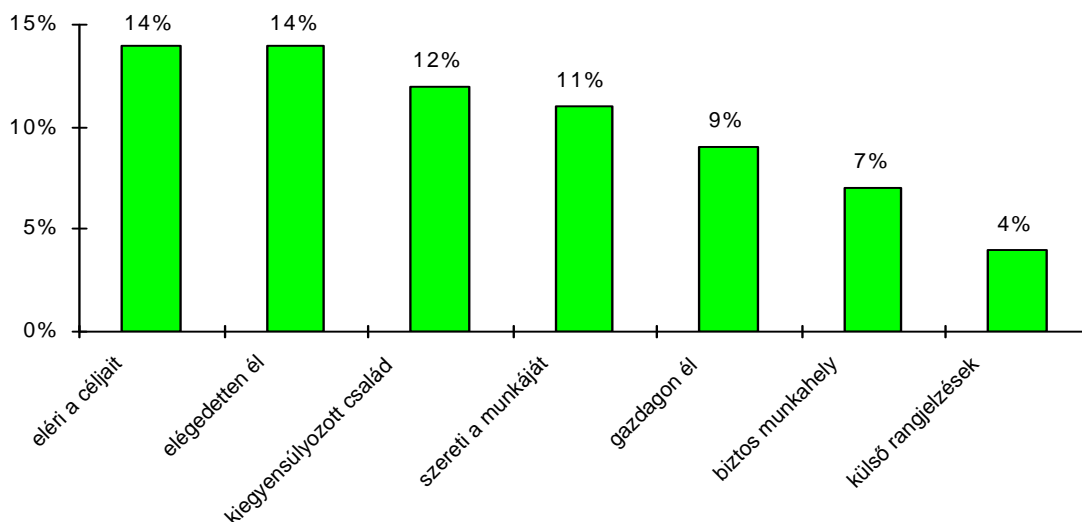
Adataink arra utalnak, hogy a szakmunkástanulók vagy kevésbé ismernek, de valószínűbbnek tartjuk, hogy kevésbé tartanak használhatónak egy olyan eszközt igényeik megvalósítására, amelyet a többi diák elérhetőbbnek ítél. Ez a sikeres felnőtté válás útját egyengető informális kapcsolatok, az ismeretségek szerepe. A szakmunkástanulók feltehetően azért említik elvétve, mert kapcsolataik nem eléggé jók arra, hogy hatékony helyzetformáló eszközként használhassák azokat.

Nem oldalvágásként jegyeztük meg, hogy érték kategóriáktól függetlenül tekintjük helyzetformáló karakterű eszköznek a családi háttér, ill. kapcsolatok típusú válaszelemeket, hanem azért, mert valós viszonyok használatának eszközeit látjuk bennük. A valós viszonyok alatt azt értjük, hogy a megkérdezettek egy része tényleg elérheti azt a kapcsolati hálót, amelyben eredményesen keresheti az önérvényesítés hatékony útjait, hamarabb juthat jól fizető álláshoz, külföldi képzéshez, stb. A válaszkülönbségek alapján azt kell mondanunk, hogy a szakmunkástanulók nem látják ilyenek a kapcsolatok szerepét, ezért említik társaiknál ritkábban.

Fontosnak tartjuk az imént látott munka (jó állás, pénzkeresés) és a kapcsolatok előfordulásának fordított tendenciáját a szakmunkástanulók és a többi diákok válaszaiban. A két eszköz eltérő megítélése azt jelzi, hogy a munka és a kapcsolatok a megkérdezettek gondolkodásában nem egymást kiegészítő eszközök. A nehezebb helyzetben lévők gyakrabban tartják igényeik szolgálatába állítható eszköznek a munkát, a fiatalok jobb kilátású csoportjai viszont társaiknál gyakrabban tekintik alkalmas eszköznek a kapcsolatokat.

Az eszközrendszer elemeit nem csak az eddig áttekintett csoport különvélemények jellemzik. A különböző igényekhez kapcsolódva is találtunk értelmezést kívánó eltéréseket, mégpedig az egyik személyes kompetenciát növelő eszköz, a belső szabályok betartása esetében. A keresztkapcsolat vizsgálatakor az igények sorozatából elhagytuk az egyéb válaszokat, így 950 fiatal válasza álltak rendelkezésünkre. Oszlopdiaagramunk azt mutatja, melyik igényhez, milyen arányban rendeltek a saját szabályokat, mint az igény elérésére alkalmas eszközt.

A saját szabályok követésének használhatósága, az igények szerint (% , N = 950) ⁷²

⁷¹ A

⁷² A

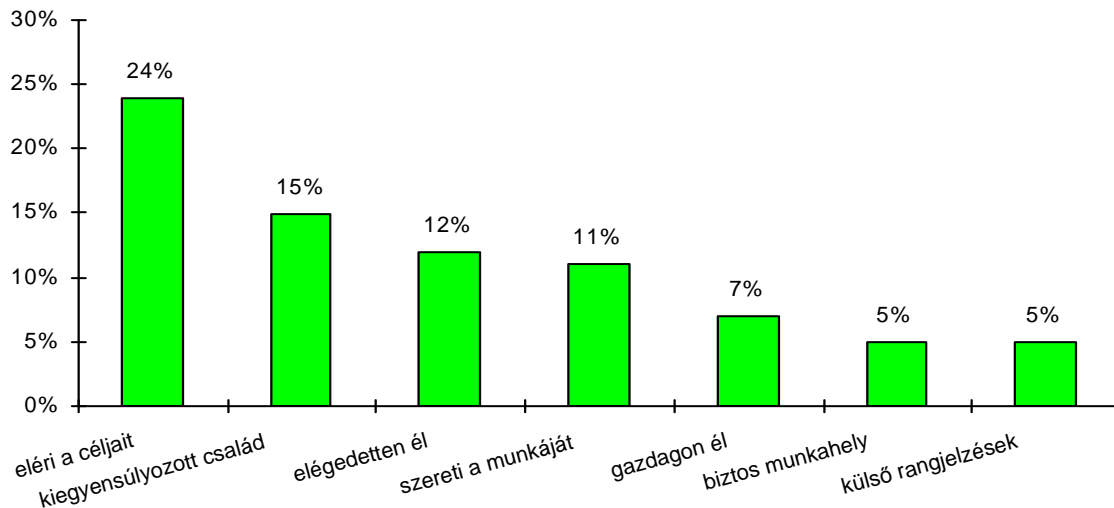
A 950 fiatal 9 százaléka említette a saját szabályok követését. Ezt az eszközt leggyakrabban (14 %) azok tartották használhatónak, akik igényként céljaik elérését, ill. az elégedett életet említették. Közel ilyen gyakran kapcsolták a kiegyensúlyozott család és a kedvelt, örömmel végzett munka iránti igényhez a saját normák betartását. A külső stabilitás egyik elemét: az egzisztenciát, gazdag életet igénylők az átlagnak megfelelő értékkel említették. Akik a másik ide tartozó stabilitás mozzanatot: a biztos, jövedelmező munkahelyet írták le igényként, már ritkábban gondolták, hogy a saját törvényű életvezetés ennek elérését szolgálhatja. Végül a külső rangjelzéseket fontosnak vallók között már csak 4 % azok aránya, akik úgy vélték, hogy az önmagához hű ember valóra válthatja a rangok, címek, ismertség iránti igényét.

A saját normák és a címvasdászat összeegyeztethetlensége annyira kézenfekvő, hogy erre kár szót pazarolnunk. A kapcsolatsor további elemeit érdemes összetartozásuk szerint szemlélnünk. A belső stabilitás két eleméhez és egy örömelvű igényhez kapcsolják legerősebben a saját szabályokat, a külső stabilitás mozzanataihoz ritkábban rendelik a következetesen saját értékrendű magatartást. A megkérdezett fiatalok ezekkel a válaszokkal olyan társadalmi környezetet írtak körül, amelyben a külső és a belső stabilitás eléréséhez más mércével társítható a saját szabályok betartása. A válaszok együttesét joggal tarthatjuk társadalmunk jelen állapotáról megfogalmazott ítéletüknek. Ítéleteik mögött olyan tapasztalatokat feltételezhetünk, amelyek szerint az egzisztenciális biztonságot és a belső kiegyensúlyozottságot, mondjuk ki: a harmóniát, azonos eszközzel nem lehet elérni. Ez az ellentmondás határozza meg alapvetően a most áttekintett keresztkapcsolatot.

Úgy gondoljuk, hogy dolgozatunk korábbi részei közül a fiatalok gondjainak szerkezetéről és a legsúlyosabb gondok prognózisáról szóló fejezet megállapításai kellőképpen érthetővé teszik, miből is adódik ez a kettősség. Azt láttuk, hogy a fiatalok olyan gondokat tartanak a felnőtté válás legnagyobb akadályainak, amelyeket döntően a társadalmi környezet határoz meg, megváltoztatásukra egyéni eszközök kevésbé alkalmasak, és saját korosztályuk számára kevesen prognosztizálnak érdemi javulást. Az lenne a meglepő, ha ilyen starthelyzetben a külső stabilitást igénylők a jó egzisztenciát biztosító, megtartható munkahelyeket saját szabályaik követésével gondolnák elérhetőnek. Mint ahogyan az is meglepő lenne, ha a megkérdezett fiatalok nem jutnának el idáig ennél egyszerűbb úton. Ahol a társadalom tagjainak életét, kilátásait befolyásoló szabályokat olyan könnyű kézzel és olyan gyakran írják át, mint Magyarországon, ott miért ragaszkodnának saját szabályaikhoz a mindenekelőtt stabilitásra törekvő emberek? Feltehetően egyetlen szabály változataihoz ragaszkodnak: Ha sikeres akarsz lenni, ne moralizálj, hanem ragadj meg minden esélyt, amelyet felismersz!

Annak érzékeltetésére, hogy a különböző igények és a saját szabályok követése között most bemutatott kapcsolat nem néhány tényező egyszeri egybeeséséből adódó véletlen, egészében közöljük az egy évvel korábbi, 400 személyes felvétel idevágó adatait:

A saját szabályok követésének használhatósága, az igények szerint, az 1998. október-november során készült felvételen (% , N = 373) ⁷³

33. ábra

Az akkor magasabb átlagos említési aránynak (14 %) megfelelően a csoportítételek szélesebb sávban szóródnak, de az a sorrend, amelyben a saját szabályok követését az igényekhez rendelték mindössze egyetlen helyen változott. A mostani felvételen a kiegyensúlyozott családot és az elégedett életet igénylők fordított sorrendben említették a saját normák eszköz szerepét. Ezzel a sorozat második és harmadik eleme felcserélődött, de az eltérések olyan kis mértékűek, hogy azokat nem célszerű egyenként méricskélni, hiszen félrevezetőek lehetnek. A válaszok teljes sorozatából kirajzoló tendenciákat ilyen kockázat nélkül tekinthetjük egymáshoz közelinek. Mint ahogyan azt már más adataink esetében is tapasztaltuk.

Dolgozatunk befejezéseként az egybevágó tapasztalatokról kell megfogalmaznunk álláspon-tunkat. Már nem az egyes részeredmények közelségét mérlegeljük, hanem a helyi-, és intézményi vizsgálatok, valamint a reprezentatív kutatások viszonyát kell értelmeznünk.

A különböző lokális felvételek és a reprezentatív mintán végzett kutatás eredményeinek most látott nagyfokú egybeesése a helyi kutatások és a célvizsgálatok fontosságát jelzi. Egy-egy település vagy intézmény – a maga akár szűkös eszközeivel is – kezdeményezőjévé válhat érvényes eredményekhez vezető kutatásoknak. Ha ezek során nem ragaszkodnak mereven a kizárólag helyi vagy szervezeti aktualitások vizsgálatához – mint ahogyan korábbi megbízóink sem viseltek ilyen béklyókat – akkor a megszülető munka kiléphet a provincialitás keretei közül. Ellenkező esetben a kutatás megreked a lokális szatócsbolt leltárának szintjén, a kutatónak pedig be kell érnie a rőfössegéd szerepével. Különösen akkor, ha munkaprogramját a már elkészült reprezentatív felvételek helyi leképezésével alakítja, és nem törekszik autonóm kutatás létrehozására.

Tudjuk, hogy egy-egy felvétel előkészítése során igen nagy a kutatóra nehezedő megrendelői nyomás, mert a finanszírozó gyakran azt hiszi, hogy nem csak a pénz, de a hozzáértés is belőle fakad. Hiheti is, főleg akkor, ha ismeri a nagy felvételek eredményeit és jogos elégedettséggel tölti el, hogy azt szeretné helyi szinten viszontlátni, amit már olyan jól megcsináltak. Ha pedig nem ismeri vagy nincs is előzménye a tervezett munkának, akkor a saját gyermekét láthatja abban, amit szeretne elvégeztetni. Ebben a helyzetben a kutatónak a megbízó és a saját – egyaránt mélyen átélt – meggyőződése között kell lavíroznia, amihez jó esetben a szakmai kompetencia lehet az iránytűje.

⁷³ A forrástáblához $\chi^2 = 14,26434$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve.